Kort Beskrifning
Om
PROVINCIEN
Nya Swerige
uti
AMERICA,
Som nu förtjden af the Engelske kallas
PENSYLVANIA.

Af lärde och trowärdige Mäns skrifter och berättelser ihopaletad och sammanstrefwen/ samt med åthskillige Figurer utzirad af

THOMAS CAMPANIUS HOLM.

LIBRARY OF CONGRESS
1878
CITY OF WASHINGTON

Stockholm/ Tryckt uti Kongl. Bokttr. hos Sal. Wankijfs Änkia med egen bekostnad/ af J. H. Werner. Åhr MDCCII.

F167
.C17
office

Den Stormächtigste

Konung och Herre/

Herr CARL den XII.

Sweriges/ Giöthes och Wändes Konung/ Stor-Förste til Finland/ Härtig uti Skåne/ Estland/ Lifland/ Carelen/ Brehmen/ Werden/ Stetin-Pommern/ Cassuben och Wenden: Förste til Rügen/ Herre öfwer Ingermanland och Wißmar; Så ock Pfaltz-Grefwe wid Rhein i Beyern/ til Gülich/ Cleve och Bergen Härtig/ &c.

Min Allernädigste Konung och Herre.

14 N 1904 W.o.W.

Stormächtigste Konung/
Allernådigste Herre!

Huruwål Eders Kongl. May:t/ i deße oroliga krigz-tjder/ lårer wara uti många otalige andra högst angelägnare och wichtigare wårff inlåten/ så at det ey ringa dristighet synnes wara/ med en så litet/ i förſta påſeende/ angelägen materia, in för Eders Kongl.

May:ts Höga och Majestetelige Thron at framträda; Doch i betrachtande så wäl der af / at detta Landet / som kallas Nya Swerige och deß Inwånare / om hwilka denne Tractat handlar / äro gode Swenske / och the der til med Eders Kongl. May:t och Sweriges Crono / ey så länge sedan med undersåtlig plicht och lydna förbundne warit: Såsom ock den höga och i ewigt Minne blifwande Kongl. Råd och Ynnest / som icke allenast Eders Kongl. Majestets Högst-Salige Herr Fader / Konung CARL den XI. Glorwyrdigst i åminnelse / utan ock Eders Kongl. May:t dem åfwen wäl allernådigst med omfattat / och theras ewiga Salighet / lika som ännu warande theras Nådigste Öfwerhet / högst-berömligen befrämiat hafwer: Är jag der af bewekt worden / denne korta Relationen,

Eders

Eders Kongl. May:t allerunderdånigst at dedicera. Ty då Hans Högst-Salige Kongl. May:t / uppå deße sine gamle Undersåtares i America giorde allra underdånigste ansökning / om några andelige Böcker och skickelige Präst-mån / dem alt sådant i Nåder förunte / och af en ogemeen och oförlikelig nijt om Budz åhra / och de wilde derkring wistande Hedningars omwändelse til Bud och Saligheten / på egen Kongl. bekostnad / igenom trycket lät utgå / min sal. Farfaders och Kyrkioherdens Mag. Joh. Campanii på deße Barbarers språk öfwersatte Lutheri Catechismum, och den samma tillika med de andra gudeliga böcker nådigast öfwersände; är icke allenast the Swenskas Christendom / som nästan aldeles war förfallen / å nyo uprättat / och ifrån wilfarelsens mörker befriad / det

de allena näst Bud / Eders Kongl. May:ts Högst-Sal. Herr Fader och Eders Kongl. May:t tilskrifwa / och med tusendefalts lyckönskningar uphöja och herömma: utan ock de wilde Barbarer äro der igenom / medelst HErrans tilhielp så rörde / at de med stor förnöjelse och undran / helt gärna höra den samma / af de Swenske sig föreläsas / ja en del der utinnan sina barn af de Christne underwisa låta. Hwilket som det är ett stort HErrans wärk / så lärer det ock framdeles genom Buds wälsignelse / winna widare framgång / Hedningarna ewig Salighet / och Eders Kongl. May:t ewärdelig åhra / lof och åminnelse tilföra. Hwilket jemte den höga Kongl. Råd / af Hans Högst-Sal. Kongl. May:t allernädigst bewist / fördriftar mig i försäkran om Eders Kongl. May:ts emot allom

högst-

högstbeprisliga Råd / detta såsom en wälment Gåfwa / in för Eders Kongl. May:ts fötter / uti allerdiupesta wördnad underdånigst at nederlägga.

Bud den Aldrahögste / som böjer Konungars och sine Smordas hiertan / til sådane gudelige wärks förfrämjande / han som ock utkorat Eder Kongl. May:t til en Konung och Förste öfwer sin Jsrael / och så underligen genom Eders Kongl. May:ts stora Hieltemod och kring hela wärlden kunnige glorieuse actioner, nederslagit sitt folks fiender: han beskydde och bewara än widare / för sitt helga namn skul Eders Kongl. May:t / på hwilken näst Bud så otaligas Sällhet hänger / ifrån all skada och fahrlighet / kröne Eders Kongl. May:t alt mer och mer med lycka och seger / stadfäste Eder Kongl. May:t den höga Kongl. Thronen / samt hela det

Kongl.

Kongl. Huſet uti all önſkelig trefnad och wälſignelſe / ſamt odödelig ähra och berömmelſe ; hwilket med alla / både gamla och nya Sweriges underſåtare och inbyggiare / af innerſta hug och ſinne önſkar

Eders Kongl. May:ts

Allerunderdånigſte och troplichtigſte Tienare
Thomas C. Holm.

Företal
til den gunstige Läsaren.

DEt torde til äfwentyrs någrom / såsom en sällsam och onödig syssla förekomma / det jag mig företagit denne Tractaten om Provincien Nya Swerige / som nu kallas Pensylvania uti America, at sammanskrifwa ; hälst jag det samma Landet / som så fierran ifrån detta wårt Swea Rijke är belägit / aldrig med mine ögon besedt / och det der til med nu aldeles ifrån Sweriges Crono afhändt är / torde ock derföre synas wara lika angelägit / om wij derom någon underrättelse hade / eller icke : Men här til hafwer mig icke deß mindre witze skiäl och orsaker drifwit och upmuntrat. ty fast än detta Landet nu under de Engelskas Jurisdiction hörer / blifwer det likwäl af många Geographis och Historicis kallat Nya Swerige : det warder ock ännu af den gamle Swenske Colonien bebodt / wårt språk klart och fullkomligt der talt / samt den rena Evangeliska Läran / så rent och ofördalskat som hos oß / genom Guds försyn och nitälskande Konungars / högloft. i åminnelse / samt hederlige Prästmäns försorg och osparde möda fortplantat och bibehållit ; Så at icke oanständigt synes / oß med rätta någon kunskap åt minstone här om hafwa böra / hwilket likwäl nu synes / såsom på ytterste brädden ligga / at falla uthur manna minnet / så at rätt få finnas / som här om / något wist weta til at berätte. Hwarföre ock i anledning der af / när jag för några åhr sedan / begynte at igenomse de Paper och skrifter / som ännu kunde finnas qwar /

efter min sal. Farfader Mag. Joh. Campanius Holm:s, fordom Pastor i Frösthult och Herrnwij / och der ibland / förutan D. M. Lutheri Catechismum / som han uppå det där i orten gängse Americaniske språket / den tijd han war der Prädikant hos den Swenska Colonien, öfwersatt / och med Dedication til Hans Högst-Salige Kongl. May:t Konung CARL den XI:tes Herr-Fader / Konung CARL GUSTAF glorwyrdigst i åminnelse förfärdigat / fann jämwäl åtskillige rara märkwärdigheter / angående så wäl det sielfwa Americaniska Landets Situation och beskaffenhet / deß Inwånare samt theras språk ꝛc. Ty på det sådant icke aldeles måtte förfaras och i förgätenhet komma / begynte jag det samma / wid ledige stunder at tilhopa leta; hwilket / sedan jag det jämfört / icke allenast med min sal. Fader Mr. Johan C. Holm, som ock den tijden därsammastädes warit / utan ock med andra lärde och trowärdige Mäns skrifter och berättelser / och det i någon ordning bracht / låto straxt wid deß åskådande några förnäme och curieuse Män sit goda behag och omdöme der til förmärka. I synnerhet må jag här billigt nämna / Hans Hög-Grfl. Excell. Kongl. Rådet och Præsidenten Gref **Bengt Oxenstierna** / wåre Förfäders och Fädernes Lands Antiquiteters och berömlige ihogkommelses / höga älskare och befordrare / som ibland sine förnäme och högwichtige Ämbetes beställningar / icke allenast bewärdigade mitt förra Project där uppå / med nådgunstige ögon bese / utan ock / til större delen igenomläsa / ochsi n höga ynnest der wid höra låta. Der til med som jag några åhr bort åt / haft någon beställning wid Kongelige Antiquitets Archivum, hwareft besynnerligen för händer hafwes / til at sammansöka och ifrån glömskones mörker befria / alt

hwad

hwad som hälst kan lända / til wåra Förfäders och Fädernes Lands heder och ihogkommelse / så har jag ock detta / utom mine ordinarie syslor / wid ledige stunder sammanhämtat / hwilket ock icke utan skäl förmodeligen der ibland lärer kunna räknas : särdeles som här utinnan icke allenast (fast än korteligen) berättas / om the Swears och Göthers af urgamla tjder här ifrån til America giorde utfärder / huru de sig der sedermera nedersatt och bygdt / samt Hedningarna uti den Christna Tron / der å orten först underwisat / jemte sielfwa Landets och des Inwånares art och beskaffenhet : utan ock / åtskillige Konungar och andra förnäme och hederlige Personer / warda här nämde / som nu äre wäl igenom döden afgångne / men doch hos efterkomãnderna / för sine berömlige gärningar och wäl förde lefwerne / en högloflig åminnelse och lofwärdig ihogkomelse förtient hafwa : hwilket alt / med flere andre orsaker / mig än widare styrkte til Fädernes-Landsens tienst / denne korta Tractaten at omskrifwa och sedan til trycket befordra. Jag förser mig fördenskul til den gunstige Läsaren / at der han något sig til nöije här utinnan finnandes warder / behagade han det tillskrifwa / icke så mycket min ringa flijt / som jag här wid kunnat anlägggia ; utan fast mera de åtskillige lärde / förnäme och hederlige Män / hwars skrifter och berättelser / jag til deß större fullkomlighet och wißhet / här wid kunnat mig af betiena / och på sine ställen tilbörligen nämde warda : allenast det förmodar jag / at hwad jag uti en god mening / enfaldigt upteknat / den til ynnest benägne Läsaren / lärer med gunstige ögon åskåda / och til det bästa uttyda ; hwar med jag honom Gud alzmächtig troligen anbefaller.

Denne Tractatens innehåld.

Then Förſta Boken.

Om America igemen.

CAP. Pag.

1. Om America igemen / deß belägenhet / fördelning / och huru den ſamma af the Europeer är bebygd / ſamt hwad för Regements form the der föra. 1

2. Huru / på hwad tijd / och utaf hwilka Europeer America förſt är uptäkt. 12

3. Om the Americaners härkomſt / på hwad ſätt / och igenom hwad wägar / ſå wäl the ſom diuren / äre i den nya Wärlden / eller America komne. 21

4. Om the Americaniſke Länders fruchtbarhet 25

*** *** ***

Then Andra Boken.

Om Provincien Nya Swerige / eller

ser som den nu kallas Penſylvania, uti America.

CAP. Pag.

1. Om Provincien Nya Swerige wid Virginien, deras belägenhet och frnchtbarhet. 27

2. Om Nya Swerige / til alla de förnämſta orter och namn / ſom på des bifogade afritning finnes / korteligen beſkrifwit 36

3. Om wäderleken och åhrsens tider / uti Virginien och Nya Swerige. 46

4. Om Virginien och det wid gränſande Provincier Nya Engeland / N. Holland och N. Swerige / på hwad tijd / och huru de af the Chriſtne blifwa upfundne. 52

5. Om Nya Swerige / på hwad tijd / och af hwad tilfälle / det wardt utaf the Swenſke förſt beſeglat och bebygdt. 55

6. Om Gouverneuren Johan Printz Reſa til Nya Swerige åhr 1642. 63

7. Om Folket i gemen ſom reſte til Virginien, och huru de Americaner hafwa ſig emot dem förhållit. 66

6. Huru

CAP. Pag.
8. Huru the Swenſka hafwa bebygdt Nya Swerige / och hwad för ſkanſar och beſäſtningar the der uprättat. 72
9. Huru the Swenſka bortmiſte Nya Swerige / och hwilka ſom der öfwer ſedan warit rådande. 78
10. Om the Swenſkas tilſtånd uti Nya Swerige / ſedan det kom ifrån Sweriges Crona: Huru högloflig i åminnelſe Konung CARL XI. öfwerſkickar till dem Präſter med Gudeliga böcker / och wid hwad tilſtånd the dem / wid theras ankomſt funnit ꝛc. 84
11. Om the Swenſka Präſt-män / ſom förſt planterat Guds Församling uti America och Nya Swerige. 106

*** *** ***

Then Tredie Boken.

Om the Americaner wid Nya Swerige eller Penſylvania.

1. Om

CAP. Pag.

1. Om the Americaners härkomst och språk/ wid Virginien och Nya Swerige. 110

2. Om the Americaners art och beskaffenhet/ der sammastädes. 120

3. Om samme Americaners klädebonad. 124

4. Om theras maat och dryck/ och huru the den samma tilreda. 125

5. Om theras huus och boningar/ samt hus-geräd. 127

6. Om theras Giftermål och Barns uptostrande. 131

7. Om theras exercitier och hantering. 133

8. Om theras köpenskap och handel/ samt penningar. 137

9. Om theras Öfwerhet och Regemente/ samt Lag och Rätt som hos dem föröfwas. 139

10. Om theras krig och wapn/ samt grymhet emot sina fiender. 144

CAP. Pag.
11. Om theras Tro och Gudztienst / samt hwad för hinder dem äre i wägen / at the swårligen warda til den Christna Religion omwände. 146
12. Om the Americaners död och begrafningar / samt sorg öfwer de döda. 150

*** *** ***

Then Fierde Boken.

En Orde- och Samtals-bok på ofwan:de Americaners språk / bestående af åthskillige små Capitel och Delar. 153

ADDENDA.

1. Om the Myncqueſſer eller Mynckuſſar, och theras Språk. 180
2. Om några märkwärdige och sällsamme ting uti America. 185

Then

pag: I
TAB. I.
Groenlandia Nova
Ÿslandia
Groenlan: Vetus
AME
RICA
Dania
Nova
OCEANUS
SEP
TEN
TRIO
NALIS.
Mare Glaciale
CA
NADA
TERRA LABORADO
NOVA FRANCIA
N: Anglia
N: Hollandia
N: Svecia
VIRGINIA
FLORIDA
N. Mexico
California Ins.
Ins. Bermudas
S. Augustin
Sinus MEXICANVS
MEXICO
MAR DEL NORT.
Asores Ins.
ATLANTICUS.
Cuba
Spagnola
Domingo
Jamaica
P. Rico
S. Christofel
Barlovento
S. Martin
Tabaco
Guatimala
N. Hispania
P. Belo
MAR DEL
ZVR
TERRA FIRM
A. Caribona
GVIANA
Amasonum Regio
AMERICA
BRASILIA
MERIDIONALIS.
PARAGUAY
Lima vel Los Reyes
MARE PACIFICUM.
Tucumannia
CHILI
PATAGONVM REGIO
Ter. Magellanica
Fret. Magellanicum
Rio de la Plata
Totius AMERICÆ Descriptio.

70
60
50
S.
40
30
20
10
20
4

I. N. J.

Then första Boken

I. Capitel.

Om America i gemen / deß belägenhet / fördelning / och huru den samma af the Europeer är bebygd / samt hwad för regements form the der föra.

SEla Jordenes runda Klot / beståendes af watn och jord / warder utaf the Lärda och jordennes beskrifware uti den gamla och nya Werlden fördelat. Den gamla Werlden är den i hwilken wij boo / och begriper uti sig Europam, som ligger norr ut / Asiam och Africam, söder ut; Den nya Werlden kallas America, och är belägen wäster ut / hwilken äfwen så wäl hafwer warit til ifrån wärldenes skapelse / som den gamla; Men oß som beboo den gamla Werlden / är den samma senare bekant blefwen. Och ehuru wäl man här allenast tänkt wisa en liten Relation eller Beskrifning om den Americaniske Provincien Nya Swerige wid Virginien: så sy-

nes doch wid detta tilfället ey otienligt/ at man först om America, eller (som den af the Siöfarande kallas) Westindien/ i genen något förmåla mätte. Hwad fördenskull deß belägenhet widkommer/ så hafwer den/ efter then lärde Philippi Cluverii afritning/ öster ifrån/ Oceanum Atlanticum och Æthiopicum, wäster/ Mare del Zur eller Pacificum, söder/ Fretum Magellanicum och Terram Magellanicam, norr/ Mare Glaciale och de land under Polo Arctico belägne: fördelandes mäst alle Geographi och Lärde/ hwilka den beskrifwit hafwa/ uti Americam Septentrionalem och Meridionalem, samt des tilhörige öar; efter såsom sielfwa naturen hafwer den samma således igenom ett Nääs wid paß 15. mijl bredt fördelt/ som kallas Isthmus Panamæ eller Panamicus, så at hwad ofwan emot norden ligger/ kallas den Nordre och nedanföre mot söder/ den Södre America.

NOrdre America belangande/ så är der at märka/ först/ Sinus Mexicanus, stora floden/ S. Laurentii, och Fretum Hudsonis: sedan deß hufwud Provincier som the Europeer sig där bemächtigat och bebygt hafwa/ af hwilka deße äre the förnämsta.

Mexico, eller Nya Spanien: denne är den förnämsta som the Spanier besittia uti America, och är af Ferdinando Corteſio, en Spanior Anno Chr. 1521. intagen och under them bracht: Här uti är en skiön stad/ i hwilken the Spanskas Vice-Roy hafwer sit Residens: jämwäl och Ärkebiskops säte och Universitet.

Nya Mexico, eller som somlige det kalla Nova Granada, ligger ofwan före Nya Spanien och består af åtskillige Konunga-Riken/ hwilka the Spanier först Anno 1598. hafwa upfunnit: här finnes Gull och Silfwer/ Mineralier samt åtskillige slags dyrbara stenar.

Florida,

Florida, är ock af de Spanier uptächt/ och derföre således kallad/ efter the den uppå en Palmsöndag upfunno/ hwilken the kalla Pascua de Flores: The hafwa här af allenast en dehl inne/ med Städerna S. Matheo och S. Auguſtino; Men hwad som widare emot Virginien ligger/ in till Staden Carolina, det hörer the Engelſka til: the hafwa tagit det ifrån Franſoſen Anno 1600. hwilka förſt 1564. begynt det at bebyggia: här finnes ock metaller, ſärdeles Koppar och Bly.

Canada, under detta/ begripes i gemen alt det öfriga emot norden/ in til Fretum Hudſonis, och är jämwäl af the Spanier förſt uptächt; men efter the intet der fumno något ſärdeles ſom dem anſtod/ hafwa the det ſamma igen öfwergifwit/ kallandes det Capo di Nada, eller Cap von nichts: här til höra åtſkillige Provincier, ibland hwilka äre the förnämſta/ Nova Francia, wid floden S. Laurentii, är uti förra Seculo af the Franſoſer/ uti Franciſci I. regementz tijd/ förſt uptächt och bebodd: här finnes Koppar och bly. Qvebec, är hufwudſtaden der uti/ hwareſt the Franſöſkas Vice-Roy hafwer haft ſitt Reſidens/ men är åhr 1629. af de Engelſka eröfrad och intagen.

Louiſiana denne är wid Virginien belägen/ och af Franſoſen Anno 1678 förſt uptächt/ och ſedan deras Konung til ära ſåledes kallad/ hela Provincien warder räknat til Novam Franciam.

Eſtotiland, Terra Laborador eller Nova Britannia, ligger ofwanföre Nya Frankrike/ wid Sinum Hudſonis/ och ſkal jämwäl der finnas Gull och Silfwer/ ſamt koſtbara ſtenar/ ſåſom Marmor/ Jaſpis och Smaragder.

Virginia, här wid äre the Europeeſke Colonierne, ſåſom, Nya Swerige/ Nya Engeland och Nya Holland:

om hwilka på sit rum/ uti den andra boken i denne Tractaten/ widare förmåles.

Ett stycke af Virginien, kallas ock Maryland/ eller Terra Mariæ, hwar ifrån the Europeer bekomma det bästa Virginiska Tobak. Twärt öfwer wäster uth/ äre och några nyligen upfundne Länder belägne/ ibland hwilka äro Nort-Walles, Sud-Walles och Nya Danemark: Hafwet som der til ligger/ kallas Mare Christianum; men hwad som widare sträcker sig emot Polum Arcticum, det hörer til Terram Incognitam.

Uti denne Nordre delen af America, äre jämwäl wid slutet af nästförflutit Seculo, neml. åhr 1680. och tölliande/ åtskillige Nya Länder och Landskaper/ som tilförene intet hafwa warit the Europeer bekante/ af en wid namn Ludovicus Hennepin, Missionar: Recollect: Notar: Apostol. uptäkte: hwilka emillan Nya Mexico och Jshafwet skola wara belägne/ och wida öfwergå hela Europa uti storlek/ sträckande sig öfwer 800. mijl i längden/ och warda af 200. Nationer folk [som alle hwar för sig hafwa sine särskilte språk] bebodde: blifwande der til med af en stor flod som löper igenom landet bewattnade/ &c. Han beskrifwer der jämte et öfwermåttan stort wattufall/ wid floden Niagara och emillan sjön Ontario eller Frontenac och Eriè belåget/ (se Tab. VI.) hwars like neppeligen i hela werlden skal finnas/ Det skal wara öfwer 600. foth högt/ och nederfalla utföre et stort berg/ hwilket det samma i tu fördelar/ så at det på bägge sidor nederfaller: Watnet ifrån den sträckeliga högden/ skal brusa så starkt/ och gifwa ett sådant don ifrån sig/ at det wid sunnan wäder 15. mijl wäg höras kan: och är wid Herr Hennepins beskrifning där om/ sålunda afritat som det här bifogat finnes.

Han

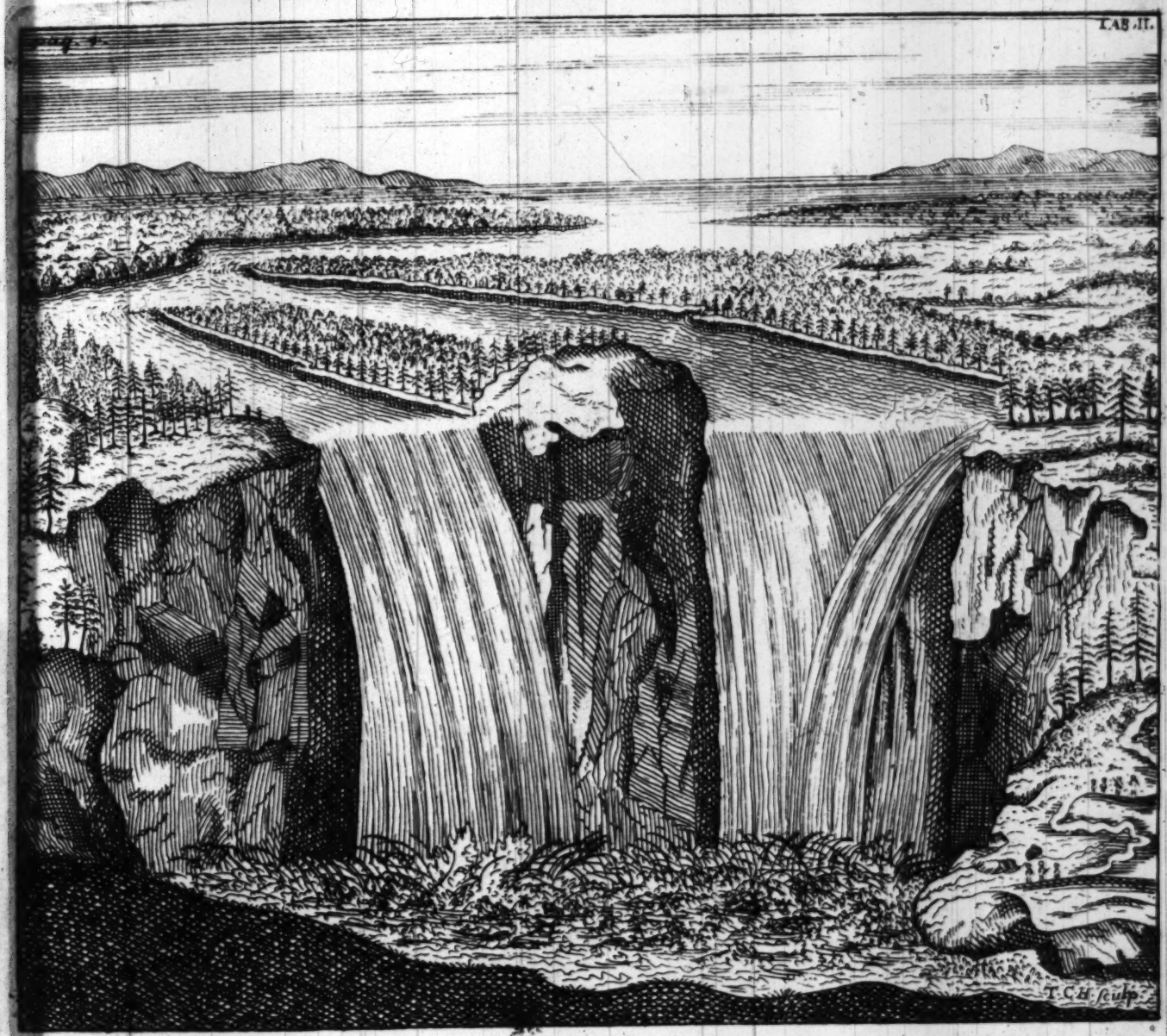
TAB. II.
T. C. H. sculp.

Han är der til med i den meningen/ at den norre delen af America och Iapan skola sträcka sig tilsammans/ och gifwer anwißning/ huru man en kortare wäg än tilförende/ och utan at 2:ne gånger passera Æquinoctial linien, skal kunna resa til China och Japan; Hwar om bem:te Hennepin, hwilken i 11:wa åhrs tid skal hafwa bewandrat Americam, uti sine 3:ne Resebeskrifningar der om widtlöfteligare förmåler: den Första kallar han/ Description de la Loviciane, nouvellement decouverté au Sud-Oüest de la Nouvelle France &c. den Andra Nouvelle Decouverte d' un tres grand Pays, situé dans l' Amerique entre nouveau Mexique & la Mer glaciale &c. Tredie Nouveau voyage d'un Pays plus grand, que l' Europe &c. Nu nyligast igenom trycket utgifne.

SÖdre America belangande/ så är der wid at taga i acht/ först/ Fluvius Amazonum, som flyter öster ifrån under linien, uti det Atlantiske hafwet/ och Fluvius Platæ eller Argenteus, hwilken flyter mot söder uti Oceanum: sedan deß förnämsta Landskaper/ som äro fölljande.

Terra firma, ligger till Sinum Mexicanum, mit emot Isthmum Panamicum, och kommer the Spanier til/ warandes der uti åtskillige Provincier, såsom Terra firma in specie, som och kallas Castilia Aurea. Panama är en braf handelsstad. Porto Belo, eller Portus Pulcher, är en skiön hamn wid Sinum Mexicanum belägen. Widare äre/ Carthagena, S. Martha, Venezuela, Nova Andalusia, Carabana, Paria och Nova Granada, &c.

Peru eller Regnum Peruanum, är den mächtigaste Provintz, näst Mexico uti America, och är Anno 1529. i Kon: Carl V. tid uptächt af en Spanjor Franciscus Pizarus wid namn/ ifrån hwilken tid/ han stadigt hafwer hört the

Spanſke til. Sielfwa Landet warder uti try Audientias eller Præfecturas fördelt: Quito eller Præfectura Quiti, ligger iuſt under linien: äfwen ſå hufwudſtaden Quitum, uti hwilken är Kongl. Rätt och Univerſitet.

LosReijes, eller Præfectura Regum, ligger der under och är altſå mit uti Peru, Lima, Los-Reyes eller Civitas Regum wid hafwet: denne är den ſkiöneſta ſtad uti America, och förſt uptächt af the Spanier Anno 1535. Här hafwer den Kongl. Vice-Roy öfwer den ſödre delen af America ſitt Reſidens.

Loicharcas, eller Præfectura Charcarum, här uti är hufwudſtaden La Plata, eller Argentea, hwarreſt och är Erkiebiſkops ſäte. Potoſi eller Potoſium, i denne Provins är det bäſta bärgwärk uti hela America.

Chili, detta landſkapet är Anno 1535. af the Spanier uptächt och intagit/ och är der temmeligen kalt: S. Jago eller ſanum S. Jacobi, är hufwudſtaden der uti/ hwareſt Gouverneuren reſiderar.

Terra Magellanica, hafwer ſit namn bekommit af Ferdinando Magellano, en Portugiſt man/ hwilken den ſamma Anno 1520. hafwer intagit. Efter des belägenhet ſtal der wara temmelig kalt: the Spanier hafwa der bygt 2:ne Städer/ S. Philippe och Nombre de Jeſus; men efter der war ſå kalt hafwa the dem igen öfwergifwit.

Tucumannia, the Spanier hafwa mäſta delen här af iñe/ och är S. Miguel eller Fanum S. Michaelis bäſta ſtaden der uti: S. Jago del Eſtero, eller ſanum S. Jacobi de Storea, der uti är Gouverneurens reſidens.

Paragaij, detta landet kommer ock de Spanier till.

Braſilien, är Anno 1501. af the Portugiſer uptäkt/ hwilka

hwilka den samma ock ännu hafwa i besittning (oansedt Holländerne hafwa fuller understundom budit til at drifwa them dådan) giörandes sig ther god profit/ besynnerligen af Socker: S. Salvator eller fanum S. Salvatoris, är hufwudstaden der sammastädes/ hwareft är Erkiebiskops säte/ en god hamn och 2:ne fasta befästningar. Här uti Brasilien, är ock nyligen en mycket rik gullmina upfunnen / hwilken förmenes åhrligen här efter skola kasta af sig en stor skatt och inkomst/ emedan det skrifwes at in diupare och längre man gräfwit in åt landet/ in mera och rikare malm skal der finnas. Här skal och wara ormar utan förgift/ och altså till math tienlige.

Amazonen, är en stor hop med små Landskaper/ som liggia under floden Amazonen, och äre intet stort af the utländska bebodde.

Öarne som äre belägne omkring America angående/ så äre deße the förnämsta som af the Europer beboos/ neml.

Azores eller Insulæ Accipitrum, liggia rätt när Europa, så at man intet wäl wet/ om de rättare til Americam, eller Europam räknas skola: tilförende/ medan de hörde the Nederländske til/ kallades de ock Insulæ Flandriæ; men nu komma de Kongen i Portugall till/ och äre til tahlet IX. Hwilka alla äro mycket fruchtbara; Terçera är den förnämsta ibland dem/ på hwilken hufwudstaden Angra är belägen.

Insulæ Antillæ, hafwa detta namnet bekommit af the Spanier/ efter de äro Insulæ ante Americam, det är sådana öar som äro belägne fram före America, när man tijt ifrån Europa seglar. Och efter deße Antiliske öar/ äre temmelig många/ fördelas de uti fyra Classer: 1. Antillæ Majores, eller de stora Antiliske öar. 2. Insulæ Barlo vento. 3. Ins. Sottovento. 4. The Lucaijske öar. Antillæ Majores äre deße fyra.

Hi-

Hiſpaniola, hörer mäſtedelen the Spanier til: och är Domingo den förnämſta Hufwudſtaden der uppå/ och äldſt ibland alla uti America ſom the Spanſka hafwa bygdt: på norr ſidan hafwa ock the Franſoſer ſig nederſatt.

Cuba, ligger widare bort/ och hörer heel och hållen the Spanier til: här uppå är den ſtora handels ſtaden Havana, wid hwilken den Spanſke Silfwerflottan förſamlas.

Jamaica, är en god del mindre/ och kom tilförende the Spanier til/ hwilka der hafwa bygdt en ſtad ſom the kalla Sevilla del Ora; men blefwo Anno 1655. utaf the Engelſka der ifrån drefne. Anno 1692. är denne ön förmedelſt en Jordbäfning heel ruinerad worden/ hwilket de Franſoſer noga i acht tagit/ och ſökt ſig at blifwa mäſtare öfwer den ſamma; Men the Engelſke hafwa ſig doch lyckeligen förſwarat: der finnes det bäſta Säcker.

Porto-Ricco, eller Inſ. Portus Davidis, är än då mindre och hörer the Spanſke til/ hwilka där uppå hafwa bygt en ſtad ſom the kalla S. Juan de Porto Ricco. Uti alle deße öar finnes Gull och Silfwer/ beſynnerligen här uti Porto Ricco.

Inſulæ Barlovento eller Adventuū, ligga öſter emot den ſtora Antiliſke ön/ hwilka och Inſ. Caribes warda kallade/ och hafwa åtſkillige Nationer af Europa dehl der uti. The Franſöſke hafwa deße inne/ Guadelupia, Martinica, S. Crucis, S. Bartholomæi, S. Luciæ och Inſ. Teſtudinis. The Engelſke deße/ Inſ. montis Serrati, Antigoa, Inſ. Nivium, Angilla och S. Chriſtopher, af hwilken en dehl kommer the Engelſke och en dehl the Franſöſke til.

The Danſke hafwa Inſ. S Thomæ.

The Holländſke/ Inſ. S. Euſtachii.

Hertigen af Curland/ Inſ. Tabaci, hwilken är honom af Kong Carl II. uti Engeland förärad.

Inſ.

Inſ: Sottovento, eller infraventum, ligga ofwan före Terra Firma, och söder emot den stora Antiliſke Ön.

Inſ: Trinitatis och Margaritæ komma the Spanier til/ hwareſt the hafwa mycket rijkt Pärlefång. Curaſſoa kommer the Holländſke til.

Lycayſke Öarna/ ligga under Florida och norr emot den stora Antiliſke Ön/ och äre deſſe der under de bekanteſte: Bahama, Lucayoneca och Guanahamia; denne är den förſta Ö som Ch: Columbus upfann/ och kallades af honom S. Salvator, förmenes ock af ſomliga/ wara den förſta ſom the Europeer hafwa ſedt utaf America.

The Öar ſom ligga på ſidan emot Africa, äre deſſe/ Terra Nova, ligger wid Canada, der ſom floden S. Laurentii faller uti Hafwet/ öfwer hwilka the Engelſka mäſt hafwa at ſäya: doch kommer en dehl/ the Franſöſke och Hölländſke til/ der är ett öfwermåttan rijkt fiſkefänge.

Inſula Aſſumptionis, S. Johannis, och andre ſom äre belägne wid Terram Novam, höra alla Franſoſen til. Inſ: Bermudes äre ſmå/ och ligga rätt när thoop/ och komma alla the Engelſka til/ hwilka kalla dem Inſulas Æſtivas eller Dæmonum: på deſſe Öar är godt Pärlefång.

The Öar ſom äre belägne näſt til Braſilien, äre ſmå/ och komma the Portugiſer til.

The Americaniſke Öar uti Mare Pacifico äre deſſe.

California, ligger ofwan före wid Nya Mexico, och warder igenom Mare purpureum eller rubrum ifrån America afſkild: denne är den störſta Ö uti hela America, och af the Spanier uptächt. Här ifrån California, ſträcker ſig ock ett Land alt in til Aſien, hwilket kallas Terre de Ieſſo, eller Terra Eſonis: det warder allenaſt igenom Fretum

Tab. III.

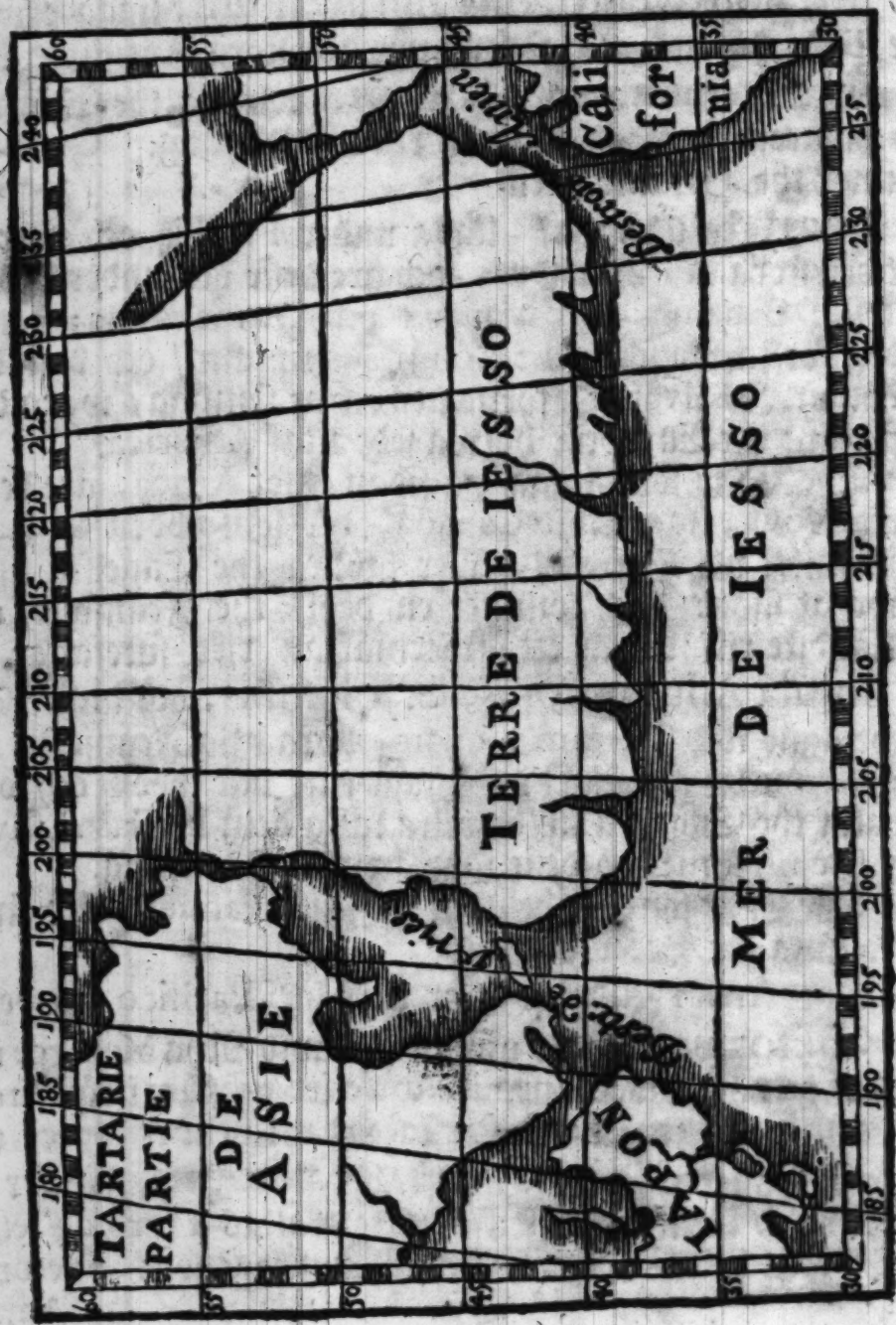
TARTARIE PARTIE DE ASIE
TERRE DE IESSO
MER DE IESSO
IAPON
Bestron
Cali for nia

Anian, der ifrån skilt/ och hafwer här til intet warit bekant; hwarföre det ey heller på Land-Charterne finnes wara utsatt; men wid Lud: Hennepins Amerianiske beskrifning är det således som här ses aftecknat.

Mit öfwer Peru och Tropicum Capricorni, liggla stoor myckenhet med små Öar/ som af the Holländske äre uptächte/ ibland hwilka the förnämsta äre/ Ins. Muscarum, Principis Guilhelmi, Canum, och Ins. Bonæ Spei &c.

Ins: Salomonis, ligga emot Asien, rätt under linien, och äre af the Spanier Anno 1567. föst uptäkte: hwilka i förstone hafwa der bekommit stor rikedom/ derföre de ock kallade äre Salomonis Öar; men skola nu wara temmelig uthödde] the äro 20. tilsammans/ ibland hwilka S. Isabella är den förnämsta.

Insulæ Latronum, äre belägne när in til Asien, och warda af somliga räknade til Asiam/ och af somlige til Americam: the höra alle the Spanier til/ och hafwa åtskillige namn/ såsom Insulæ Velarum, Ins. Sapanæ, och i näst förflutit Seculo, äre de efter Drottningen uti Spanien kallade Insulæ Mariæ Annæ: på somlige Land-Chartor nämnas de Archipelagus S. Lasari. The andra små Öar/ som ligga här och der omkring/ kona mäst alle the Spanier til.

Således är nu America, eller den Nya Werlden/ belägen/ och af the Europeer bebygd: Hwad thenes regements form och republique der sammastädes widkommer; så hafwa the Spanier som bebo Peru och Mexico, sina Pro-Reges; hwilka the mäst efter hwart tredie åhrs förlopp kalla tilbaka/ och för den kunskap the der/ förmedelst sit förde regemente och regerande hafwa erhållit/ tillåggas the til det Indianiske rådet/ the regera folket både med Wapn och Lag.

Uti andeliga saker/ hafwa the Arkiebiskopar och Bi-

ſtopar ifrån Hiſpanien tijt ſände/ ia/ och många af de Dominicaners och Franciſcaners Klöſter.

Civile ſaker angående/ ſå hafwa the uti hwar Provins ſine Tings och Domſtållen/ hwareſt ſådant afgiöres och dömmes/ ſåſom uti Regno Mexicano, Gvadalajarenſe och Gvatimalenſe. Uti Hiſpaniola, hwar under ligga Antille Majores, Peru och Quito, wänies folket alt ifrån Barndomen wid andeliga och civile lagar: der hafwa the ock upråttat Academier, hwar uti både andelige och wärldzlige ſtudier föröfwas.

The andra Europeer hafwa uti ſine Colonier Gouverneurer och Landzhöfdingar/ utaf hwilka ſomlige foreſtå Militien och ſomlige Handelen/ regerandes meſt efter ſin egen rätt och godtfinnande.

Elliest är ratio ſtatus hoos alle ſom hafwa Colonier uti America, at hwad ſom the inne hafwa/ ſöka wäl at bewara och emot fienden förſwara/ hwarföre the ock ſine Städer och Befäſtningar emot fiendens haſtiga anlopp/ med Murar och Wallar wäl befäſta.

2. Capitel.

Huru/ på hwad tijd/ och utaf hwilka Europeer/ America förſt är uptäkt och påfunnen.

PÅ hwad tijd/ och utaf Hwilka/ America förſt ſkal wara uptäkt och påfunnen/ finnes ibland the Lärde åtſkillige meningar: En ſtoor dehl hålla före at the Gamla intet hafwa wetat af America, utan ſkal allenaſt för 200. Åhr ſedan/ wid paß/ wara förſt upfunnen/ då Chriſtopher Columbus, och efter honom Americus Veſputius, den förſt uptäkte: fördenſkul the och den

den samma Orbem Novum, eller den Nya Werlden/ kallat hafwa. Om Columbo och Americo, huru the först upfunno Americam, finnes detta förnemligast uti Historierne.

Chr. Columbus, bördig af det Genuesiska Härskapet Nervi uti Italien, hafwer wänt sig alt ifrån barndomen at fara til siös/ och warit en förfaren och lärd Naturkunnig: När han uti Spanske Wästersiön ofta seglade/ och blef warse/ at på wissa tijder om åhret/ upkom på Hafwet wästan ifrån starcke och långwarachtige wäder; skal han giordt sig aldeles försäkrad/ efter han wiste at alle wäder hade sina första uhrsprung af Jorden/ at wästerut/ öfwer den stora siön måste åntl. wara ett Land/ hwar ifrån sådant wäder komme. Hafwer fördenskul sig företagit et sådant obekant land at upsökia; Och på det han mätte der til nödwändige medel bekomma/ hafwer han rest til åtskillige Konungars och Potentaters Hoff/ och detta sitt upsät tilkänna gifwit: der jämte begärandes der til Skepp/ Folk och annat som kunde tarfwas; Men är af alle/ i förstone blefwen förachtad och förskuten: til des åntl. Konungen uti Castilien Ferdinandus V. och des Drottning Isabella, låta sig öfwertala/ och tilrede åt Columbo både Skepp och andra nödwändigheter/ som der til kunde fordras. Begaf sig altså Columbus åhr 1492. den 3. Augusti, at upsöka Americam med 3. Skiepp och 120. Man Spaniorer. När nu the efter 30/ och några dagars seglande/ intet funno något Land/ och i medler tjd theras Prowiant och lifs medel begynte mangla för dem/ begynte Skepsfolket på at knorra emot honom/ skyllandes honom för en förförare/ och befalte at han strart skulle

wända om tilbaka igen/ ellieſt wille the kaſta honom öfwer bord i ſiön; Men han förmåtte dock åntel. igenom mycken bön hos them/ at the ännu ſkulle wänta uti 3. dagar/ och funno the intet i medler tijd Land/ wille han då wända om igen; Hände altſå innan deße dagar woro förbij/ at the fingo ſee Land/ och kommo omſider til den Lucaiſke Ön Guanahami; Hwareſt Columbus ſtraxt lät giöra ett Kors/ den korsfäſte Chriſtum til åtanka/ och uprättade det ſamma på den orten ſom the förſt kommo til landz/ kallandes den ſamma St. Salvator. Sedan ſeglade the til Ön Cubam, på norre ſidan/ och ſå til Hiſpaniolam, hwareſt the funno mycket Gull; Här på Hiſpaniola fick han förlof af Konungen der ſammaſtädes/ at bygga en Skantz/ hwilken han med 38. wäl bewäpnade Spaniorer beſatte/ begifwandes ſig ſedan åhret der efter/ med ſtoor ſkatt af Gull/ Silfwer och ädla Stenar åt Spanien igen/ och berättade huru denne theras reſa hade för ſig gåt: Hwareſt han då med ſtoor Näde af Konungen blef unfägnad/ och derföre med Admirals titul behedrad. Andra gången ſeglade han tijt 1498 med 17. Skiepp/ och 1500. Man ſtark/ då han wid ſin ankomſt fann/ at alle woro förmördade af the Indianer/ ſom han der förſta gången lemnade. Här hafwer han låtit bygga Staden Iſabella och S. Domingo, ſamt Fäſtningen S. Thomas: uptäckandes ſedan Anno 1499. Cubam och Iamaicam: och 1504. andre der omkring liggande Öar/ iämwäl en dehl af faſta Landet på America.

Americus Veſputius, war en Florentiner/ och anſtälte ſin reſa til Americam Anno 1502. med ſtort anthal af Folk och Skiepp/ på Emanuelis Konungens i Portugal befalning: då han reſte under Æquinoctial linien; och uptäkte

uptäkte Küsten af Guinia och Brasilia, in til Tropicum Capricorni, af 32. grad: lat: austr: och widare åt sioden Dela plata, til 32. Grader.

Andra gången stälte han sin resa til Ön Real, på wägen åt Brasilien, och när ham kom wid Capo Verde och Sierra Liona, fick han olycka wid Guinea, i det at skeppet som förde theras Prowiant/ förgeks/ och måste fördenskul begifwa sig til baka igen. Hafwer altså Americus Vesputius icke allenast besedt deße ofwannämde Oar/ utan ock sielfwa fasta Landet af America påfunnit; Fördenskul och hela Landet sedan efter honom är kallat wordet America.

Widare om Columbo och Americo see Joh: Lud: Gottfr: historia Antipodum, de 2:ne Spanske historie skribenterne Gomara och Mariana samt Seb: Munsteri Cosmographia &c.

Andra Lärde/ äre i den meningen/ at America längt för detta och redan uti de ålsta tider skal hafwa warit dem gamlom bekant; hwilket the först af den H. Skrift bewisa willia/ och af det som läses 2. Paralip: 8. och 9. at den Högwise Konungen Salomon utskickade Skiepp till Ophir, hwilka alla 3. åhr kommo tilbaka med fijnt Gull af 450. Centener, samt Silfwer/ Elphenben/ Apor och Påfoglar. Detta Ophir som deße Skiep hafwa seglat til/ mena the warit America [särdeles insulæ Salomonis eller Hispaniola och Peru] och det för deße orsaker: först/ efter skieppen alle 3. åhr kommo tilbaka/ så måste ju theras resa til längt bort belägne Orter warit giord: Ostindien hafwer warit Salomon när/ och åth norr och söder/ hade the intet kunnat anställa någon läng resa til siös: Wore altså här utaf at sluta/ det skieppen måtte då gått wäster ut/ til den Nya Wärlden/ som längre bort ifrån K. Salomons

Rijke

Rijke wore belägen. För det andra kunde ey heller någon orth i wärlden/ wara rikare och öfwerflödigare af Gull/ Silfwer/ Apor/ kosteliga Trän och Stenar [som Salomon har låtit hemta] än äfwen the Americaniske Länder; Men detta ogillas doch af andra som hålla före/ at detta Ophir intet annat Land hafwer warit än Ostjndien/ och det för deße orsaker. Först emedan det war Kon: Salomon när wid handen/ och at alle deße dyrbare saker/ kunde der wäl nog bekommas: der til med står intet uti ofwannämde rum/ at skieppen hade giort så lång resa/ at der til fordrades 3. åhrs tijd/ utan i hwart 3:die åhr hafwa the sådant förd med sig. För det andra/ så wore fuller America med Gull/ Silfwer och andra sådane kostbare saker wäl försedd/ men Ostjndien/ besynnerligen China i K. Salomons tid/ mycket mera: skulle fördenskul warit tåfångt (som man i Ordspråket talar) at gå öfwer Ån efter watn och hemta the ting ifrån så wida bort belägne orter/ som man bättre och öfwerflödigare/ närmare bekomma kunde.

Näst den H. Skrifft/ willia the utaf den wise Platone och Diodoro Siculo bewisa/ at America redan uti de äldsta tjder skal hafwa warit the Europeer bekant; emedan the beskrifwa en Ö/ hwilken the kalla Atlantidem Insulam, wid fretum Herculeum belägen/ som skulle wara en dhel större än Asia och Africa eller Lybia; Men at Plato och Diodorus Siculus, intet der igenom förstå Americam utan den rätta Atlantiske Ön Swea-Riket/ det wisar klarligen och widlöfteligen then Höglärde Professoren D. O. Rudbeckius, uti sin Atlantica Tom. I. Cap. VII. och Tom. II. Cap. I.

Andra återigen hålla före/ at några skiepp hafwa fuller kun-

ler kunnat uti deße tjder bleſne til Americam, utaf owäder eller annat tilfälle dreſne/ och således på ſomlige orter wordet med Inwånare beſatt; Men at någon ſkulle hafwa kommit tilbaka der ifrån igen/ och om ſin reſa berättat/ willja the intet förmoda:

Doch äre några Engeländare/ ſom wilja bewiſa/ at America allaredo Anno Chriſti 1190. ſkal wara upfunnen af Mandoc, Owen Guisneths Son/ Printzen af Wallis; hwilken twenne reſor ſkal hafwa begifwit ſig tjt/ och är omſider der ſammaſtädes död bleſwen: ſkolandes han jämwäl hafwa låtit der bygga en fäſtning uppå Florida, eller Virginia, eller ock ſom ſomlige mena på Mexico; fördenſkul det och ſkal wara härkommit/ at uti det Mexicaniſke Språket ſå många Britaniſke Ord inmängde äre/ ſom ock/ at the Spanier wid ſin ankomſt tjt/ några Chriſtelige plägſeder hoos ſamma folk förmärkt hafwa.

Men förutan detta kan ock wiſas/ at America ändå tilförene/ är af deße Nordiſke Länders Inwånare fem ſärſkilte gånger beſeglat och bebodt: Anno Chriſti 996. wid paß/ af hwilkom den ock warit kallat **Winland det goda**/ och **Skrälingaland**; ſom på gammal Göthſka i 6. ſärſkilta Capitel beſkrifwit finnes/ uti den ſtora Konung Olof Trygwaſons Hiſtoria/ eller Snorre Sturleſons ſiette dehl/ Tom. I. ifrån pag. 329. til 348. af den berömlige Antiquarien Wälborne Herr Joh: Peringskiöld Anno 1697. igenom trycket utgifwen: hwar utaf man för korthet ſkul allenaſt wil här införa/ förſt theras namn ſom detta **Winland det goda** uptäkt och beſökt hafwa; ſedan the omſtändigheter/ hwar med det ſamma afmålas och be-

skrifwes; på det man der utaf må skönia huru wida America der af kan igenkännas.

1. Som hafwer anstält sin resa til detta Landet/ läses hafwa warit en wid namn Leif Erikson/ hwilken ock något tilförende wart af Konung Olof Trygwason uti Norrige/ skickad til Grönland/ at der förkunna den Christna Läran/ han hafwer rest dit 35. Man stark/ bygt der hus och bodt der öfwer winteren.

2. War Thorwald Erikson/ Leifs broder/ han hafwer begifwit sig åt samma Orth med 30. Män och warit der öfwer Winteren.

3. War Torsten Erikson/ hwilken reste tjt tillika med sin Hustru Gudrid/ efter sin Broders Thorwalds Ljk med 50. Män af utwalt/ starkt och stort folk.

4. War Karlsemne/ som begifwit sig tjt tillika med sin Hustru Gudrid/ med 60. Karlar och 5. Qwinnor/ samt allehanda slags Boskap/ efter the der då ärnade at bebygga Landet.

5. War Freidis Eriks dotter och bröderna Helge och Finboga/ hwardera med 30. wiga Män/ förutan Qwinnor: warandes alle dese/ först reste åt Grönland/ och sedan der ifrån til den Nya Werlden/ eller som the den kallat Winland det goda.

De omständigheter som detta utaf them upfundna Landet beskrifwes med/ angående; så läses der/

1. At Landet war fagert/ skogwuxit och intet längt emillan skogar och siöar.

2. At der war många Öar och grund siö/ när siön föll ut/ samt hwit sand.

3. At der i siön eller Ån war Lax och allehanda slags annor fisk.

4. At

4. At der war Ebbaflod/ och at Hwalfisken wräktes up med Floden.

5. At der war god och kostelig Landzfrucht/ samt sielfsådde Hweteåkrar.

6. Daggen som föll på Gräset om Morgonen/ war mycket söt.

7. At Landet war mycket fruchtbärande af allehanda ymnoga saker både af Wjuträn/ Wjndrufwor/ alskons fisterj/ samt andra rikedomar.

8. At der war ingen stark frost/ så at gräset litet förwißnade om winteren/ skulle ey heller Boskapen då derföre behöfwa Foder.

9. At der war längre dag än på Grönland och Island/ och at Solen gek up frukost dags/ när kortaste dag war.

10. At Landsens Inwånare/ brukade Pjlar och Bogar til Wapn/ med hwilka the förde Krig och stridde emot the Norska med.

11. At the foro öfwer sjön med bark-båtar.

12. At the boro bördor och byltor med sig/ som woro/ Gråwärk/ Sablar och allehanda slags skinnwaror/ hwilka the tilbödo them Norskom at tilhandla sig af them.

13. At the hälst wille hafwa Wapn för sina Hwarors/ men efter som the fingo Miölk/ wille the då häller hafwa den/ än något annat.

14. At the woro mycket redde och luppo undan för Tiurens Wrålande/ som the Norske hade med sig.

15. At the förundrade sig och fruchtade för the Norskas Wapn/ &c.

Huru alt detta stämmer öfwerens med the skrifter och

reseböcket/ som om America strefne finnes/ och särdeles med Virginien och där wid gränsande provincier, warder den curieuse Läsaren/ utan någon widare jämförelse framdeles uti denne korte Tractaten finnandes.

At detta Winland det goda/ intet annat land är än America/ det håller jämwäl den Höglärde Professoren O. Werelius före/ som sees kan af hans Notis til Hervoræ Sagan pag. 27. Warandes det så mycket troligare/ som ock detta Grönland/ hwar ifrån ofwanämde hafwa stält sin resa/ och America, mycket när skola gränsa tilsammans/ hwilket läsas kan så wäl af förenemde Sturlesonii rum/ som af Jöns Larßons Wolffs Norrigia illustrata, på Danska tryckt i Köpenhafn Anno 1651. Och af berömd. Assessor Antiquitatum Herr El. Brenner ibland annat mig communicerat; Hwar uti beskrifwes några resor som Kon: Fredrich den II. och Christian den IV. i Danmark/ hafwa låtit anställa til Grönland; då the jämwäl oförwarandes hafwa kommit til Americam, wetandes intet annat/ än at det skulle warit Grönland; hwar om dersammastädes särdeles P: 273. läsas kan. Detta Grönland är nu förtiden obekant/ så at man intet wägen der til finna kann/ af orsak/ mena somlige/ at en stor hop med Is som igenom storm drifwitz utur det Tartariske Hafwet/ skal hafwa wräktz tit/ och således tilloppet och ingången/ der af igenstängd blifwit: skolandes Folket som der bodt sedan öfwergifwit sine boställen/ och (som den Höglärde Hugo Grotius menar) begifwit sig länger in i landet/ och omsider til the Americaniske Länder/ af hwilka sedan/ utan twifwel/ en del af Americæ Inwånare/ jämwäl lärer hafwa sit uhrsprung bekommit.

3. Cap.

3. Capitel.

Om the Americaners härkomst / på hwad sätt och igenom hwad wägar / så wäl the som Diuren / äre i den Nya Wärlden / eller America komne.

Här til hafwer man Korteligen handlat om / huru som den Nya delen af Werlden / eller America, är utaf the Europeer bebygd och besegglad worden; följer altså nu med rätta om deß infödde Inwånare / the Americaner, något at förmåla: aldraförst tilseendes theras härkomst och uhrsprong / sedan på hwad sätt och igenom hwad wägar / så wäl the som Diuren / äre i den Nya Werlden komne.

Utaf den H. Skrift är kunnigt / at alle Menniskiobarn på Jordenne / hafwa sit uhrspräng utaf Adam: dertil med / at alle lefwande på Jordenne / äre igenom Syndafloden omkomne och drunknade / undantagandes Noah och the som med honom woro uti Arken. Följer altså härutaf / at alle Menniskior och Diur på Jordene / äre härkomne och förplantade utaf them som woro uti Noe Ark; hwilken i denne wår gamla Werld / uppå bärget Ararat, uti Armenien, är stadnat worden / som är til at läsa 1. Mosis B. 8. Cap. Måste derföre / the Nya Werldenes Inwånare / så wäl Menniskior som diur / jämwäl wara utaf Noe Ark härkomne. Efter nu så är / frågar Man förden skul intet obilligt / igenom hwad wägar? och på hwad sätt icke allenaft Menniskiorna utan och the oförnuftige Diuren

mätte wara tjt komne? Intet kan det wara troligt/ at någon ny/ eller särdeles Noe Ark skulle der/ efter Syndafloden blifwit stadnad/ hwar utaf the Americaner skulle sit ursprung bekommit: ey heller synes det ljkt/ at den hafwer undsluppit Syndaflodsens Watn/ emedan det ju öfwerflödade och betäkte hela Jorden: mycket mindre/ at Gud skulle på något särdeles/ och omedelbart sätt/ fört them der in/ som det skedde med Propheten Habacuc til Leyonkulan i Babel; utan om man wil följa förnuftet efter/ så måste både Menniskior och Diur uti America, wara antingen til Watns med Skiep/ eller til Landz och igenom några wägar tjt komne; och det antingen oförwarandes af en händelse/ eller ock med willja och af wäl betänkt sinne. Oförwarandes til siös kunde en snart tänka; efter thet ofta händer/ at skiep warda igenom storm och owäder drefne uti wida hafwet/ til den Ort som man aldrig tänkt eller wetat af: warandes och til äfwentyrs många Americaniske Öar på detta sättet oförmodeligen uptäkte; Men huru diuren skulle kommit öfwer stora hafwet/ som äfwen så wäl äro komne af Noe Ark som Menniskiorna/ det är underligare. Men det kunde någon säja! the måste sielfwa hafwa simmat öfwer/ såsom man ser än i dag Orar öfwer temmeliga stora siöar simma: såsom ock Hiortar/ hwilka skola wäl et helt dygn kunnat simma. Men sådant hafwer intet låtit göra sig uppå stora wilda Hafwet/ som flyter omkring America, ey heller lärer någon Fogel wara så snäll och oförtruten i flygandet/ at han der öfwer hinna kunde.

Widare kunde någon inwända! man hafwer til äfwentyrs fördt Diuren med sig på skiep/ som än i dag skier med Apinior och Papegojor! men det lärer ey heller gått an;

an; ty / huru kunde the föra med sig sådana willa och grymma Diur / såsom Leijon / Biörnar / Wildswin / Tigerdiur / Wargar och andra förgiftige och skadelige Diur / som uti America finnas? och omskönt et skiep eller annat skulle der oförmodeligen stadnat / huru skulle the just haft med sig så många slags diur / efter the intet wiste / om the skulle kommit tit eller ej? Der til med hafwer segel konsten och siöfarten uti de ålsta tider / warit mycket slätt och ringa hos the Gamla / hwilka intet andra skiep brukat / än hel sinå / som omöjeligt hade warit at fara öfwer så stora haf med / och om the än skönt skulle haft så stora / som the kunde giort sådan resa med / så hafwa the sig doch intet wågat långt ifrån landet / efter the då intet wiste af någon Compaß / hwilken först allenast något mera än för 300. åhr sedan är upfunnen / som Ciezius lib. 2. Histor. Indicar. Cap. 9. & Gomara lib. 1. Hist: Gen: Ind: nogsamt betyga. Ja / huru skulle the kunnat tagit sig före en sådan resa / emedan the intet en gång wiste af America, at den war til / eller och intet? Hälles fördenskul före / denne meningen wara den rättaste / at både Menniskior och Diur skola efter Syndafloden wara Landwägen til Americam komne.

Efter nu så är / frågas derföre med rätta / på hwad sätt och ort sådan öfwerfart måtte hafwa skiedt? det förmenes / ingen annorstädes / än emot Norden / hwarest Europa och en dehl af Asia sträcker sig emot Polen / däreft ock otwifwelachtigt den Gamla och Nya Werlden stöta tilsamman / så at ganska ringa eller ock ingen större siöfart lärer wara der emillan / än diuren hafwa der öfwer kunnat simma och foglarna flyga / eller ock om Winterthd på Isen

öfwer-

öfwerkommit; hwilket ock Skieppare samt lärde och förfarne Män bewga: ja/ måst alle Geographi stämma jämwäl der utinnan öfwerens/ at Nya Werlden/ wid Norden hänger tilsammans med den Gambla/ genom hwilken Wäg/ alle lefwande hafwa kunnat/ ur den Gambla i den Nya Werlden kommit.

Och hafwer det intet skiedt på en gång/ eller et åhr/ utan då och då/ efter handen/ och på åtskillige tjder: I förstone åre the förskingrade/ nödgade at sökia andra Orter/ och begifwa sig til det Land/ som wore ifrån andra afsöndrat/ och sig der med tjden förökt. Sañaledes och Diuren som hafwa farit wilse och kommit ifrån folket/ til deß omsider hela den Nya Werlden/ är både med Menniskior och Diur full blefwen.

I förstone hafwe the kunnat warit tilfredz med bara Landet/ men Lag/ Gudztienst och Arbarhet intet stort bekymrat sig om/ utan efter sin medfödde naturliga Lag lefwat. Och fast än the warit ifrån sådane Orter komne/ hwareſt politie, Ordningar/ Dygder och Konster woro i bruk/ så hade doch igenom tjdens långwarachtighet kuñat skiet/ at the sådant/ som the förr wetat/ så småningen förgätit och aldeles förglömt hafwa.

Widare/ finnes ock om the Americaners härkomst åtskillige meningar: somlige hålla före at the först skola wara komne ifrån Asien/ igenom det sundet Anian, och altså utaf the Schyter eller Tartare härkomne/ andra mena/ af the Chinenser somlige åter af the Phænecier och Athenienser &c. Men aldenstund the åre mycket olike/ så wäl til wärt och skapnad/ som seder/ bruk och språk/ synes ey olikt/ them intet wara utaf något särdeles wist/

wist/ utan snarare af åtskillige slags folck afkomne; ty på somlige Orter/ skola the wara til wärten stora och länga såsom Jättar/ på somlige/ medelmättige/ annorstädes igen hel små; der til med äre the til färgen/ somlige städes swarta/ somlige stans bruna och golachtige: på somlige Orter lefwa the utan någon Lag/ Religion och Regements form/ förandes ett sådant lefwerne, mycket likare oskälliga Creatur/ än som Menniskior. andra äro Menniskiofrätare och äta up sina Fiender: somlige hafwa någon liten likare Regementz Form/ så at antingen hwar och en Familia, lyder och styres af sin Äldsta/ eller och hwart Landskap/ af en såsom en Konung/ och det alt efter sine Förfäders Bruk och Sedwana: andra åter/ hafwa rättare och fullkomligare Lag och Rätt/ hwar efter the styras/ såsom the Mexicaner och Peruvianer, hoos hwilka/ fast än där är största Barbaries/ finnes likwäl åtskillige Dygder/ som the wisa/ så wäl emot främmande/ som i det at the sig om wackra Konster befljta. Mest på alla Orter/ hafwa the ock sine särskilte Språk/ och det merendels så olika/ at det ena icke det ringesta kommer öfwerens med det andra: Nu/ sedan the Europeer äre tjt komne/ hafwa the mycket tagit sig efter theras Seder och Bruk/ ja/ så at the och på åtskillige Orter/ hafwa sig ifrån den hedniska Wilfarelsen til den Christna Religion omwändt.

4. Capitel.

Om the Americaniske Länders Fruchtbarhet.

SIdst/ hwad America i gemen/ til deß Fruchtbarhet widkomer/ så öfwerflödar den af allslöns Ymnoghet och Rikedomar; ty ser man på Marken/ finnes den öfwertäkt med allehanda

stiöna

skiöna Örter och Wärter / så wäl til Menniskiones föda och uppehälle / som til hennes Hälsos conservation tienlige.

Beser man Skogen / så består han af allehanda skiöna och fruchtbärande Trän / ibland hwilka / en öfwermåttan myckenhet med allehanda Diur och Foglar sig uphålla och wisa.

Beser man Siön och Watnet / finnes der uti icke allenast mångahanda Fiskar / utan ock Gull och åtskillige slags dyrbara Pärlår. Der wankas jämwäl allehanda Metaller / såsom Gull / Silfwer / Koppar / Jern och Bly: samt Marmor / Jaspis / Smaragder och andra kostbara Stenar: Såsom ock allehanda Skinnhwaror ꝛc.

Der til med är der en sund och liuflig Lufft / och på många orter så helbregd / at man der icke skal behöfwa någon Läkare: der är intet all för stor hetta / ey heller för mycken Köld / utan en temperérat wäderlek: Marken och Trän / grönskas altid och bära på somlige Orter 2. a 3. reser frucht om Åhret. Ja / de Americaniske Länders Fruchtbarhet / betygar nogsamt den härlige winst och inkomst som the Spanier och andre Europeer hafwa sig uti America förskaffat / så wäl igenom den Gull- och Silfwer Flottan / ifrån de Peruan- och Mexicaniske Grufwor; hwilka till Europam nu öfwer 200. åhr / outsäijeliga stora Rikedommar fört hafwer / som af andra kostbare Hwaror / hwilka snart sagt / kring hela wida Werlden förde åre.

Korteligen sagt / skal America wara ett sådant härliget Land / så at somlige som der warit / och det beskrifwit / hafwa det samma wid ett Jordisk Paradijs förliknat. Och ware nu detta så korteligen om America, heller den Nya Werlden i gemen / såsom en liten Inledning til Nya Swerige förmält.

p. 27
TAB. IV.
PEN
SYLVA
NIA
Zuydt Rivier of Delawart
Lacus
San hicans
Schonberg
Philadelphia
Remkockes
Pruvmenhoeck
Nieu Wasa
Gripsholm
Nieu Gotenburg
Uplandt
Finland
Timerkil
Fort Christina
Fort Nassou
Minques kil
NIEU
Arme Wamex
Fort Kasimier
Warckens kil
Fort Elfsburg
Naraticons
Bomties Hoeck
Graef Hendrik
Swanendael
Hoerekil
Caep May
C. Cornelius
C. Hinlopen
NOVÆ SVECIÆ
TABULA
ex Nic. Visscheri del.

Then andra Boken.

I. Capitel.

Om den Americaniſke Provincien Nya Swerige / wid Virginien, deras belägenhet och fruchtbarhet.

DEnne PROVINCIEN Nya Swerige / är belägen uti den Norre delen af America och Landſkapet Virginien, hwilket förmenes af ſomlige hafwa ſit namn bekommit / antingen utaf en fläck der wid Stranden / ſå kallad / eller och af Konung Viguina; Men rättaſt af Drottning Eliſabet uti Engeland / hwilken alt ſtadigt lefde uti ſit Jungfruſtånd: Det ligger 37. grad: til ſin högd (ſom det Virginiſke Compagniet Anno 1606. hafwer det landet igenom ſökt och befunnit) ſträckande ſig öſter uth / emot ſtora Oceanum, ſöder / til Floridam norr / til Nya Franckrike / och wäſter ut / til de här tik dags okunnige Länder; Men ſielfwa the Swenſkas Land Nya Swerige ligger til ſin högd 39. grad. och 40.

min./ på bägge sidor wid De la Ware Revieren: författandes uti längden ifrån Cap: Inlope i Bayen, 30. mjl wid paß/ alt up til deß strömmande store affal nord ost; hwilket the Swenske utaf deß rätta ägare the Americaner sig stycкewjs tilhandlat hafwa. Bayen eller Inwiken är 9. mjl lång/ och 6. a 7. mjl bred: the Americaner kalla den samma Poutaxat: the Engelske de la Ware Baije, af Mons. de la Ware en theras Capitain, som detta Revieret under Ammiral Jacqvés Chartier Anno 1600. uptäckte: the Holländske Suidt Revier van Nieuw Nederlandt/ til en åtskilnad ifrån Nord Revieret som the wid Nya Amsterdam beslutto: men the Swenske kalla den Nya Sweriges Alfwen.

Hwad detta Landets Fruchtbarhet widkommer/ så hålles det för det lustigaste och fruchtbaraste uti hela America; emedan det öfwerflödar både utaf allehanda slags Diur/ Foglar/ Fiskar/ dyrbara Trän och allskons Fruchter: skolandes ey heller kunna någon lustigare orth finnas/ beqwämligare til allehanda plantering och bättre koner öfwerens med wåra Kroppars constitution än äfwen denne; Hwilket och Capitain Joh: Schmidt uti sin Resebeskrifning om Virginien 1622. nogsamt bewitnat/ der han således skrifwer: Skulle then gunstige Läsaren komma i detta Landet/ så finge han wißerlig se en rätt Lustegård uti Werlden: ty det öfwergär alla Landskaper uti Europa och America uti lustige och segelrike Watn: I detta Lanskapet äre ock sköne/ höge Bärg/ nedrige Dalar och andre friske Watn: warandes der all ting skiönt och härligt/ at man wäl kan säja/ det Gud hafwer såsom tillika/ och på en gång/ uti detta Landskapet/ welat Menniskian för ögon ställa ett konstigt extract och af bildning af hela Werlden.

Der

Der åre ock många små obebodde Öar/ och stå fulla med Trän/ seendes uth lika som små skogar eller lundar ꝛc. och widare förmåler han: det är på denne Orten en öfwermåttan sund Lufft fruchtbart Land/ lustige och nyttige Watn/ så at iag intet tror/ at näpeligen en sådan Ort uti något Landskap kan finnas/ dereſt för Menniskian beqwämligare och anständigare wore/ än denne: Och at iag detta Landet med fåå ord må beskrifwa/ så är det så beskaffat/ at alt hwad Muscou och Polen hafwa af åtskillige slags Kåda och Bek/ Fisk och många andra saker: hwad Franckrike hafwer i Wijn och Salt: Spanien i Jern/ Stål/ Fikon/ Wijn och annat mera: Sådant kan man der (efter Engeländernes berättelse) innom halfthundrade mijl/ nogsamt hafwa uti stor myckenhet/ och förråd för det hela Konungariket.

När the Swenske aldra först åre komne seglande til detta Landet/ hafwer det ock them så lustigt och liufligt förekommit/ at the intet funnit något ljkare namn/ at gifwa den Orten som the först anlände til lands på/ än at the den samma/ för deß liuflighet/ Paradjset eller Paradjs udden kallade; hwilken wid Cap: Inlopet i Bayen belägen är/ och af strart här wid bifogade Afritning sees kan.

När nu förtiden warande Gouverneuren der samma städes Sir William Penn, anstälte sin resa tjt Anno 1682. in Novemb. och the kommo der emot Landet/ hafwer them mött en sådan skiön och liuflig Lucht/ uti Lufften/ lika som den skulle kommit ifrån den bästa wälluchtande Trägård/ som nys hade kommit i Blomma; hwilket Franciscus Dan: Pastorius J. V. Lic. und Friedens-Richter in Pensylvania,

uti

uti deß beſtrifning förmåler; läggandes och deße orden til på ett annat ſtälle: the ſkuggerike Trän och Buskar/ åre der alleſtädes med Foglar upfylte/ hwilka med ſine rara färgor och mångahanda ſtämmor/ ſin Skapares Loff härligen uthbreda. Hwilket alt/ nu warande de Swenſkas Prädikanter der ſammaſtädes/ Mag. And Rudman och Herr Erich Biörk uti ſine Bref ſom the ſkrifwit der ifrån 1697. jämwäl bekräffta/ och giör Mag. Rudman kortel. lika ſom et beſlut der uppå med deße ord: In ſumma Landet må med rätta heta Canans Land/ warandes mig icke hälften ſagt af deß fruchtbarhet.

Utaf Trän wärer der förnemligaſt: Nötebom/ Caſtanie/ walnöte/ Burbom/ Mulebärs/ Cypreße/ Muſcateller/ Apel/ Päron/ Kirsbärs/ Plommon/ Krikon och ſköne wälluchtande Sallſenbras-Trän/ ſamt Pärſchen och Wjndrufwor af åtſkillige ſlag/ och Cederträn 2 a 3. fammar tiocka/ Gran/ Tall/ Biörck/ Aſp/ Aſk/ Lönn/ Lind/ Haßel/ Hagtorn och Aleträn; men med faſt annor ſkönare och liufligare Lucht begåfwade än här i Swerige och på andra Orter ꝛc.

Af Diur finnes der/ Leijon/ Leopardер/ Biörnar/ Elgar/ Hiortar/ Bäfrar/ Uttrar/ Eſpaner/ Minkar/ Kattloar/ ſwarta Sablar/ Märdar/ Lodiur/ Pantardiur/ wilde Kättor/ Wildſwjn/ Räfwar/ Wargar/ Harar och Deſmanskättor ꝛc.

Af Foglar wankas der: Swaner/ Giäß/ Kalkoner/ Lomar/ Faßaner/ Tranor/ Hägrar/ Örnar/ Falkar/ Dufwor/ Turturdufwor/ Änder/ Papegojor/ Kiädrar/ Arrhöns/ Åkerhöns/ Raphöns/ Hierpar/ Kransfoglar/ Starar och Traſtar: Jämwäl åtſkillige ſlags Sångefoglar/ ſåſom Nechtergaler/ Dommare/ Steglitor och Si-

Siſkor ꝛc. Utaf Gäß finnes der åtſkillige ſlag/ om hwilka the Swenſkas Gouverneur Herr Johan Riſingh uti ſin Berättelſe om Nya Swerige dat. Elbingen 3. Junii 1656. ſålunda ſkrifwer: The hwithuſdade Gäßen komma tjt ſidſt in Martio ſöder ifrån/ och blifwa ther wid paß 14. Dagar: Sedan komma the hwitbrokote/ blifwa ock der ſå länge/ och draga ſedan norr uth; hwar utaf dömmas kan/ at ther måtte wara något Revier, Sio eller Watn: och är det wål conſideration wärt/ at om Höſten in medio Septemb. til med. Octob. komma tjt i Revieret Gäß norr ifrån och äre allenaſt grå/ och draga ſig ſöder uth med ſtort ſkrj/ i ſå ſtora hopar at ingen det tro kan. På bem:te tjder komma och fara jämwål Swäner/ Traner/ Hägrar/ Änder/ ſtörre och ſmärre/ Snippor/ Strandlöpare och andre ſådane.

Fiſk är der ock åtſkillige ſlag: ſåſom Stöör/ Twalt/ Dickop/ Cabelian/ Lax/ Forell/ Makril/ Räckor/ Gäddor/ Horngäddor/ Braxnar/ Aborrar 4. ſlag/ Mörter/ Sill/ Ålar/ Lakar och Neunögon etc. Af ſkalfiſk finnes där: Oſtron/ Hummer/ Kräfftor/ Taſkräfftor/ Siö- och Landz-Skildpaddor/ Snäckar ſamt Muſlor: och alt detta utaf åtſkillige ſlag. Hwalfiſkar ſamt Marſwin ſynes ock der offta/ ſom gå med Floden up i Revieret. Sådant och mycken annor Frucht/ dels oß bekant dels obekant/ finnes der alt wildt i ſtor myckenhet/ och uti Joh:s Lund:i Gotfr. Hiſtoria Antipodum pag. 171. 172. 176. och 191. widtlöfftel. upräknas; Men det ſom the Chriſtne med flit plantera/ är Hwete/ Räg/ Korn/ Hafra/ Bohwete/ Riſgryn/ Ärter/ Bönor/ Pompor/ Melonet och allahanda ſlags Krydder ſom här uti Trägårdar wäxa.

Der

Der wäxer ock et slags Säd/ som kallas Magijs, men här Indianiſkt eller Turkiſkt Hwete/ i ſtor ymnoghet/ beſynnerligen när den planteras; Hwilken Engeländaren Reichardt Greinville uti ſin Reſebeſkrifning om Virginien 1585. med deſſe ord beſkrifwer: Magijs ſeer ut lika ſom Engelſke Ärter/ och är til färgen mångahanda/ hwit/ röd/ gol och Himmels-blå: När den males kan der utaf godt Bröd bakas/ the Engelſka hafwa ock den ſamma ſåſom Korn tilberedt/ och der af ſwagt dricka brygdt/ och när man lägger god Humbla der til/ gifwer den thet ſtarkaſte Ohl: Kornen äre öfwermåttan fruchtbare/ ett allena gifwer af ſig 1000. 1500. och wäl 2000. denne Magjsen är rry handa ſlag/ utaf hwilka de twenne wära 6. eller 7. ſkor högt/ och mognas inom half elfte eller tolfte Wecka: det tredie ſkiuter ſig ongefehr 10. ſkor i högden/ och warder uti halffierde Månaden mogen. Sammaledes warder och den af fordom Ingenieuren i Nya Swerige Herr Pehr Lindſtröm/ i deß handſkrefne Tractat om detta Landet/ ſom här uti Kongl. Cantzelliet förwaras i det VII. Cap. med ſådane ord afmålat: Maijs, eller det Indianiſke Hwetet/ werer ther med hwite/ röde/ blå/ liffärga/ brune/ gule och brokote Ar: planteras med Kupor i fyrkant/ ſåſom Humblan här i Swerige; och uti hwar Kupa ſätter man 6 eller 7. Korn/ wäxer ſå hög/ at han ſtår en aln öfwer Karlen/ och på hwar ſtielka 6. eller 7. Ar/ med länge/ ſmale och ſpitſige Blad/ ſom Swärdz hwaßen här i Swerige/ doch äro Bladen af lika Coleur med Kornet/ der efter blifwer Ar/ a 1½ qvarter/ men måſtedehls ½. aln länge/ en part tiocke ſom tiockeſte Armen/ ſomlige ſmalare/

ſmalare/ och efter ſom the äro tiocke til/ med 10/ 12/ 13/ ia och 14. radar Korn omkring ända up i topp; hwilken är en 1000. faldz Gudz Wälſignelſe. När deße aren äro nys mogna och man wärmer dem liter på Glöd/ tå äro the uturmåttan naturelle och liuflige til at äta. Utaf den hwita och gule Mayſen ſå bakas Bröd/ men af den röde/ liffärga/ blå/ brune/ſwarte och brokote/ måltas til Öhl/ ſom blifwer mycket ſtarkt/ men icke ſynnerlig klart. Denne Magys hafwer ock några Curieuſe Mån/ planterat här uti ſine Trägårdar/ och är befunnit at den/ när här warit wackra och torra Somrar/ jämwäl har kunnat wäxa och til ſin mogenhet kommit/ hwilket iag ock både ſedt och pröfwat hafwer.

Der finnes jämwäl/ ibland annor/ en öfwermåttan ſkiön och koſtelig Frucht/ ſom af the Swenſka kallas Wattulemoner/ the wäxa på Rankor ſåſom Pompor/ och äre en part af dem ſå ſtore/ at man kan få öfwer tre kannor Muſt uthur en Wattu-Lemon: När han blifwer upſkuren/ ſå får han ſtraxt en liffärga Coleur innan/ det ſom då inuti omkring ſkalen wäxer/ 2. eller 3. fingers tiokt/ har en öfwermåttan liuflig och ſkiön ſmak/ och ſmälter i munnen lika ſom Socker. Deße brukas der om warme Sommaren til äta och dricka/ ſom läſka ock kyla en Menniſka kraffteligen.

Der wäxer ock ett ſlagz Pung-peppar 1. quarter lång/ med 2. eller 3. fingers brede/ brune Balljor; Men ſå ſtark och amper/ at när man bryter allenaſt en liten bjt der af/ och kaſter den ſönderſtöt i Maten/ ſå får den mycket ſtarkare ſmak der utaf/ än af annan Peppar.

Här wid kan man ey heller förbjgå at nämna den

wärt och Ört som detta Landet mäst är bekant utaf / och i denne tiden uti Europa som brukeligast / nembl. Virginiskt / Tobak / det wärer der wildt i stor myckenhet; men planteras / efter förbemelte P. Lindströms Berättelse / på följande sätt: Först såsdeß Frö på Plante Sängar äfwen som Kålfrö sedan när plantorne blifwa så store at the sättias böra / tå planteras de i Kupor / en i hwarje Kupa / och den wärer så hög at hon står Karlē under armarna; det skal ock wara Saltpetterjord / uti hwilken Tobaken sääs och planteras / som på den orten inten är ondt efter. Hwar Månad eller hwar 3. weckor emillan / gå the omkring sin Tobaks Plantagie, och bryta af topparna på hwar Planta / undantagandes dem man wil hafwa til Frö-plantor / der igenom slår deß krafft neder uti Bladen / ellieſt blifwer han ey starkare än annat torrt Gräs eller Hö. När Tobaken blifwer mogen / hackas han af stielkarna som Kåhl; och äre store Tobaks-Huus bygde / der uti han torkas; Hwareſt the honom både under tak och omkring wäggarna med spetor upsticka: sedan när han befinnes lagom torr / inpackas han uti store Fat / och så försendes til andra Orter.

Widare / är detta Landet icke allenaſt med floder och friske-utan ock med mineraliske och hälsosamme Watn wäl försedt / och af den Alzmächtige Guden så förordnat / at det som ligger afsides och något långt up / är mycket fruchtbarare än det som wid fisktike Watn är beläget.

Den store och små Boskapen trifwes jämwäl / så uti detta / som andre Americaniske Länder / mycket wäl / och förökar sig öfwermåttan / så at then Spanske Historie Skribenten Anthon. de Herrera förmäler om en man som haft

tiwänne

twänne tackor / hwilka på tje Åhrs tjd / skola hafwa utaf sig fyratjotusende Får aflat. När the Swenske först kommo dit / hafwa the intet mera haft med sig / än allenast ett eller twå Par af hwart slag / hwilka sedan på kortt tjd så förökades / at man der på intet något tahl wiste / utan war alt fult i skogen / och hwilken som behöfde / fick der fritt efter behag taga.

Förutan alt sådant som nu förmält är / berätta ock nägre at der skal finnas åtskillige Metaller, och der ibland både Gull och Silfwer. At der skal wanka Gull bekräfftar jämwäl Ingen. P. Lindström i sin föreen:de Traktats V. Cap. med följjande exempel / som sig der i then Swenske Gouverneuren Herr Johan Printz tjd tildragit: En gång (skrifwer han) hafwer en American warit hos bemelte Gouverneur, och då han fick se at hans Fru hade en Gullring på fingret / frågade han henne / hwad går du och drager sådant skarn på tina Finger effter? hwilket när Gouverneuren hörde / frågade han American om han kunde skaffa honom sådant / så wille han gifwa honom mycket annat godt igen / som honom kunde tiena; hwarpå han swarade ja / sådant wet iag ett helt Bärg fult med: Gouverneuren tog så fram en famn rött och blått Frjs / samt Bly / Krut / Speglar och Synålar ꝛc. wisandes honom och sade / see här hwad iag skal gifwa tig / at tu wil skaffa mig ett stycke der af til proff; men iag wil sända twänne af mine Karlar med tig; hwilket han intet wille / utan sade / iag wil gå först och skaffa tig proff / om det dig då tienar / så är tjd nog at tu skickar någon med mig: der med låfwade han prof och emottog så Accidentierne. Några dagar der efter kom han igen mz

ett stycke så stort som ett par Knytnäfwar/ hwilket bemelte Gouverneur proberade, och befans wara mycket godt gull/ bekom ock en temmelig hoop der af/ som han sedan lät giöra Gullringar och Armband utaf; lofwade så American mycket mehra i föräring/ om han wille wisa wåra Karlar som han wille/ sticka med honom/ hwarest detta Bärget läge; hwilket han ock låfwade/ men sade sig intet denne gången hafwa tid der til/ utan wille efter några dagar komma igen/ bekom åter något til skänks: Men sedan bemelte American kom til de andre och begynt skryta för dem/ nödgade the honom at bekänna hwarföre han deße skänker bekommit hade; hwilket när the fingo weta/ slogo the honom ihål/ på det at denne Orten icke skulle blifwa oß kundgiord/ menandes at det skulle lända dem til något mehn ꝛc. Ytterligare om Nya Sweriges Landz belägenhet och beskaffenhet/ kan ses af här wid bifogade Afritning och följande Capitel; hwilket utaf twänne P. Lindströms Relationer är utdragit/ och i tienlig ordning fört.

2. Capitel.

Om Nya Swerige/ til alla the förnämsta Orter och Namn som på deß bifogade Afritning finnes kortl. beskrifwit.

DEtta Revieret är besatt med en stor myckenhet af the Indianer/ och särdeles Nationer som det beplanta/ bestående Uti sex åtskillige Platzar nemligen. Poaetqvisling, Pemickpacka, Weqvi-

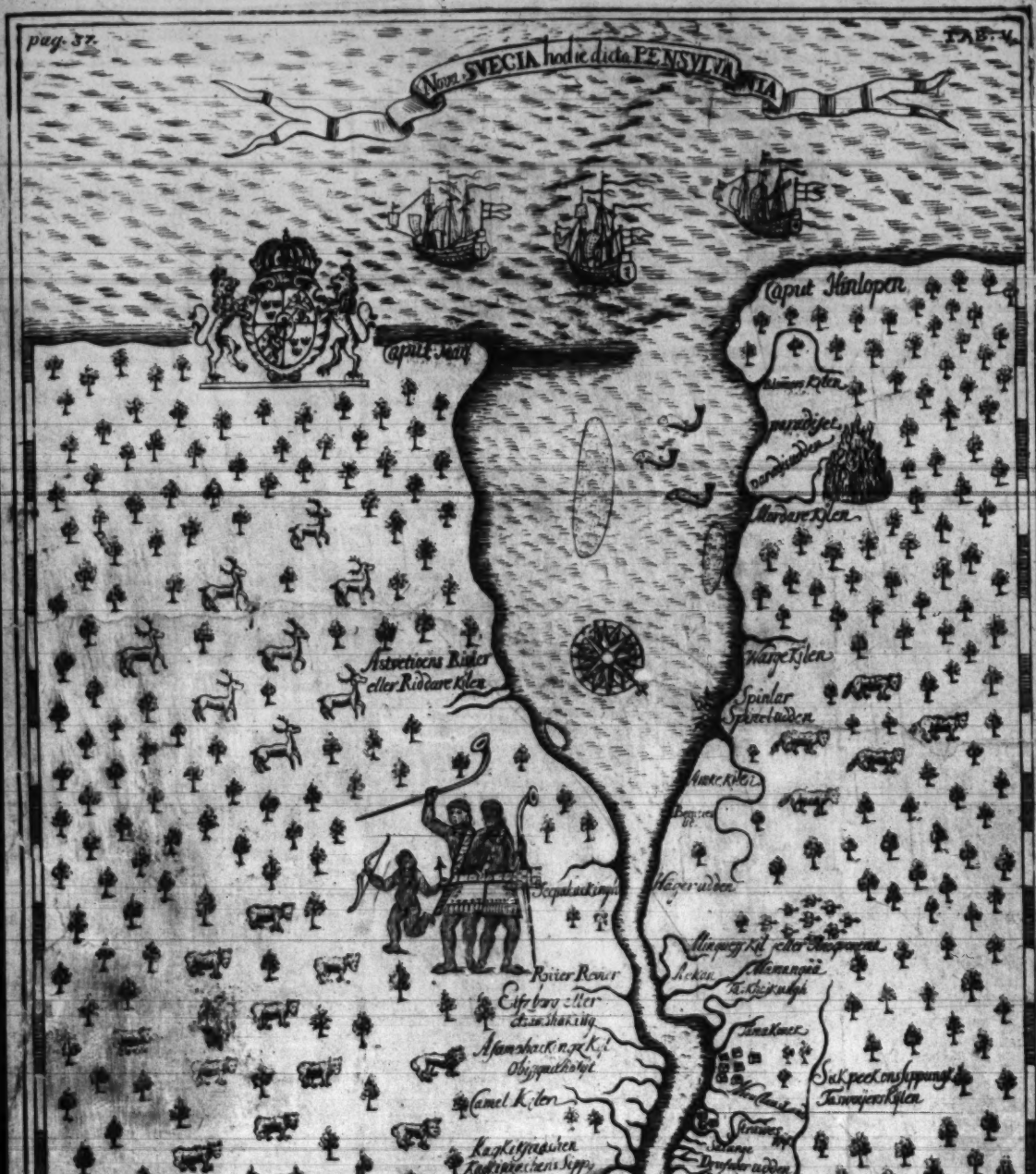
pag. 37.
TAB. V.
Nova SVECIA hodie dicta PENSYLVANIA
Caput Hinlopen
Mordare Kilen
Warge Kilen
Spinlar
Spinel udden
Häger udden
Astvetioens Riuler
eller Riddare Kilen
Roiter Revier
Camel Kilen
Sickpeekonssippungk
Taswoijers Kilen

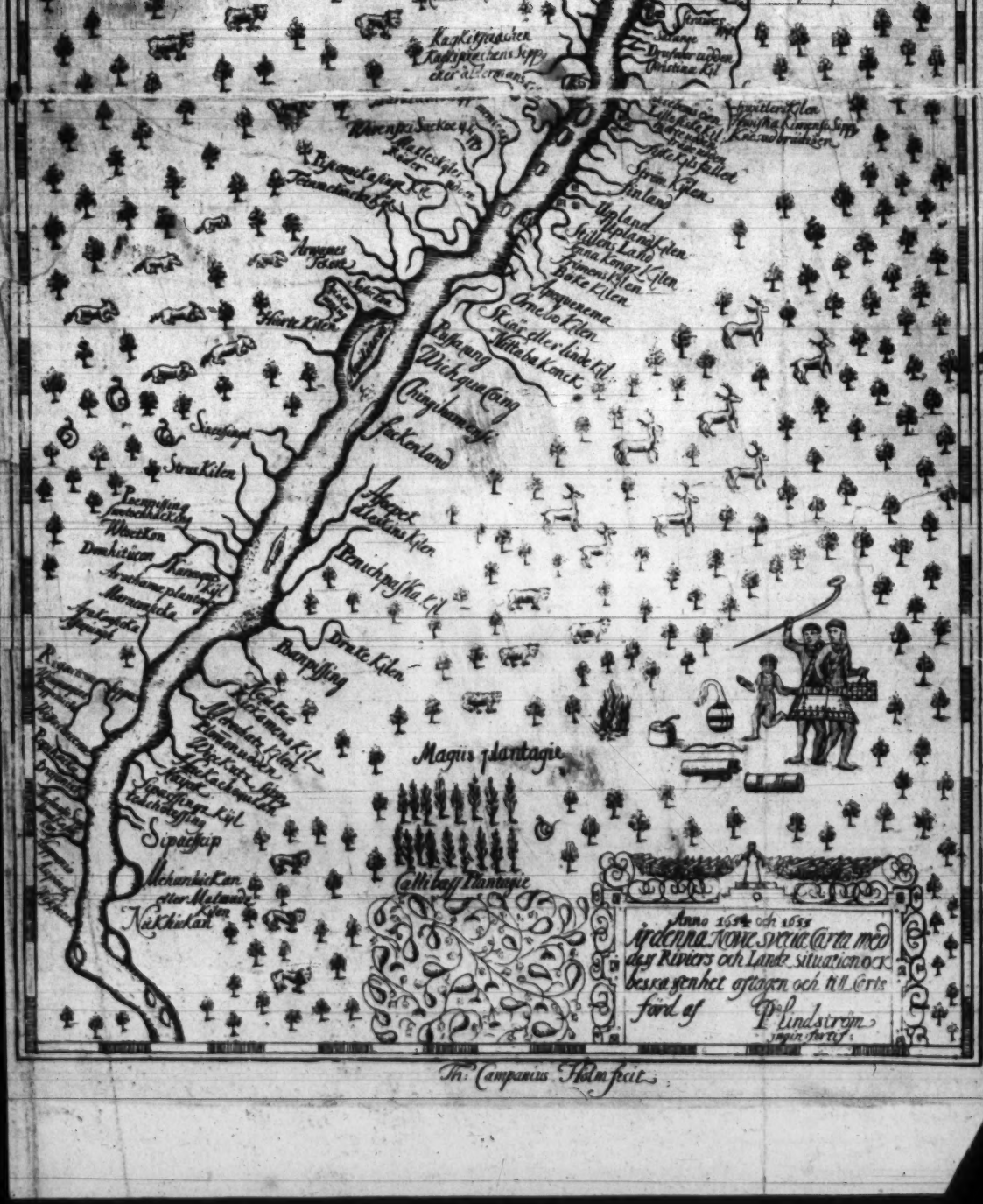
Kagkitsiachen
Kagkitsiachens Sipp
eller aldermans
Strawes
Salange
Drufwer udden
Christina Kil
Wirenski Sackoe
Makleskyler
Röder udden
Pisconackasinga Kil
Tetamekinchi Kil
Arwames
Tekoe
Hurte Kilen
Sinessingh
Strua Kilen
Poenpissing
Wtoetkon
Domhitücon
Arothame plantage
Marumsicka
Arakoscka
Apoquingh
Rigaon
Sipp
Wiskatuxen
Sipp
Sipacssinga Kil
Teachotessing
Sipacssip
Mehanhickan
eller Malwadz
Kilen
Nickhickan
Strömkylen
Finland
Upland
Upland Kilen
Stillens Land
Tenna Kongz Kilen
Frimens Kilen
Böke Kilen
Apoquenema
Örnebo Kilen
Skiär eller linde Kil
Nittaba Konck
Pussatung
Wichqua Coing
Chingihamensi
Sackenland
Afoepek
Aleskins Kilen
Penichpasha Kil
Drake Kilen
Poanpissing
Nekakue
Nickamens Kil
Merochatz Kilen
Plomonudden
Wieckutz Sipp
Hayok
Sipacssinga Kil
Teachotessing
Magiis plantagie
Callibass Plantagie
Anno 1654 och 1655
Ardenna Nova Sveciæ Carta med
dess Riviers och Landz situation och
beskaffenhet aftagen och till Corts
förd af
P. Lindström
ingin. fortif.
Th: Campanius Holm fecit

qviqvenſke, Wickquakonich, Paſſajunck och Nittabakonck; warandes på hwar Platz en Öfwerſte eller Sackheman öfwer ſitt Folk: och är detta ett mycket fruchtbärande Land / ſå at det öfwerflödar af allſköns Fruchtbarhet.

Öſter om Revieret.

Caput Maij, ligger uppå 38. grad. och 30. min. Södwäſt ifrån Cap. Maij ligga 3. Bankar i rad / intet djupt under Watnet; och at ſegla emillan dem / är intet ſäkert / utan det ſäkraſte är / at gå emillan dem och Cap. Maij. Alt ifrån Caput Maij och Cap. Hinlopen, äre Öſterbankar och Öſter-Strand in til Bomties udden / å både ſidor at finna: ia / ſielfwa Oſtran der / ſkal wäl wara ſå ſtor / ſom hon ſäs här med ſkahl och alt.

Wid Oijtleſſingh, Älfsborg eller Aſamohackingz-ſtranden / hafwer the Swenſkas Forte tilförene ſtådt; men efter en tijds ödeſättning hafwer det förfallit och ytterment af Renappi (the Indianer) alldeles i grund förbränt och ruinerat.

Uthi Kagkikanizackins-Kjl / är ſwart Jord med Sand beblandat / och är ſundare Ort der at wiſtas / än wid Oijtleſſingh, är ock ſå en begwämlig Ort til plantagier / hwareſt frodigen allehanda kunna wäxa / ſärdeles Tobak.

Ifrån Kackikanizackien til Memiraco, äre in om det ſtreket några Öar / ſom doch intet annat äre än lutter Rijtflachter [liſka ſom här i Swerige uti de dyoge Inſiöarne Flyet plägar wäxa med den treäggiote hwaßen] med oſäyelig ſtor myckenhet af tiocke och ſtarke rötter ſammanwuxen / ſå at de bära Karlen at gå uppå / men under ſtår Wattn och Dy. Uti deße Rijtflachter / wäxa ett ſlags

rötter ut med Landet öfverflödigt/ som af the Swenska kallas Swine-Roswor/ i påseende och smak nästan som Ärte-skockor/ hwilke the Barbarer nära sig med/ när theras Bröd och Söd tryter. Med deße rötter hålla ock Swinen sig uppe med öfwer Winteren/ hwar af the blifwa mächta feta: the tagas der då intet in/ utan gå i skogen Winter och Sommar som Wild-Swin at öka sig/ och når man några of dem slachta wil/ så skiuter man dem ihiäl.

Alt ifrån Obijsqvahoſjt och til Naraticons-Kijl/ wärer stor myckenhet med Calmus allestädes uti Rjtflachterne. Uppå denne platzen emillan Memirako och Makles-Kjlen/ wärer stor myckenhet Walnöte/ Castanie/ Perschen/ Krikon/ Plommon/ Cypreße/ Mulbärs och Fisketrän/ samt många andra rare Trän/ som man ey kan namn gifwa/ finnes icke heller på några andre orter uti Revieret.

Allestädes wid Reviers Kanten/ ifrån Camel-Kjlen/ och in til Tetamekanckz-Kjlen samt der och hwar i skogen/ wärer stor myckenhet med hwita/ bruna/ blå och röda Wjndrufwor.

Wid Arvames och Tekoke, hafwer Holländernes Forte tilförene städt; men är nu af Renappi i grund förbränt och ruinerat.

Mit före Hiorte-Kjlen/ wärer Perschen och uthur mättan wälluchtande Salsefrasse-Trän.

Ifrån Aqvikonasra och til Sineesslingh, är et högt Land och intet mycket beqwämligit at bruka: på denne Orten werer Fiske-Trä/ hwilket är ljtt Burbom och luchtar som rå Fisk; det rennar intet eller låter klyfwa sig/ utan når man hafwer biordt med annor Wed/ Eld på det samma/ smälter det bort. Här wid Sineesslingh, pläga

Renappi

Renappi fånga mycken Stöör/ Twalt/ Dikop/ Skilpaddor samt annor Fisk.

Mit före Rankoqves-Kjl/ wärer Humbla/ och omkring Allajungh Hampa ꝛc.

Ifrån Qvinkoringh til Rankoqves-Kjl/ är ett bärgachtigt Land; doch icke sådane Bärg som här i Swerige/ utan Mull- och Sand-Bärg/ Backar eller högar: Och der som några Bärg finnes/ under dem/ så är icke utan/ med mindere the mästedels ärd af naturen inclinerade til Metaller; Såsom wid Mekansio Sippus, der finnes Bärg in under ut med Wattnet/ hwaresst är god Silfwer-Malm: och mit före det Bärget wid Reviers Kanten/ ligger stranden all öfwer med Fyrstenar/ när man dem som rät trinde äro/ sönderslår/ så finner man der uti Kärnor som små Arter/ större och mindere/ af klart Silfwer/ af hwilka i ag der många 100:de har sönderslagit och uttagit/ skrifwer merbem:te Lindström. confer. Sup. pag. 35.

Rankoqves-Kjl/ är en fisktik Kjl/ och navigabel med stora Farkostar/ diupet löper ut med stranden/ det allenast är wärst/ at der ligger ett Grund mit uti/ söder åt Aquikanasra.

Uti Warentapecka-Kjl söder om Revieret, är en platz mit uti Kjlen som aldrig frys/ hwaresst altid Swaner pläga hålla til.

Ifrån Weræntapecka til Trakonik, är et högt och bärgachtigt Land/ doch sandigt och Mullachtigt: Revieret är grundt samt der och hwar stengrund/ Rjtslachter och Kruppelbuskar. Ifrån Traconick och ända up åt Osterssidan/ är det skiönt och begwämt at bära swart Magiis som Tiära; hwaresst the Barbarer hafwa i många åhr plan-

tat;

tat: något ondt är der at komma med Farkoster til Landz. Der boo ock mycket på östre sidan der up åt/ af the Manteeler, hwilken Nation ock tilräknar sig Revieret Justo titulo possessionis: the äre nu mycket igenom Krig och Örlog förminskade. Landet der innan före är mycket rikt med Bäfrar/ Uttrar/ Esparj/ Minokai/ Kattlosser/ Elgar/ Biörnar/ Wargar/ Hiortar och Leyon/ samt allehanda andra Willdiur: stor myckenhet med Swaner/ Gäss/ Kalkoner/ Dufwor/ och annor wild Fogel.

Poaetqvessingz-Kjl/ är af naturen särdeles utwalder til alla de bästa lägligheter man wil önska: der är högt Land å bägge sidor/ och det första fallet/ kan icke wara öfwer ett Mousquete skot ifrån sielfwa Revieret: med Farkostar kan man ock så när komma Owarnstället/ at man alt kan med Tåg uphissa.

Menejeck, är en stor Kjl/ men icke heller så beqwäm som Poaetquessingh.

Wid Reviers fallet Asinpinck och ofwan före wid Reviers kanten/ är wäl landet rikt och med stor myckenhet af plantagier beplantat/ doch icke synnerligit ibärande til Korn; men med osägelig myckenhet med Windrufwor/ hwita/ röda/ bruna och blå öfwerwärt: at der Landzens Inbyggare/ med någon som hade förstånd om deß präßande woro försedde/ så skulle det wara et rikt Land med Wijn. Så är ock detta Landet in åt/ der man ey wet någon ända der på; utan förmenes wara en Terra Continens: ey heller hafwa the Swenske ännu med längre in i Landet boende Wilde/ eller någon annan wilst Nation hafft sin Handel och conversation med/ än som med the Swarte och Hwite Minquesser; hwilka ey heller weta någon ända der

da der på / utan så långt som the warit in åt landet / så är det med Wilde Nationer, brede wid Nationer, af åtskillige slag besat.

Wäster om Revieret.

Wid Cap: Hinlopen, wärer Landsens Sååd Magiis i stoor ymnoghet.

Emillan Mordare-Kjlen och Warge-Kjlen / wärer fullt Mulbärs / Cypreße och Eneträn / 2 a 3. famnar tiocka. Wid stranden på bemelte Platz / finnes skiön Ång och mycket gräs.

I Warge-Kjlen Finnes Swartlera: när hon blifwer beredd / tienar hon til Bleck / och är så god at skildra med som Kulswart Der är ock Blålera: När den blifwer tempererat, paßerar hon i skildring för blåt Lack.

Wid Spinneludden drifwes med sunnan Wäder altjd uppå stranden fullt med Siöspinlar / hwilka af sig sielfwe intet äre mächtige at komma til siös igen: the äro så store som Skilpaddor / hafwa ock nästan sådane huus öfwer sig / doch af golt Horn / hafwa många fötter och en half alns länge rumpor / som en trekantig Såg / med hwilka man kan såga af det hårdaste Trä med: När the blifwa wäl kokade och lagade / smaka de så goda som Hunner. Uti Amkekilen finnes Blålera.

Jrån Menejackse-Kjl och til Christinæ, är et slät och mycket kosteligit fruchtbärande Land / godt och beqwämt til alt hwad man der wil plantera / så wärer det med stor ymnoghet: är ock med Farkostar beqwämligt där at komma til Lands.

Wid Christinæ-Kjl / är Skanßen Christina upbygd / och sedan framman för den / en liten Stad af In-

genieuren Per Lindström afstakat/ och sedermera bebygd; men uti belägringen af Holländerne i grund förstörd. Denne Christinæ-Kjl/ är en diup och segelrijk Kjl/ löper långt up i landet/ och är på bägge sidor/ så wäl som up til Menéjackse Kjl af Naturen et begwämt Land/ til allehanda planterande/ samt allehanda slags rare fruchtbärande trän/ ja/ ett sådant fruchtbärande Land/ som pennan finnes för swag at beskrifwa/ berömma och uphöja: ja/ för deß fruchtbarhet skuld/ så må det kallas et Land flytande med Miölk och Honung. Conf. sup. pag. 29. 30.

Här wid Christinæ-Kjl/ wäxer och Windrufwor i stor öfwerflöd/ och hafwa de Swenske en gång funnit der en Wjn-Rancka/ som warjt twå alnar tiock/ hwilkens Tiocklek man aldrig på någon Rancka förr sedt eller hört hafwer.

Wid Tennakongs-Stranden/ är Gummi gutta: när den blifwer brukad/ är hon så god som gelb Ocker; men der uti Landet brukas den intet annat til/ än at färga Kyllrar med. På denne Orten wäxer Walnöte/ Castanie och utur måttan skiöna wälluchtande Salsefrasse trän. Söder om Tennakongs Eyland/ ligger en Insiö/ der altjd är fult med foglar uti.

Fogleſand, är en hwjt Sandholma som ligger torr om Sommaren.

Uti Swapeckſisko eller Hwjtlers Kjlen/ finnes skiön Hwitlera/ när den blifwer torr och tempererad/ är hon så god som Blyhwit.

Uti Hviskakimenſi-Sippus eller Kjl/ och wid Nöteboms Ön finnes Rödlera: När den blifwer wäl rifwen och tempererat, kan hon brukas i stellet för Cinober.

Iſrän

Ifrån Windrufwe-udden och up til Nittabakonck wårer oſäjelig mycket hwite/ brune/ blå och röde Wjndruſwor.

Ifrån Nejakue och til Poenpiſſings-Kjl är inte Landet hwarken af the Chriſtne eller Barbarer bebygdt; oant ſedt det ſkiner af fruchtbarhet: och wid Reviers Kanten finnes ingen förhindring med långgrund eller rjtflachter ſom förhindra paſſagien til Landz/ ſtranden allenaſt är ſtenog.

Mit före Poenpiſſing wårer Eek/ Graan/ Lönn/ Nötebom/ Böök och Aleträn.

Ifrån Sipaeſſingh och til Nyecks-Kjl är ſå godt Land/ ſom wid Sipaeſſing, allenaſt at det ſträcker ſig intet ſå widt in åt Landet/ utan i en krok omkring Kjlen: och är der ſkiönt Boſkaps Bete til finnandes.

Mit före Poaetqueſſingh håller ett ſlags Fiſk til/ med ſtora Tänder; hwilken de Barbarer kalla Manitto/ han ſlår i Watnet grufweliga/ ſprutandes det ſom Hwalfiſkar/ och finnes ingeſtädes mera här i Revieret.

Uti Merekatz-Kjlen wårer Humbla: Här mit före och omkring Plommon-udden, wårer mycket Böök/ Plommon/ Mulebärs och Caſtanie Trän.

Omkring Wickons Sippus eller **Gädde-Kjlen**/ wårer mycket Perſchen och Wjndruſwor/ ſamt i Rjtflachterne Calmus.

Mit före Sipaeſſing och omkring Mehanhickan, wårer hwjt/ ſwart/ blå och röd Eek.

Wid Sanckhickan wårer Winter Eek/ ſom löfwet ſitter på öfwer Winteren/ och intet faller af förr än om Wären.

På platzen omkring Fallet Alumingh, wäxer Walnöte/ Castanie/ Berschen/ Mulbärs / Plommon och Krikon Trän/ samt Wjndrufwor/ Hampa och Humbla.

Här uti Revieret finnes ock en rund wärt/ hwilken kallas Callibas och wäxer på Rankor som löpa ut åt Jorden ljka som Pompor: the äro runde såsom en Pärone figur, en part så store som de största Pompor och en part hel små såsom Snuf-Tobaks Dosor / äre gule/ släte och tunne som glaas / härde och sege som Horn: at om the än falla i gålfwet / så gå the icke gärna sönder: innan äro the fulle med Kärnor lika som Pompe-kärnor. När theße äre utgrafne / så hafwer man et skiönt rart Käril der af / om man wil låta det wid den skapnat som det då hafwer / eller man wil säga det i tu til Credentzer, Boutellier eller Skålar; så äro the för deß rarhet och skönhet skul wärde / at beslås med Gull och Sölfwer: en del af dem finnas så store / som kan gå 3. eller 4. kannor uti.

Här wankas jämwäl ett särdeles slags Fisk som the Swenska kalla Tarmfisk / och är utan Hufwud / et qwarter lång och 4. finger bred som et sprund / doch något bukot mit uppå / på hwar sida som et smalt reep / och uti alle 4. hörnen löper en lång smal Tarm uth / om 3. alnars längd och så tiocke som en grof Twinne-Tråd: med de förste twå tarmarna suger han til sig maten / och de andre twå gifwer han den ifrån sig: han skiuter dem ut och drager dem åter tilsammans igen när han wil / at de intet synas / och der med förer han sin Krop hwart han wil med stor behändighet / som är rät under at se uppå: sielfwa Huset omkring Fisken är af brunt Horn.

Der til med finnes ock här et slags store och faslige Ormar som kallas Ratteslanger / the hafwa Käftar som en Hund /

Hund/ och kunna hugga och bita af en Menniſkios Lem ſom han wore med en Yxe afhuggen; på Stierten haſwa the Hornleder ſom ſkaldra/ lika ſom Barnſkaldrorne/ och när han märker någon Menniſkia wara för handen/ tå lägger han ſig i ring och ſätter up Stierten at ſkaldra med/ ſom höres wäl 100. alnar ifrån Ormen/ och då kan Menniſkian der af taga ſig för honom til wara: han kan wara ongefer 3. alnar lång och tiock ſom en Menniſkios tiockaſte Been/ och ſå många Hornleder ſom han haſwer på Stierten/ ſå många åhr är han gammal: hans färga är brokot/ ſwart och gol; doch är haus ſkiñ mycket koſteligit för haſwande Qwinnor: när the binda det om ſig/ tå warda the ſtraxt lätteligen förloßade.

Förenämde Land-Carta, wid hwilken den ena beſkrifning/ ſom detta Capitel är utdragit af/ war bifogad/ är utaf Ingenieuren P. Lindſtröm uti en Tafla wid 4. alnars längd och 2. alnars bredd afritad; och ſatt uppe i Kongl. Rådſalen här på Stockholms Slott in til Åhr 1696/ då Hans Högſtſal. Kongl. May:t/ wår fordom Allernådigſte och i ewig åminnelſe glorwördigſte Konung CARL den XI. af högpriſelig nit til Guds rena Ords uthwidgande/ ſamt en ſärdeles Konungslig mildhet emot ſine gamle Underſåtare the Swenſke uti America, lät den Catechiſmum ſom min Sal. Farfader Mag. Joh. Campanius Holm:s fordom Paſtor i Fröſthult och Herenwij/ uppå det der i Orten brukelige Americaniſke ſpråket/ öfwerſat haſwer/ af Trycket utgå/ och den jämte et anſenligt tahl af andra Gudeliga Böcker/ igenom trenne ſkickelige och lärde Präſtmän til denne Orten förſände; tå wart för godt funnit/ at ock denne Carta wid ſamma tilfälle ſkulle i mindre Form afritas och i Koppar ſtickas; hwar igenom den ſamma ſå

wida som här ses wart ifrån förödelsen befrjad: emedan hon åhret der efter 1697. den 7. Maij, då Stockholms Slott ynkel. igenom den beklagel. Wådelden blef förstört/ jämwäl ibland mycket annat omisteligit är förkommen.

3. Capitel.

Om Wäderleken och åhrsens Tjder uti Virginien och Nya Swerige.

HWad Wäderleken och åhrsens Tjd uti Virginien och Nya Swerige anbelanger; finnes dē äfwen så wäl wara der föranderlig som här/ så at somlige Åhr äro der kallare och somlige warmare: det samma åhr neml. 1657. när här war så kall Winter/ at Bält tilfrös och den tapre Hielten/ Glorwyrdigst i Aminnelse Konung CARL GUSTAF med sin Armeé gick öfwer Isen in på Fühn/ Laland/ Falster och Seeland/ hafwer och der (som mig är berättat) warit så stor Kiöld/ at Revieret hade på en Nat lagt sig så starkt/ at en Hiort kunde der öfwer löpa/ hwilket/ som the Indianer hafwa berättat/ skal der intet sådant förr wara i mannaminnet skiedt. Ellieſt är der en tempererat Wäderlek/ liuflig och mycket hälsosam Lufft/ lagom fuchtig och warm/ at intet kan planteras och sås/ som icke der öfwerflödeligen wärer och tiltager; Och fast än der fuller ibland rägnar och är mulit wäder/ så warar det dock icke så länge som här/ utan innan 2. eller 3. Tjmar åre förbj/ får man strart en klar Himmel och den blide Solenes skien igen åskåda.

Winteren warar allenaſt högſt i twå Månaders tjd; ty förſt uti Januario, begynner det at blifwa något kalt/ mit uti förmerar Kiölden sig/ och wid ändan blifwer den störſta

största winteren / så at för Jul är föga kalt / utan mäst blåst och rägn / men wid ändan på Jan. och begynnelsen på Febr. är der mästa Vinteren.

Wären är der mycket skön och angenäm / icke med någon storm eller hårdt Wäder / utan med sachta sinät Rägn och klar Himmel.

Om Sommaren är der merendels liuflig och medelmåttig wärme / undantagandes / uti Augusti och Septembris Månad / då är der som warmast / och somlige åhr så warmt / at folket med stor längtan önska sig Rägn och mulit wäder / ty då blifwer det strax swalare.

Hösten är der liuflig och torr / med något kalt ibland / som Joh. Campanius wid åhr 1645. observerat. Här om skrifwer ock Ingen. P. Lindström uti sin handskrefne Tractatz VI. Cap. med desse Ord: **Winteren tager der sin begynnelse om åhret sidst in** Novemb. **och undertiden mit i** Decemb. **och ändas mit uti** Januario. **så at dess längd å den orten icke kan wara öfwer 7. 8. a 9. Weckor aldrahögst / wål så stark medan hans tid är / som han kan wara starkast här i G. Swerige / och når han slår til är han mächta häfftig / at der hafswågarne icke så hårt i** Revieret **inslogo / så skulle det med tiock Is på 3. eller 4. Nätter kunna lägga sig: och når han slår up / så bryter han hastigt löst i alla Kilarne / at det med stor förundran är at se / och drifwer sin kos ut åt Hafwet med Ähbba Flod såsom store Bärg / med ett sådant brakande buller och gny / såsom med en hel hop med store stycken hölzet** continuerligt **aflåßande / och då blifwer det strax warma Sommaren Rägn faller der intet ofta / men når det skier så skier / der mäst med stort åskedunder / at**

at man med stor faslighet månd Himmelen åhöra och åskåda; ty när åskian går står Himmelen hel och hållin som han stode i brand/ at det synes intet annat än Rök och Eldzlågar. Observerat wid åhr 1654. Widare om Åhrsens Wäderlek/ hafwer min Sal. Farfader Mag. Joh. Campanius den tjd han war Pastor uti Nya Swerige/ der sammastädes uti twenne Åhr nemligen 1644. och 1645. hwar Månad och alle Dygn/ begge deße Åhren igenom/ på det nogesta observerat och anteckнat; hwillet som det alt för widlöfftigt wore här at införa; ty hafwer man af det ena åhret 1644 allenast detta förnemsta som korteligast welat uthdraga/ hwar utaf altsammans lätteligen lärer kunna skönjas och dömmas.

Januarius.

Uti denne Månaden war ifrån den 1. til 10. mulit och rägn/ doch altid klar Solskin ibland och något kalt/ med wästan/ sunnan och nordan Wäder: ifrån den 10. til 20. war först kalt och föll nog Snö/ sedan Regn och tiokt Töcken/ doch Solskin ibland/ med nordwäst/ östsunnan/ södost och sönnan Wäder: ifrån 20. til 31. bläste kalt och hårdt i förstone/ sedan kom Snö och Sniöglopp/ ibland war warm Solsken/ med nordan/ nordost/ wästnordan och sunnan Wäder.

Februarius.

Ifrån 1. til 10. war kalt och klart wäder/ ibland warm Solsken och mäst östan wäder: ifrån 10. til 20. regnade stundom och stundom haglade/ der emillan war kalt och klar Solsken/ med sunnan/ nordan/ södwäst/ östan och nordwäst wäder: ifrån 20. til 28. war kalt/ klar Solsken och något sniö/ sidst stilla/ warmt och skiönt Wärwäder/ med nordn och nordost Wäder.

Martius.

Ifrån 1. til 10. war wackert klart och stilla Wäder/ sedan Rägn/ Under och Blixt/ ibland Sniöglop och Hagel/ med nordan/ södost/ östan och södwäst wäder: ifrån 10. til 20. war wackert klart och stilla

ſtilla Wärwäder / ſtundom Rägn och ſtark Bläſt / ibland Rimfroſt om Nätterna / med ſunnan / wäſtſunnan / nordan / wäſtan / ſödoſt / ſödwäſt och wäſtnordan Wäder: ifrån 20. til 31. war Rägn / Bläſt / Dunder och Blixt ſamt Hagel / der emillan warm Solſken / med nordan / ſönnan / ſödwäſt / wäſtnordan och nordwäſt wäder / om nätterna ſtiernklart och kalt.

Aprilis.

Ifrån 1. til 10. war mulit / något kalt och mäſt rägn och wåtachtigt wäder / doch ſolſken ibland med nordan / weſtnordan / öſtnordan och ſödoſt Wäder: ifrån 10. til 20. war klar warm ſolſken / och om nätterna något rimfräſt / ibland mulit och rägn ſamt dunder och blixt / med öſtan / wäſtan / ſödwäſt och wäſtnordan Wäder: ifrån 20. til 30. wacker / klar och warm ſolſken ſamt ſmåt rägn ibland / med öſtan / öſtnordan och ſödwäſt Wäder.

Majus.

Ifrån 1. til 10. war förſt rätt ſtilla / klart / warmt och temperetat wäderlek / ſedan mulit och rägn ibland / ſamt dunder och blixt / med öſtan / ſunnan och oſtnordan Wäder: ifrån 10. til 20. war wackert klart / warmt och ſtilla wäder / ibland rägn och hagel ſamt bläſt / dunder och blixt / med ſödwäſt / nordwäſt och nordan Wäder: ifrån 20. til 31. war klar warm ſolſken / rägn och bläſt ibland / med wäſtnordan / wäſtan / öſtan och ſunnan Wäder.

Junius.

Ifrån 1. til 10. war förſt nog rägnd och klar ſolſken ibland / omſider torka i några dagar / med wäſtan / ſunnan och nordan Wäder: ifrån 10. til 20. ſtilla klar och warm ſolſken / litet regn iblan / och om en nat dunder och blixt / alt med wäſtan wäder: ifrån 20. til 30. klar och warm ſolſken / regn ibland ſamt dunder och blixt / med wäſtan / öſtan / öſtnordan och wäſtſunnan Wäder.

Julius.

Ifrån 1. til 10. war mäſt rägn och mulit / ibland dunder och blixt / med wäſtan och wäſtnordan wäder: ifrån 10. til 20. warm ſolſken / ſtilla och klart / jämwäl rägn ſamt dunder och blixt ibland / med ö-

stan och wästan wäder: ifrån 20. til 31. warmt solsken/ dock mulit och rägn ibland/ med nordan/ wästnordan och wästan wäder.

Augustus.

Ifrån 1. til 10. war warm solsken och tempererat wäderlek/ blåste och regnade litet ibland/ med östan och östnordan wäder: ifrån 10. til 20. tort och warmt wäder/ ibland rägn/ dunder och blixt/ med wästan/ wästnordan och nordan wäder: ifrån 20. til 31. war i förstone mulit och rägn samt dunder och blixt/ sedan klar och warm tempererat wäderlek/ med öst- och wästnordan/ södwäst/ sunnan och wästan Wäder.

September.

Ifrån 1. til 10. war först kallachtigt/ med rägn/ dunder och blixt/ sedan warmt solsken/ med nordan/ wästnordan/ östnordan/ wästsunnan/ sunnan och sudwäst wäder: ifrån 10. til 20. war stilla/ klart och warmt wäder/ ibland rägn dunder och blixt/ med sunnan/ nordan/ wästnordan och östan wäder: ifrån 20. till 30. war klar/ warm solskin/ mulit och rägn ibland/ och om nätterne något rimfrost/ med östan och wästan wäder.

October.

Ifrån 1. til 10. war klart och warm solsken/ ibland mulit och rägn/ och somlige nätter rimfrost/ med wästan/ öst- och wästnordan/ samt östan wäder: ifrån 10. til 20. war mäst mulit/ regn och kallachtigt med nordan/ wästnordan/ wästan/ och östan Wäder: ifrån 20. til 31. wackert klar solsken/ mulet och rägn ibland/ samt litet snio/ med nordan/ nordwäst och östnordan Wöder/ somlige nätter rimfrost.

November.

Ifrån 1. til 10. war klart solsken och kalt/ så at det frös litet Is på Watnet/ ibland något mulit med Wästnordan/ sunnan/ nordan och sudwäst Wäder: ifrån 10. til 20. mäst klar/ warm solsken/ ibland rägn/ dunder och blixt samt hård blåst/ med wästnordan/ sudwäst och wästan wäder: ifrån 20. til 30. klart solsken/ dock kalt/ frost/ regn och snio ibland/ med wästan/ wästnordan och sunnan wäder.

Decem-

December.

Ifrån 1. til 10. war Solskin och klart/ så at det frös Is i Siöstranden/ ibland föll Snö/ med wästan/ nordwäst/ östan och nordan Wäder: ifrån den 10. til 20. war warm klar Solskin/ och blåste något kalt ibland/ med wästnordan/ nordwäst/ sunnan/ och östnordan Wäder: ifrån 20. til den sidsta/ war ibland stilla och önskeliget Wäder/ ibland mulit/ regn och frös på igen/ med östan/ sunnan/ wästan och nordöst wäder.

Det följande Åhret 1645. kommer merendels öfwerens med detta föregående/ undantagandes at då intet hafwer warit så mycket dunder och blixt/ men uti Augusto och Septemb: finnes der warit warmare och större hetta än i det förra. Uthi detta Landskapet/ skall och synas några särdeles nye stiernor/ hwilke alt stadigt hålla enahanda polum/ och skola them Europeiske Astrologis intet förr wara bekante/ som Fran: Dan: Pastorius i sin Beskrifning om Pensylvania pag: 19. betygar.

Om solenes up och nedergång der sammastädes/ hafwer Joh: Campanius detta följiande antecknat.

Anno 1644. den 8. Februarii, gek Solen up om morgonen/ efter 6. i den 36. min:/ och neder efter 5. 29. min:/ den 9. Febr. up samma tijd/ och neder efter 5. 30. min:

Den 9. Martii. gek solen up efter 5. in mot 6. i den 48. min:/ och neder kl. 6.

Den 2 Aprilis Anno 1643. som war Påskedagen/ gek solen up om morgonen kl. wid 5./ och neder om aftonen kl. 7.; war altså dagen 14./ men natten 10. tjmar lång.

Den 11. Maii. Christi himmels färdz dag/ gek solen up om morgonen litet för 4. med några Scrup:, men neder om aftonnen kl. 8 med några minuter; är för den skul dagen 16. tjmar lång in Maijo, med 5. eller 6. Scrup:, men natten 7 tijmar.

Den 13. Augusti 1645. / gik solen up några grader efter 5. och neder wid 6.

Uti Virginien är Differentia horarum 4. timar ifrån Gambla Swerige; ty här går solen up 4. timar förr / och neder 4 timar förr / än som der: så at när solen går up där / är det wid middagen här i Stockholm eller Gamla Swerige.

Differentia emillan Swerige och Holland är en tjma; men emillan Holland och Virginien / än trij timar / ty uti Holland går solen up 3. timar förr / än som der uthe.

4. Capitel.

Om Virginien och der wid gränsande Provincier, Nya England / N. Holland och N. Swerige / på hwad tjd och huru de af the Christne blifwa upfundne

Efter man här til hafwer talat om sielfwa Landets beskaffenhet / wil man ock korteligen tilse / huru det af the Christne först är påfunnit och bebygdt wordet. Belangande fördenskul tjden när Virginien är besökt och med Folck besat af the Christne; så är det Anno Christi 1497. först uptäkt af en Portugisk man Seb: Cabot wid namn och hans Engelske Skepzfolk / warandes sedermera den / sampt flere des kringliggande Oar / besökte af the berömlige Riddare Fransiscus Drake och Sir Walter Rawleigh, hwilken ock gaf detta Landskapet namn / kallandes det sama sin Drottning Elisabet til åra Virginia, wid paß Åhr 1584. hwars Bild uti en i Augspurg nyligen utgifwen Geographia således finnes affat.

Desse

TAB. VI.

295
300
305
N. FRANCIÆ
Pars
CANADA
R. Outtavuack
Iroquois
Mont Real de St. Lovis
NOVA ANGLIA
Fort de Fontenac
Horikan
London
Massa Chuser
Briston
Lac. Ontari De Fontenac
Plymot
Saut de Niagara
N. Nederland
N. Jorck
N. HOLLANDIA
Malabarn
Lac. Eries
Tson nontouas
N. Amsterdam
San-hicans
VIRGINIA
Philadelphia
Lange Eyland
NOVA SVECIA
Elfeborg
Göteborg
Christina
Cap. Maij
C. Hinlopen
Pouhatan
Chesapeack Bay
Carolina
VIRGINIÆ
N. ANGLIÆ N. HOLLANDIÆ
nec non
NOVÆ SVECIÆ
Delineatio.
T. C. H. sc.

Anton Magnus
Gagge

Deße Män hafwa mycken flit anwändt til detta Landets cultiverande: Och ehuru wäl det fuller år nägre gänger af the Engelſke efter denne tjden blifwit beſökt; ſå wart det dock icke heller ſtort bebygdt eller med Folk beſat/ för än 1606. och der efter: thetta åhret ſtickades tjt en temmelig hop med Folk/ under Höfwitzmännerne Herr Georg Pophams och Gilbertz anförande/ hwilka ſig på den Orten ſom nu kallas Nya Engeland nederſatte: och efter the befunno ther wara beqwämligt at bygga och anlägga en Stad/ fingo the öpet Bref af Konung Jacob I. på hela det ſtycket Landet i America, ſom ſträcker ſig ifrån 40. til 48. grad. lat. Sept. kallandes det ſamma/ ſom förr är nämt/ **Nya Engeland**; hwilket ſedan Anno 1612 efter då ſig Folck angofwo/ ſom luſt hade at der willja förſöka ſin Lycka/ uti åtſkillige ſtycken fördelt blef/ ſå at det ſom nu kallas Nya Engeland/ är wid 40 och 41. grad. lat. Sept beläget/ och hafwer på norr ſidan Nya Frankrjke/ men ſöder Virginien. Widlöftel. om Virginien kan läſas af Joh. Schmidtz, Richardi Greinvilles och Richar. Waitbornes &c. Americaniſke Beſkrifningar.

Wid förenämde tjd neml. 1606 hafwa ock Holländerne begynt at reſa til Virginien, och den med bebyggare at

besättia / nedersättandes sig strax wid Nya Engeland / och på den orten som nu kallas Nya Yorck; hwilket Land the sig tilhandlade / af the Engelskes då warande Höfwitzman M. Hudson, som och det samma uptächt hade / han försälde det åt them / doch utan sin Öfwerh rre och Konungs wilja och wetenskap uti Engeland: Detta Landet begynte the Åhr 1614. at bebygga / och kallade det samma Ney-Niederland eller Holland; men blefwo doch icke mycket längt der efter / af Samuel Argall Gouverneur öfwer Virginien der ifrån drefne och under Engelsk plicht och devotion tagne / til deß de ifrån Holland åter wordo förstärkte / då de sig sedan i Nya Amsterdam under egen Gouverneur igen mände befästa. Denne Provincien Nya Holland (eller som han nu nämnes / Nya Yorck) skal til sin längd emot norden icke tilsyllest wara bekant; men des bredd är ohngefer 200. mjl / deß hufwudfloder äre deße / Hudsonsström / Raritan ström och Dalware bay: the förnämsta Öar der omkring äre Manahatans Insul / Longe Insul och Staten Insul; Manahatans Insul sträcker sig in i Landet wid 40. och 42. grad. mot norden / warandes 14. mjl lång och 2. bred / och på denne är Nya York belägen. Widare här om se Richardi Blomes Englisches America Cap. V.

Strax efter denne tijden / begynte tämwäl the Swenske och några Tyske / detta landet at besöka / och några boställen med bebyggare at plantera / the förra wid de la Ware ström och på den Ort som ligger til sin högd 39. grad: och 40. min: / mit emillan Wirginien och Nya Holland / the senare / närmare åt hafwet och wid Baijn / hwar om utförligare i följande Capitel.

5. Cap.

5: Capitel/

Om nya Swerige/ på hwad tijd/ och af hwad tilfälle det wart utaf the Swenska först beseglat och bebygt.

Hwad tiden egenteligen wid kommer som detta landet år af de Swenska beseglat och med folk besat/ så är det skedt uti den tappre och segersamme Hielten Glorwördist i åminnelse Konung GVSTAF ADOLFS regementz tijd; Hwilken ibland sina många för wårt K: Fädernes land wälgrundade och nyttige författningar jämwäl icke utan wisse skäl/ förornade/ at et Americaniskt Compagnie måtte uprättas/ som så wäl åt andra som särdeles på denna Orten handla skulle. Anledningen der til finnes en Hollänsk Man hafwa gifwit wid namn Vilhelm Usseling/ han anmälte här först detta Landet/ gifwandes der jemte tilkänna huru skönt och fruchtbart det wara månde/ samt hwad för stor frucht och nytta det kunde med sig bringa/ om et Vest-Indiskt Compagnie til den ändan blefwe inrättat; til hwilketz uprättande han sig och mycket utlagt hafwer som man kan see af des Förklaring öfwer handels Contractet angående det Westindiske södra Compagniet uti Konunga Rijket Swerige/ stält igenom bemälte Wilhelm Usseling, men af det Nederländske språket utsat på Swenska af Trans: Reg: Erico Schrodero Anno 1626. Uti denne söker han med många skäl at öfwertala och beweka dem Swenskom til denne Americaniske handelen/ ibland hwilka desse de förnämligaste äre:

1. At den Christna Religion kunde der igenom ibland Hedningarna blifwa förplantat.

2. At

2. At hans Kongelige May:tz och Rijksens drätzel och inkomst skulle der igenom högeligen förbättras förutan något Menige Mans beswär.

3. At det storligen skulle tiena Menige Man til lijsa; och förutan desse allmennelige nyttigheter/ skulle hwart och et stånd i synnerhet der af en stoor fördel förnimma: wisar och der til med/ huru/ och på hwad sätt den samma mätte inrättat blifwa/ samt at Swerige hade så god beqwämlighet til kiöphandel/ seglation och åtskillige Handtwärkz tilredande/ som något land uti Europa; och omsider slutar han sin förklarning med desse ord: Om nu hwar och en efter sit ämne och förmågo wille giöra här til sit bästa/ och icke här med fördröya (nembligen at der til något sammanskiuta) den ena wäntandes efter den andra/ utan til detta wärket wara den första/ så skal här ingen mangel blifwa på Penningar/ skal och thetta Konungarjket igenom Gudz wälsignelse få et añat Öga/ Macht och Wälstånd/ än det här til haft hafwer. Menige Man skal ifrån store utlagor och tunga blifwa befriat/ och hwad som yttermera skal utgiöras/ det skal man lätteligen weta til gåå/ och i längden här igenom förorsakas et allmänneligt Wälstånd öfwer hela Rjket/ theßljkes skal den allmännelige Klagan öfwer de swåra Orlogs beskattningar och pålagor här med åtherwända/ aldenstund här wises medel och utwägar/ med en stor fördel at blifwa där ifrån förlåßat. Ja/ slutel. skulle ock detta wärket storligen lända Gudi til Ära/ Menniskiorna til Salighet och Wälfärd/ Hans Kongl. Maj:t til tienst/ Rjket til fromma/ och hwarjom

hwarjom och enom i ſynnerhet til nytta och förd ehl Hwar om så wäl i åfwan:de Uſelinx Förklaring/ ſom Sweriges Rikes Handel Compagniets Contractt, dirigerat til Aſiam, Africam och Magellanicam, tryckt i Stockholm 1625. ſamt Argonautica Guſtaviana, tryckt i Franckfurt am Mayn 1633. widare läſas kan.

I betracktande förden ſkul til alt ſådant/ ſkedde at förbemälte glorwördigſt i åminnelſe Konung GUSTAF, lät der om utgå et öpet Bref dat. Stockholm den 2. Julii 1626. uti hwilket tilbödes alla/ både höga och låga/ at the wille hwar och en/ efter råd och lägenhet til detta Compagniet något förſtiuta; Om hwilkets fortſättiande jämwäl uppå Rikzdagen följande åhret 1627. widare twart rådſlagit och för ofwann:de ſkäl och orſaker af Rikes Ständerne ſamtykt och beſlutit/ ſom Doct. Joh. Loccenius i ſin Hiſtor. Svec. pag. m. 556. betygar. Blef altſå der til ſammanſkutet af H. Kongl. May:tz Frumoder/ Högb:ne Furſten Pfalßgrefwen til Rein/ Kongl. Råden/ the förnemſta af Ridderſkapet/ Krigs Öfwerſterna/ Biſkoparna och andra utaf Clerkerjt/ ſamt Borgmäſtare och Råd uti Städerne/ och ſtörſte delen af Menigheten. Tjden och termin på Penningarnas inſättning/ war ſtält för Inwånarna til den 1. Martii, men för dem ſom boo i Finnlnnd/ Liſland och utländes/ til den 1. Maii följande åhr/ efter hwilken termin ingen ſkulle bliſwa tillåtit at antagas til detta Compagniet. Och at ſtälla en ſådan Handel ſå mycket bättre på fötter/ bleſwo wiße Perſoner tilförordnade ſom detta wärket dirigera och utföra ſkulle/ ibland hwilka/ förutan Krigzfolket/ förnemligaſt waro: en Admiral, Vice-Admiral, Köpmän/ Underköpmän/ Aſſiſtenter och Commiſſiarier: Til den ändan/ wart ock et antal med Folk ut-

sedt och til Virginien öfwersändt/ som Landet der sammastädes bebygga och bruka skulle/ hwar ibland sig jämwäl en hop med Finnar infinna mände.

Om denne Ortens första bebyggande/ förmåler nu förtiden der warande Gouverneurn Sir William Penn, uti 2:ne sine Relationer om Pensylvania eller Nya Swerige/ som han til Engeland öfwersändt 1683/ med deße ord: The första Inwånare utaf the Thristne här i Landet/ hafwa warit Holländare/ och der näst the Swear och Finnar. De förra beflita sig om Handelskap/ de senare om Åkerbruk. The Hollendska hafwa sin Gudztienst uti Neu Castel/ de Swenska på 3:ne Orter/ uti Christina, Tenecum, och Wikako &c. Wid hwilket tilfälle man ock här billigt nämner/ det som Franc. Dan. Pastorius, Friedens-Richter der sammastädes förmåler/ om detta Landetz första upfinnande och bebyggande.

Uti sin nyligen utgångne Beskrifning om denne Provincien, berättar han pag. 5. at detta Landet skal först Anno 1665. wara upfunnit/ igenom Konungens i Engeland Caroli Stuardi I. skiepsfart/ hwilket denne Konungen i sin lifstid icke wiste något wist namn at gifwa/ efter deß naturlige Inwånare gingo alla nakna/ och hade inga Städer eller wißa boställen/ utan foro omkring hit och dit i öknene/ boendes uti Kojor och Trähyddor. Men der efter wid denne Stuariske Landz upfinning då Prinßen af Yorck hade mycket onyttigt Folk hos sig och mästedels Swenska/ skal han befalt at en Ort wid floden Della Varra, skulle bebyggas och med tiden befästas/ den han Neu-Castle nämt/ skal ock gifwit de Swenska förlof at der förblifwa och den Orten bruka/ til

deß

deß at ifrån Engeland måtte mera folk dit öfwerföra blifwa: och deße kallar han de Gamla Christne; Om hwilka han ock pag. 31. widare något obetenckt med sådane ord skrifwer: Desse hafwa ingalunda haft den uprichtige intention/ til at något underwisa de torftige infödde Creaturen/ (Hedningarne) uti den lefwande och sanna Christna Läran/ utan hafwa blott sit eget wärldz Jntresse sökt/ och desse enfaldige Jnwånare utj handel och wandel bedragit/ så at åntlig somlige utaf dem/ som med samme Christne hafwa umgåtz sig mästedels och argliſtige Lögnachtige och bedrägelige wisa/ at iag om bägge icke mycket berömwärt förmåla kan &c.

Hwareſt bemelte Paſtorius en sådan berättelse tagit/ som så temmelig skrider ifrå sanningen/ kan man icke finna! At detta landet långt för den tjden som han berättar nembligen 1665. hafwer warit både af de Holländska/ Swenska och Engelska bebygt/ samt hwar och en Ort der samastädes sit wissa namn af de Christna bekommit/ det witnar åtskillige lärde och Förnäme Mäns skrifter/ hwar om och något röres uti föregående Capitel i denne Tractaten: oansett at Konung CARL den I. ey heller då/ som han förmåler regerade i Engeland (för hwilkens tjd detta landet äfwen wäl war upfunnit) utan Konung CARL den II. At och de Swenske för andra orsakar/ och i en hel annan intention hafwa begynt at besegla och bebygga det samma/ än som Paſtorius gifwer före/ är redan något wid begynnelsen af detta Capitel wisat. Det ock widare Högloflig i åminnelse Konung GVSTAF ADOLFS och Drottning CHRISTINÆ åtskillige der om utgifne Stadgar och förordningar nogsaunt utwisa. Hwad för slijt the jämwäl dersammastädes/ strax hafwa anwändt til at un-

der wisa Hedningarna uti den Christna Läran / det är ock nogsamt bekant / så at wåre Christendoms stycken D: M: Lut. Catechismus med et Vocabularium redan wid Åhr 1646. / öfwer 18. Åhr förr än som Herr. Pastorius säijer detta Landet wara upfunnit / war utaf en de Swenskas Predikant uppå samma Barbarers Språk öfwersat / fast än et sådant Gudeligt och berömligt wärk är blefwit förhindrat / så at intet något der af är igenom trycket utkommit för än Åhr 1696. som wid slutet af näst föregående 2: Capitel förmält är. Och der dessa Landetz första bebyggare som måstedels bestått af Swenska / skulle warit så onyttigt och illakt Sälskap som Pastorius gifwer före / så måste jämwäl theras afföda och the som ännu der boo / icke wara stort bättre / emedan et trå aldrig gärna plägar släktas ifrån roten och stammen / och fruchten ifrån sielfwa trådet; men fast annat witnes börd mände Gouv. Sir W: Penn dem gifwa (Til at här förtiga de härliga Loford som de Swenskas Präster uti sine bref der ifrån / om theras gudeliga och dygdiga lefwerne betyga.) Uti en sin ofwanbemelte Relation hwareft han med sådana ord skrifwer: The Swenska hafwa floderna inne wid De la ware Ström dereft han löpr tilsamman med hafwet / och lerer det wara onödigt detta Folket widlöftigt at beskrifwa / emedan sådant / ja uti Engeland / är mycket betere bekant; Det är sannerligen et godhiertat / starkt och arbetsampt Folk; doch hafwa the icke gåt wida med planterande / fruchtbara träns förkofranae / och annat sådant slijkt / utan det synnes som the mera wille söka sin nödtarftighet / än til någon öfwerflödighet / eller och så lägenhet der med til at drifwa någon Handel ꝛc. Wid min ankomst säg-

fägnade the mig / så wäl som de Engelska / mycket wänligen / hwilka woro til thalet mächta fåå / för än det folket / som mig tilhörde med dem sammankom. Jag kan och intet här wid förbigå theras ödmiukhet emot sin Öfwerhet / och theras wänlighetz och höflighets betygande emot the Engelska / så at och the på intet sätt willja afwika ifrån det gamla förbund och wänskap / som alt stadigt emellan bägge Kon: Rjkene warit hafwer. Och äfwen som det är et wackert folk / och därjämte starkt til sin krop / så hafwa the och mycket wackra Barn / och der med mäst alla husen upfylte / så at näpeligen någen ibland dem finnes / hoos hwilken man icke uti Huset 3. eller 4. Gåßar och wäl dubbelt så många Flickor finna skal; somlige hafwa och wäl 6. 7. eller 8. Söner: och måste jag dem i det öfriga det loford gifwa / at iag få utaf ungt folk sedt hafwer / hwilka dem uti nyktert lefwerne och arbetsamhet öfwergät. Här utaf kan fördenskuld den Curiöse Läsaren nogsamt skönia / huru wida man til förbemete Paſtorium i detta mål bör tro tilsättia; men man lemnar detta och kommer til wårt rätta förehafwande igen.

När de Swenska til detta Landet öfwerkommo / hafwa the först winlagt sig om at ställa sig inn med deß Inwånare the Americaner, i det the hafwa de förnämsta af dem / med ätskillige skänker och föräringar begåfwat / och sedan landet det ena stycket efter det andra sig utaf dem rättel:n tilhandlat / alt ifrån Cap. Inloppet i Bayhen in til det stora affallet / och således det uti fullkomlig posſeſſion tagit; hälst som ock Konung CARL I. i Engeland åhr 1631. wid waß / då hans Excel: Hr. Jc H: Oxenstierna

i England war utskickat Ambassadeur, mände ock all prætention som de Engelska uppå detta Landet hade / dem Swenskom tilsäja och efterlåta; hwilken der uti bestod / at the willja påstå sig warit de förstå som det samma skola uptäkt. Hwad och för rätt som Holländerne hade sig der i Sud-Revieret eller Nya Sweriges Älf at tilnäta / den hafwa de Swenska jämwäl utaf deras Principaler kiöpt / hwilken der uti hestod / at the sig förr än de Swenska på denne Orten skola nedersatt / och der 3. forter upbygdt; oansedt the några gånger af the Americaner äre der ihiälslagne och fördrefne wordne / så at the den orten wid the Swenskas ankomst så godt som aldeles förlåtit: som Gouv. Joh. Rising uti 2:ne sine Berättelser Om Nya Swerige med mera gifwer wid handen / hwilke / Secreterarn Wälborne Herr Elias Palmstiöld ibland annat / til denne Tractatens mera fullkomlighet / gunstigast hafwer behagat mig at meddela.

Sedan nu thet Swenska Folket / som så småningen efter hand wart til detta Americaniske Landet öfwerfördt / begyntes der til någon myckenhet at förökas / blef omsider til Gouverneur öfwer dem förordnat fordom Öfwest Lieutnanten Herr Johan Printz, hwilken efter sin hemkomst der ifrån / wart här Landzhöfding uti Jönköpings Lähn. Wid samma tilfälle wart ock min Sal. Farfader Mag. Joh. Campanius Holm:s kallat af Hans Excell. Kongl. Rådet och Ammeralen Herr CLAES FLEMMING at giöra följe med bem:te Gouverneur, och förestå Kyrkiowäsendet der sammastädes / hwilket han ock för den lust han hade til at igenom resande besichtiga främmande Länder antog / begifwandes the sig ibland åtskillige andra uppå resan här ifrån til Virginien, åhr 1642. uti August

Månad:

Månad; om hwilken theras resa M. Campanius således anteknat hafwer/ som uti nästa Capitel följer.

6: Capitel/

Om Gouverneuren Johan Printz resa til Nya Swerige åhr 1642.

ANno 1642. den 16. Augusti, begofwe wj oß i Herrans Namn uppå resan ifrån Stockholm til America på Skeppet Fama, och kommo 17. til Dahlehamn. Den 3. Sept. lade wj der ifrån och kommo 6. til Köpenhamn. Den 8 kommo wj om aftonen til Hälsingör och 12. til Göteborg. Den 1. November lade wj ut ifrån Göteborgs Slott kl. 12 och kommo 14. i Spanska Siön/ om mårgonen kl. 4. wid paß Den 21. middagstjd/ seglade wj Portugal förbj/ der the skulle döpas (ty Skeppare hafwa en sedwana/ at när the komma under Lineam Æquinoctialem, plåga the doppa dem uti wattnet som tilförene intet hafwa paßerat Linien: den som för sådant wil blifwa fri/ han måste spändera drikspenningar/ så warder han allenast med wattn öfwerstänkter) det låg på wänster sidan om oß söder ut. Den 26. seglade wj Barbarijt/ Turkijt förbj/ hwilket ock låg på wänster sidan om oß/ et widt/ slät och mächta wackert Land: twå höga Skantzar sågo wj der wid Stranden. Den 28. Novemb. kommo wj på det Hafwet som kallas Brazaten/ der som står alt för et samma Wind/ Östan Wäder/ då halfwägs til Americam, ottahundrade mjl rest/ och 800. stodo tilbaka: Och med det samma seglade wj Cannarien förbj/ som låg på högra handen om oß norr ut. Uti öster-Hafwet blås

alt

alt iämt östanwäder: Uti öster-Hafwet äro 2:ne passagier en som blås ständigt östan och i den andra jämt wästan wäder: När man wil resa til America, söker man upp östre-passagien; men när man seglar der ifrån så söker man up den wästra/ hwareſt icke är någon Storm eller owäder at befruchta sig före/ utan går jämt för tu skör alt in til Carribes Öarne.

Den 20. Decemb. om aftonen/ anlände wj til Antiguam, hwareſt altjd är Sommar och ingen Winter/ mächta het alt för et/ der bodde Angelska och Morianer/ samt några Indianer som woro der ewige Trälar: der höllo wj wår Julehälg/ och foro mycket wäl hos Gouverneuren der sammastädes/ fingo der god recreation samt Pomeranser och Citroner så mycket wj wille taga med oß. Här ifrån Antigua til Virginien äre 365. och ifrån Turkiet til Antiguam 230. mjl.

Den 3. Januarii 1643. reste wj ifrån Antigua, och så seglade wi några små Landskäper förbij liggandes på wänster sidan om oß/ som Siö-korten utwisa/ neml. St Christoffer, St. Martinus, St. Bartolomeus och Agilis, the syntes alla i sänder och war intet långt emillan hwar andra. 24 funno wj grund/ och 25. fingo wj se Land på wänster sidan om oß. Den 13. hade wj stor storm uti wäster Siön in til Söndagen 15. då höllt det något uppe/ men strart der efter om Måndagen begynte det åter igen at storma mächta hårdt/ och warade öfwer 14 Dagars tjd/ så at wj aldrig hade haft en sådan häftig stärm/ med Sniöglopande som war den 26. och 27. Jan. at wj då i Bajn för Hornkilen miste 3. stora Ankare/ Galion/ Blindan och stor Masten: Skeppet Swanen kom på Grund/ och miste jämwäl samma slags redskap som wj/ uti samma Storm; men den 15. Februarii kommo wj doch Gudj lof wäl fram til Ny-

Skan-

Skantzen Christinam uti Nya Swerige/ wid Virginien, efter Middagen kl. 2.

Efter man nu således hafwer besedt denne theras resa til Nya Swerige/ så wil man ock här tillägga det som M. J. Campanius om sin hemresa der ifrån åhr 1648. antecknat hafwer/ som för deß hastighet/ synes något märkelig.

Den 16. Maii, sedan iag hade bekommit hederlige afskedepaß ifrån Gouverneuren och Församlingarne/ begaf jag mig? med de mine i HErrans Namn uppå resan ifrån Elfsborg uti Nya Swerige på Skeppet Swanen/ och kommo 18. til Bajn: emellan Elfsborg och Bajn räknas 9. mjl/ och för de många Sandåsarna och grunden som der äro/ woro wj på tredie dagen der emillan. Den 19. kommo wj utur Caput Inlope.

Den 4. Junii fingo wj först se Land/ och den 13. bittida om morgonen Engeland/ först den Staden som kallas Pleymoth, och sågo så Engeland den dagen/ natten och och hela andra dagen med: in mot ändan war den Staden Dåwern/ der wj ock sågo det Castell som Diefwulen skal hafwa upbygdt på en Natt/ en hög Mur fyrkantig: Wid ändan på Engeland war Staden Dyns, och wid den samma syntes den Engelske Skiepzflottan ligga. Engeland är et stort Land/ öfwer 100. Mjl långt/ och låg på wänster sidan om oß norr ut: Wid siösidan syntes fullt med hwita Kritebärg och Åkrar ibland.

Den 14. Junii sågo wj Frankrike på högra sidan söder uth: Emellan Frankrike och Engeland äre 7. mjl/ och ligga twärt öfwer gent emot hwar andra/ wj reste emillan dem båda/ doch så/ at wj höllo wår kosa alt ut med Engelands sidan. På samma dagen 14. om Märgonen/ mötte wj twenne Swenska Skiep/ det ena hete Ny-Fortuna,

det andra Julius; the kommo ifrån Swerige/ och skulle löpa til Frankrijke/ Julius war et wackert Skiep/ heel nytt och war förärat åt Konungen i Frankrike. Den 17. Junii bittida om märgonen singo wj se Jutland/ på högre sidan söder uth liggandes. Den 19. kommo wj uti Sundet til Helsingeör/ och den 3. Julii hinte wj Gudj Lof lyckeligen och wäl fram til Stockholm/ samma Åhr 1648.

7. Capitel.

Om Folket i gemeen som reste til Virginien, och huru the Americaner hafwa sig emot dem förhållit.

HWad Folket i gemen anbelangar som til detta Landet reste och öfwersände äro/ så finnes det förnämligast hafwa warit twägge handa/ nemligen/ först war sielfwa Compagnie Folket hwilka alle hwar och en efter sit ständ och wärde/ årligen åtnöto sin Löhn och Månadz Penningar.

Sedan war en dehl som hade lust at försöka sig/ och reste fördenskul djt af egen god willia/ hwilka ock wisse frjheter och förmåner blefwo tilsagde/ så at det stod dem frit at bygga och boo der ute efter behag/ eller ock resa tådan igen/ när dem så lyste/ derföre the ock til en åtskilnad ifrån de andra/ kallades Frijmän. Förutn deße stickades fuller ock i förstone djt af löst Partj och Nißgärnings män/ hwilka der skola bliftwit brukade som Slafwar/ til at gräfwa och kasta up Wallar och Skanßar/ men singo ellies med the andra intet hafwa något omgänge/ hwarföre och dem en särdeles Plaß der skal hafwa warit tilförordnad at bo uppå.

Först

Förſt uti Gouverneurns Joh. Printz tjd/ ſkal här jämwäl blifwit tilhopa ſamlat en hop med ſådant illakt Folk och til denne Orten öfwerſkickat; hwilket när the andra Europeer der sammaſtädes förmärkte/ hafwa the icke welat tilſtädia at en foth af dem ſkulle der komma på Landet/ utan måſte alle föras tilbaka igen/ då större delen under reſan äro bortdödde och omkomne wordne; hwilket mig en gammal trowärdig Man/ Nils Matsſon Utter wid namn/ ibland annat berättade/ ſom der warit och tient uti tje Åhrs tjd/ och efter ſin hemkomſt der ifrån/ tient förſt här under Kongl. May:tz Lif-Guardie, och ſedan warit Fendrik under Wäſterbottns Regemente och Öfwerſten Herr Åke Ulffparre/ för hwilken hans trogne tienſt Hans Högſtſalige och glorwördigſt i åminnelſe Kong CARL den XI. honom med Underhåll af Waſtena Krigsmans Huus uti ſin Ålderdom benådat hafwer. Sedan war och wid ſtraff aldeles förbudit/ at icke någon ſom hade illakt rychte om ſig ſkulle til de Americaniſke reſor antagas; på det at Gud den Alldrahögſte icke måtte det medfölliande goda folket ſamt Skiep och Godz med det onda och wanartade ſin hämd och ſtraff öfwergå låta; hälſt ſom på godt och uprichtigt folk intet war någon mangel/ utan hafwa ſig der til ſådan myckenhet angifwit/ ſå at Ing. P. Lindſtröm berättar/ at wid hans afreſa här ifrån hafwa öfwer 100:de familier godt uprichtigt Folk ſom alle hade gode Bewis och godt Rychte om ſig/ med Huſtror och Barn/ måſt blifwit på Landet qwarſtående/ ſedan uppå Skieppen woro intagne ſå många ſom kunde rymmas/ hwilka hade förſält alt ſit goda och wändt i penningar/ förmenandes ingalunda at detta theras upſät ſkulle kunna ſå ſlå dem felt.

När the Swenſka förſt hafwa kommit til detta Lan-

det/ äro the af de Americaner wäl fägnade/ så länge the hade något som dem anstod/ och de kunde få handla åt sig: när det felades/ wille the icke gärna lida dem/ utan sökte huru the mätte få tilfälle at döda och utrota them; men alldenstund de höllo the Swenska före at wara kloke til at kriga/ och der til med woro mycket rädde för theras Krigs-Wapn (som på annat rum skal förmälas) wågade the sig intet gärna der til; doch kom det en gång så wida/ at theras Sackeman eller Konung sammankallade sina Äldsta samt gemene Man/ och rådslogo sin emillan/ huru de skulle bära sig åt med the Swenska/ efter the så intogo och bebygde deras Land/ och hade intet något som the wille mera sällja åt dem; hwilket doch sålunda blef beslutit/ at the icke skulle utrota dem/ utan de wille älska dem/ wara theras goda Wänner/ och altjd kiöpslaga tilsammans/ hälst som the Swenska ofördöfwat wäntade tjt Skiep med allahanda sköna wahror/ hwilken passage min Sal. Farfader Mag. Joh. Campanius ibland sina Colloquia på deße Barbarers Språk anteknat hafwer/ och wid slutet af dene Tractaten läsas kan: Sedan lefde the Swenska och deße Americaner i god wänskap och enighet/ umgående altid med hwar andra.

Särdeles hafwa de ock mycket wistas hos bemelte min Sal. Farfader; ty när han i förstone höll der Gudztienst uti de Swenska Församlingarna/ kommo the och sågo uppå/ förundrandes sig storligen/ hwad han hade för mycket åt säja/ efter han så allena stöd och talade/ och alle de andra med sådan tystlet hörde der uppå/ fattandes om honom hel widrige inbilningar/ såsom han skulle intala folket några stämplingar emot dem/ fördenskul och han samt the andre Prästerna i förstone lefde i stor lifsfara dageligen

för

för dem; hwar om the ock sedan hafwa kommit och frågat honom: Utaf detta fick han tilfälle at tala med och så sinåningen efter hand underwisa dem om HERREN Gud/ at han war en til sit wäsende/ men Trefaldig til Personerna: och huru den samma Guden hade skapat Werlden af intet/ och en menniskia utaf Jord/ den han kallade Adam, af hwilken alla Menniskior på Jordene hafwa sit ursprång: Och huru den samma Adam sedan förmedelst sin ohörsamhet/ hafwer försyndat sig emot sin Skapare/ och altså med sin synd dragit synden öfwer alla sina Efterkommande: och huru Gud af Himmelen sände hit neder på Jorden sin enfödde Son JEsum Christum/ hwilken tog Mandom i Jungfru Mariæ Lifwet/ til at frälsa och salig giöra alla Menniskior: Och huru han på et Korß blef uphängder och dödat/ och på tredie dagen efter sin död åter upstod: Och sedan efter fyratjo Dager igen til himla faren/ och at han om sider en gång skulle komma til at dömma både lefwandes och döda ꝛc. Sådant hade the stor Lust at höra/ och förundrade sig mycket der öfwer/ fattade ock hel andra tankar om honom än tilförene/ blifwandes han dem sedan så mycket kärare/ så at the altid både hitida och sent hafwa wistas hos honom: Och detta förorsakade at han med all flit giorde sig i theras Språk kunnig/ på det han sedan måtte wåre högnödiga Christendoms stycken uppå theras Tungomåhl öfwersättia; **At jämwäl det Folket som i mörkret wandrar/ måtte ock få se et stort Ljus/ och öfwer them som bo i mörko Lande skina klarliga!** som han uti sit Förtal til den uppå deße Barbarers Språk öfwersatte Catechismum betygar och skrifwit hafwer. Och fast än at förbemelte Campanius med detta sit goda upsåt/ intet så wida kommit/ at deße Barbarer äre derigenom til

den Christna Religion blefne omwändne/ hafwa likwäl många genom hans umgånge åt minstone en liten smak vtaf Gudz sanna kännedom bekommit/ så at the uti nästan sådanna ord hafwa mäst utbrista/ som Cap: Joh: Schmidt berättar om the Wirginier, neml: att så wida the Christnas Stycken och Böszor öfwer gingo the Barbarers Pilar och bogar uti skiutandet/ så wida mände och theras Gud öfwergå de Barbarers.

Det Trohets och Wänskaps-Förbund som the Swenske med desse Americaner ingåt/ hafwa the och sedermera förnyat/ när som då här warande Secreterarn uti Commercie Collegio Hr. Joh. Claudij Rising, wart förordnat til Commissarius och Gouverneurens Assistens Råd i Nya Swerige: wid hwilkens ankomst efter då Gouvern. Joh. Printz war dådan rester/ och han förordnat sin Måg Hr. Joh. Papegoja i sit ställe/ och han jämwäl änteligen wille resa der ifrån; ty updrogs Gouvernamentet til bem:te Joh. Rising, då han strax wid första anträde så wäl medthe Engelska och Hollendska/ som med de Americaner det gamla Förbund mände stadfästa: om hwilket med de senare Ing. P. Lindström i sin handskrefne Tractats II. Cap. sålunda berättar.

Den 17. Junii (nembl. 1654.) församlades i Printz-Hoff 10. Sackemen eller Öfwerstar af de Barbarer: då talades med dem på den stora Drottningens wägnar i Swerige och söktes hos dem Fred och god Wänskap/ påminnandes dem om de Länder de Swenske hade kiöpt af dem: de klagade at wåre Skiep skulle bracht dem ondt tilhanda efter så många blefwo döde; togz så fram förähringar och deltes ut dem emillan. När the gåfworne undfått hade/

gingo

gingo the ut och rådgiorde tilsammans / kommo sedan in igen / och talade en ben:d Naaman, näfste de andre / at the ibland hade talt ondt om oß / och giort oß förnär / wj woro godt folk / se ther sade han / hwad the bringa oß / och the binda oß wänskap / och strök sig så några reſor neder åt Armen / til syñerlig god wänskaps Teckn. Sedan tackade han på alles theras wägnar / för skänckerne / och sade / at wj här efter en mycket fast Wänskap hålla skole / at om the hade här til dagz uti Gover. Prinzens tjd warit som en Kropp och et Hierta / klappandes sig der med för bröstet / så skola the här efter wara som et hufwud med oß / fattade sig der med om hufwudet / wefwade om kring med händerne / såsom han wille en fast Knut knyta / sade och der på en lögelig liknelse / at såsom en Callibas är en rund wärt / utan remna och skåra så skole wj och här efter wara som et hufwud / utan remna / och om några wille dem anfalla / skulle wj gifwa dem det tilkänna / förnummo the sådant emot oß / så wille the wål mörka midnats tjd oß ther om warna: Och tå der på swarades / at sådant woro mycket gott / om the alle wille thet så bejaka och hålla; ther på giorde the alle et högt rop och samtycke; Låßades altså Styckerne / hwilket dem mycket wål behagade / säjandes *Pu hu hu, mokirick pickon*, hör nu kan tro går Storböſſan lös / och gafs dem der med Wjn och Brennewjn. Tå stod en annan up och talade / at alle som der woro / skulle detta Förbund fast hålla / och icke oß något förnär giöra / icke slå ihiäl wåre Swjn / eller annor Boskap / men om någon kunde bewisas / af theras det giöra / skulle han der-

derföre warda straffat / androm til warnagel; Wj skulle man sättia några Colonier på passajunck, hwarest mästedelen af dem bodde / til at see til om någon funnes ther med / så skulle the skaffa der bot uppå: och contesterade så / at alle the Land som wj af them kiöpt hade / skulle höra oß til. Therpå togz up kiöpe-Brefwen (ändock der war allenast en del af dem / men resten i Stockholm) och lästes allenast Namnen derpå up / och då de hörde sine Namn / höllo the mycket der af / mån när någon nämdes som war döder / slogo de neder hufwuden / der med höltz uppe. Jmedlertid sattes på gålfwet twå store Kättlar / och andre Käril fulle med Sappan, det är / Gröt af Magis, eller Jndianiskt Hwete som ther wäxer / men the förnämste blefwo sittiandes / och det ringare folket åto sig der af mätte. ꝛc. Denne tro och wänskap som deße Barbarer hafwa dem Swenskom tilsagt / finnes ock dem sedan in til närwarande tid obrotzligen hafwa hållit.

8. Capitel.

Huru the Swenska hafwa bebygdt Nya Swerige / och hwad för Skanßar och Befästningar the der uprättat.

HWad detta Landets bebyggande af de Swenska widkommer / så äre deße fölljande de förnämsta Skantzar och Befästningar som the der hafwa uprättat nembl.

Hopokahacking, Christinæ Skantz / denne war den första Skantz som de Swenska vpbygde när the kom̃o der

der i Landet wid Åhr 1631. wid hwilken ock sedan en liten Stad af Ing. P. Lindström wart afstakat och sedermera bebygd / och kallat Christinæ Hamns Stad; men blef uti Belägringen af Holländerne igen förstörd.

Tutæænungh, Teniko, uti denne Skantzen bodde Gouverneurn Joh. Printz, och lät kalla den samma Nya Giötheborg; hwarest han och lät bygga en Sätegård för sig och de sine / mycket konstigt och wäl bygd / med Trägård / Lusthus och sådant mera / och kallades Printz-Hoff. Uppå denne Orten hade ock alle de förnämste Frimännerne sine Boningar och Plantagier.

Den Skantzen Christina ligger wäster och Nya Götheborg öster ut ifrån hwar andra / och räknas tre Tyska Mjl emillan dem båda. Här uti N. Götheborg hafwa the Swenska ock bygdt en Kyrkia / om hwilken Mag. Campanius således antecknad hafwer: Anno 1646. den 4. Sep. nembl. den sidsta stora Böndagen som wj firade detta åhret uti Nya Swerige / wigde jag in Kyrkian i Tenniko, samt Kyrkiogården brede wid: första Lik som der uti begrofs / war Anders Hanßons dotter Katharina Anders dotter / och det begrof jag den 28. Octob. på St. Simonis och Judæ Dag.

Mecoponacka, Upland / war en bar Platz utan Skantz / allenast några Huus woro der på bygde / och är en jämn Plan ut med Siösidan belägen / mit emillan Christinæ Skantz och Nya Götheborg / doch närmare der til / en god Swensk fierdings-wäg är der emillan: här wart ock omsider en Skantz uprättat.

Wootsesslung-Sing, Elfsborg / denne Skantzen är belägen söder ut ifrån Christina / närmast til Caput Inlopet i Bayn, hwilken Gouverneurn Joh. Printz lät uprätta strax han kom der uti Landet / han ligger wid paß

fyra Tyska Mjl ifrån Christina med sina Stycken 2. eller 3. tolfpundingar/ och der skiöts först Swenske Lösen/ när Swenske Skiepp kommo tjt; men blef doch sedan af the Swenska förlåten och förstörd/ efter der woro så mycket myggor/ at folket intet kunde wäl bärga sig för dem/ och kallades seden derföre Myggenborg.

Passajung war Commandanten Sven Schute donerat, der under war Korsholms Skantz belägen/ hwilken efter Gouverneurens Printz afresa/ wart förlåten och af de Barbarer i grund förbränd.

Manaijung, Skörkjlen/ denne war en wacker ljten Skantz af Träwärke giord/ med Sand och Stenar upfylt emillan Träwärket/ och Palzater med hwaßa uddar öfwerst uppå af bräden: han låg fyra Tyska Mjl ifrån Christina öster ut/ med sina Stycken Järnbasare; denne så wäl som de andra/ äre alla wid Siökanten belägna.

Chinsessingh, det Nya Forte, detta war icke någon Skantz/ utan elliest med goda Träbygningar af hwit stark Nötebom bygde twänne Wåningar höga/ hwilket war et Forte godt nog emot de Barbarer der i Landet/ kunde sachta wara så godt/ som en temmelig Skantz/ der Gud wille bewara/ och wåra sielfwa icke för mycket slå sig til säkerhet/ utan hålla god Wacht om sig/ kunna Hedningarna them intet skada: och då för tjden bodde der fem Frjmän/ hwilka Gouverneurn gaf lof der til at at bo och hafwa sina Plantas/ Åker och Äng/ the kommo sig der temmelig wackert före och stodo sig wähl.

Karakung, Ström- eller Wattuqwarnen/ wid denne Platzen/ är en stark ström/ hwareft ock Gouvereur-

lät

lät uprätta en wacker Wattuqwarn/ der wåra få mala både grant och groft/ bitida och sent/ huru the willia/ tilförene war der uti Landet aldrig någon Wattuqwarn: Icke heller war der någon Skantz/ utan ock så Huus starkt bygde af härda/ hwita Walnötebomen/ hwar uti jämwäl Frjmen bodde.

Chamaſſungh, **Finland**: der bodde Finnarna uppå/ och war med ſtarka Hus bebygd/ doch utan Skantz: det är beläget ifrån Chriſtine Skantz twå och en half Tyſk Mjl ſiöwägen öſter uth/ Landzwägen är twå Swenſka dryga Mjl.

Manathaan, **Kyperö-Landet**/ detta är et Öland ſtraxt wid Chriſtine Skantz/ hwareſt Kyparen och twenne Holländare bodde/ ſom giorde Tunnor/ Åmbar/ Såär/ Båtar/ Åſpingar/ Gallejor och Jachter.

Techoheraſſi, **Olof Stilles Platz**/ är en liten Platz ſom en af the Swenſka Frjmännerna bodde uppå/ wid namn ſom föremält är. Hedningarna plägade myket hålla til hos honom/ ty det ligger wid ſiökanten/ och är et litet omſlutit Öland/ han hade tiokt ſwart Skägg/ och derföre kallade the honom/ ſom bem:te theras impoſitio utwiſar/ hwilket bemärker/ den ſwartſkäggote Mannen.

De Paltzar ſom Holländerne wid denne Orten hade inne/ äre deſſe.

Tekââcho, **Arfwames**, det war et Forte ſom Holländerne hafwa upbygt i Gouver. Printz tjd/ hwilket the kallade Fort Naſſau; men äre ſedan af honom blefne tådan drifne/ och Skantzen ſedermera af the Barbarer i grund förſtörd.

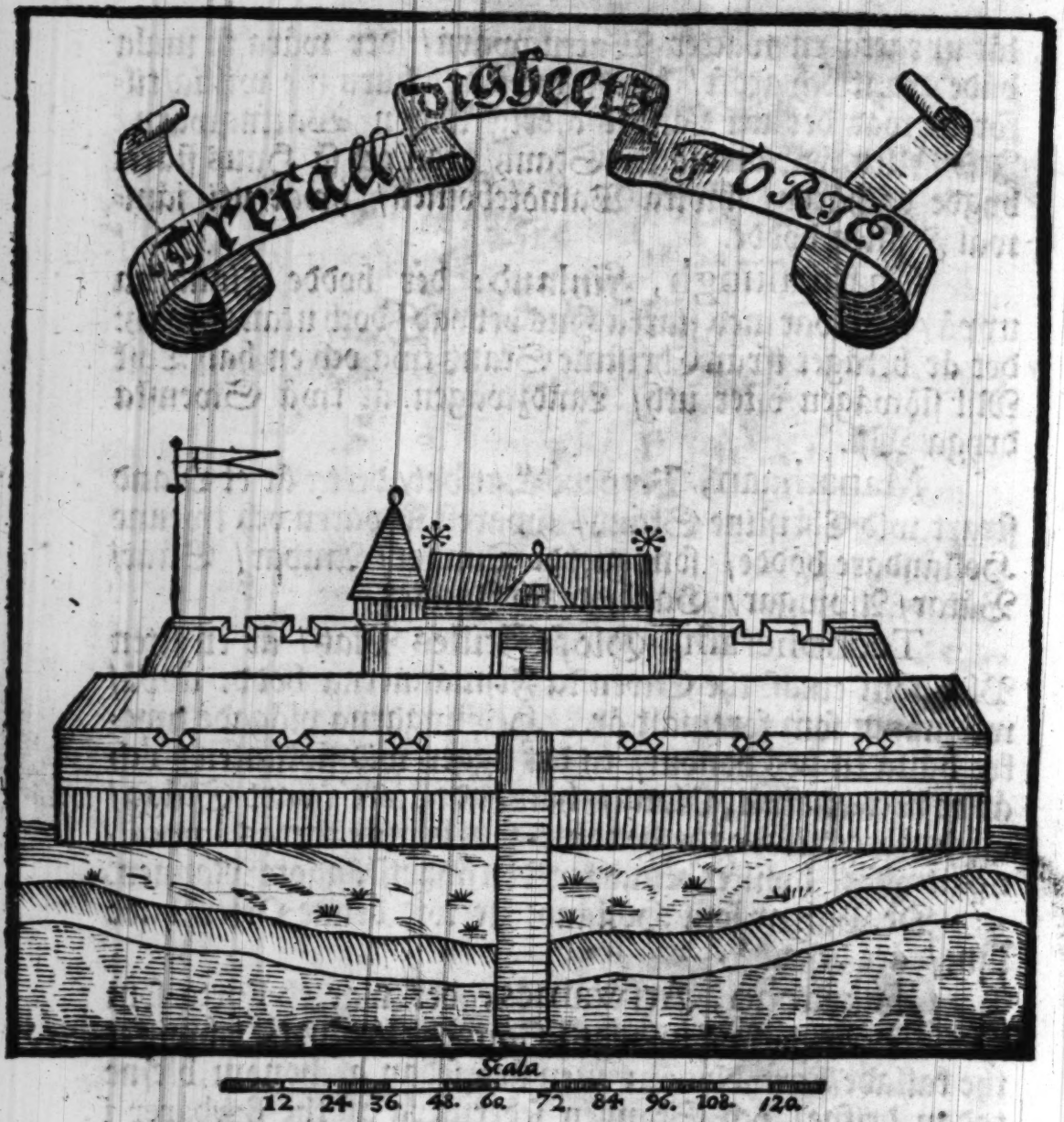

Sandhocken, war ock en Skantz som de Hålländ-ske hafwa låtit bygga uppå de Swenskas Land/ emot Gou-

Gouverneurns åtskillige protester, den de kallade Fort Cassimir; Hwarföre ock the Swenska mände den 1654. med storm intaga och Holländerne således der ifrån igen utdrifwa: då han sedan efter Ing. P. Lindströms Ritning och afmätning så godt som af grund å nyo mycket fastare tillika med utan wärcken wart fortificerat och förbätrat/ och sedan H: Trefaldighets Fort kallat.

Manataanung, Manaates, är ock en Platz som Holländerne bebodde/ der på hafwa the bygdt en wacker liten Stad/ hwilken tog mer och mer augment hwar dag/ och blef en skön köpstad utaf/ at der wankades allehanda Saker fahla/ lika som uti sielfwa gamla Holland/ tjt och the Swenska åhrligen hade sin seglas ifrån Nya Swerige/ til at köpslaga hwad the hade behof/ och ligger 100. Tyska mjl ifrån wåra i Siöwägen. Der woro också då några Platzar/ som the Americaner hade sine besynnerlige Planterings och Bonings tilhåld uppå/ hwilka efter theras Nation sålunda namngäfwes.

Mechakanzijåå, ther hade de sina wisa Plantas och hemwist/ tjt ock the Swenska så wäl som de andra Cronans Nationer der ute/ alltjd reste Siöwägen/ til at köpa Magiis eller deras egenteliga Lands-Säd/ och ligger 16. Tyska mjl öster ifrån wåra.

Santhickan, der är et Strömfall/ hwarest the ock hade ett Plantas på en wid slät Platz.

Arakunsickan, Thomehettikon och Pimypacka äre ock deras Plantas Land/ af hwilka det senare är mycket fett och fruchtbärande.

Tennako Manaatet, är et Öland och jämwäl af dem beplantades. Utaf deße Plantas-Landen hafwa de ock

sina

ſina namn / genom hwilka de kännas (tanquam per differentias Specificas) ifrån the andra ſom boo på andra Platzar här och där / ſåſom: Mechakanzijåå Renappi de ſom på den Platzen wiſtades: Santhickan Renappi de ſom der wiſtas på den orten: Arakunſickan Renappi: Thomehittikon Renappi. Pimijpackan Renappi &c.

9. Capitel.

Huru the Swenſka bortmiſte N. Swerige / och hwilka ſom der öfwer ſedan warit rådande.

Alledes ſom föremält är / hafwa the Swenſka bebygdt detta Landet / och begynt komma ſig ſå wäl der med ſom den Americaniſke handelen wackert före / in til Glorwördigſt uti Åminnelſe Konung / CARL GUSTAFS tjd; men alldenſtund Swerige då wart på alla Sidor med Krig inwiklat / ſå at den Tappre och ſegerſamme Hielten måſte ſächta emot ſex mächtige Fiender (ſom Hiſtorien och den Medaille ſom wid bemelte högſtſalige Konungz Begrafning af Gull och Sölfwer är utdelat / nogſamt bewitnar.)

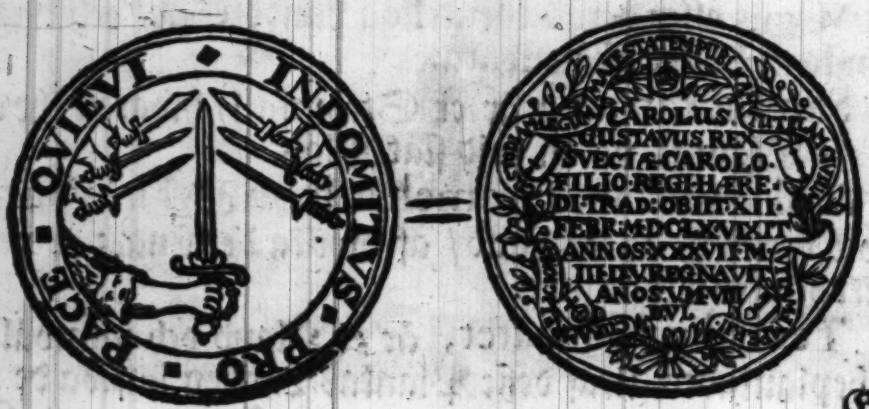

Gafs

Gafs det hwarken tjd eller lägenhet detta wärket som sig borde at sköta eller fullfölja: der til med blefwo ock de Swenska Skeppen som til den ändan woro utredde / utaf Spaniorn på resan / Keysaren och Pålen til faveur uppaßade och således förhindrade / som Doct. Joh. Loccenius in Hist. Svec. p. 556. betygar. Wid detta tilfälle hafwer sig ey heller Holländarn försummat at beflita sig om detta wärket til at förstöra / hwar om ock den Ädle och Höglärde Sam. Pufendorf uti sin Inledning til Swenska Historien pag. m. 932. förmäler.

Fördenskul ock hände at de Holländska som sig wid Virginien och Nya Swerige hade nedersat / jämwäl satte sig up emot the Swenska / sökiandes theras Skantzar och Plaßar som the der sammastädes inne hade / sig at bemächtiga: hwilken oenighet fuller doch wart 1654. en gång them emillan bilagd / igenom the Swenskas då warande Gouverneur Johan Rising, med de Holländskas Pet. Styvesant; Men the upreste sig doch följande åhret ätherigen emot them / kommandes den 30. Augusti ifrån Nord-Revieret der Manahatan eller Nya Amsterdam war beläget med 7. Skeip och Farkostar / til 600. a 700. man starke under bem:te Stuvesants anförande / och utan något sientelligit förkunnande och gifwen orsak the Swenska uti Sud-Revieret och Nya Swerige anföllo; tagandes först sit nattläger wid Elfsborg som då låg förfallit / hwareft the togo några Frjmän tilfånga. Dagen der efter seglade the Fort Trefaldighetz förbi och Landstego wid Strand-udden / dereft de begynte at uplasta några retrenschementer, och straxt med Hot och persvasion upfordrade Skansen af Commandanten der uppå Sven Schute, hwilken ock efter något tracterande med Fienden mände den samma åt dem

på

på et listigt och skadeligit accord upgifwa: då the hafwa tagit Officerarna i arrest uti Skansen/ men the Gemena fört på Skieppen/ besättandes sedan alle poster med sit folk/ strykandes neder the Swenskas Flagga/ och sin i stället igen upsatte.

Sedan nu Stuvesant hade för så ringa prijs inbekom̃it denne Skansen som war lika som en Nyckel för N. Swerige/ och med Folk och Amunition häst försed/ belägrade han den 2. Sept. Befästningen Christina tillika med Staden Christinæ-Hamn, som Ingen. P. Lindströms Afritning der på här utwisar: Förstörandes der til med Nya Götheborg samt Husen som utan före Skansarna woro/ med theras Plantagier/ stöflandes folket af theras Agendom och Boskapen ihiäl slogo; hwarföre de Swenske nödgades efter 14. Dagars Belägring (sedan the med åtskillige skäl sökt til at reducera honom med en sådan Fienteligheet at afstå) med bemelte Stuvestant uti accord at träda/ och samma Skantz åt honom i mangel på Folk/ Krut och andra nödtorfter at upgifwa; doch förbehollit at Stycken och alt hwad Cronan och Compagniet tilhörde/ skulle af Holländerne wid påfordran efter Inventarii inhåld som då upräddes/ igen restituerat warda; måste altså de Swenske marchera uhr Skansen/ doch med fult Gewär/ flygande Fana/ gående Trummor och Pipor samt brinnande Luntor/ då han af Holländerne wart besatt/ den Swenska Flaggan neder tagen och theras i stället igen upsat. Officerarna och de förnämsta blefwo tagne i arrest och förde til Manahaten eller N. Amsterdam/ och sedan der ifrån til Holland; men gemene man wordo nödgade at gifwa sig under Holländerne och blifwa der qwar: hwar om så wäl Gouver. Joh. Rising, som Ing. P. Lindström uti sine

Be-

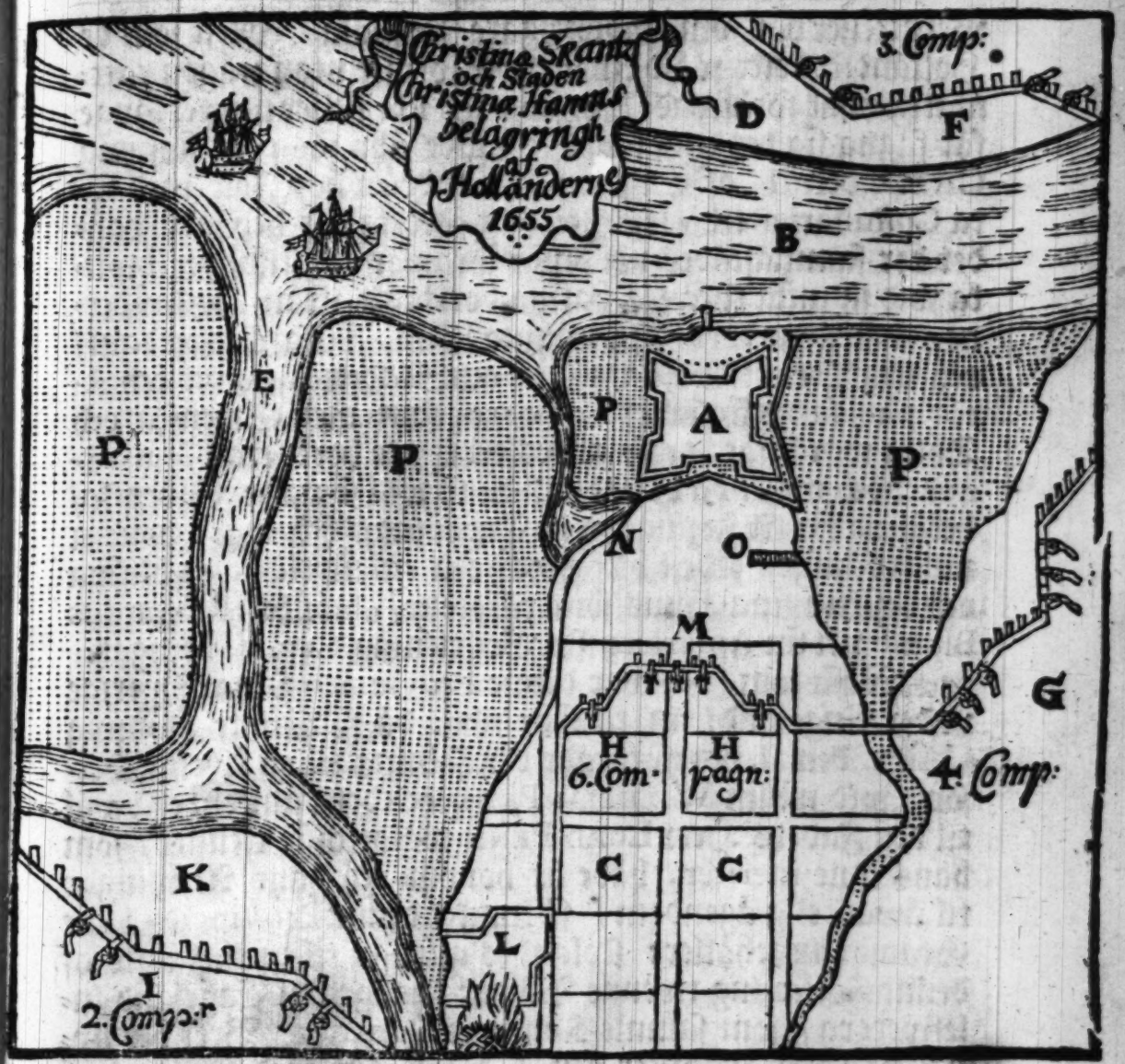

A. Chriæ Fort. B. Chriæ Kil. C. Chriæ Hamns Stad. D. Tennekongs Landet. E. Fiskekilen F. Slangen-borg. G. Myggen-borg. H. Rottn-borg. I. Fligen-borg. K. Timer-öland. L. Kiöket. M. Hollåndarnes belägring. N. Hamn. O. Mina. P. Rijtslachter vide p. 37.

Berättelser här om widlöftigare förmåla. Men som de Holländske detta wåld emot the Swenske utan någon rättmätig orsak föröfwade/ hafwa the icke heller mycket länge fåt fägna sig der utaf; ty det hände åhr 1664 at Konung CARL den II. af Engeland/ skickade en hop Folk med fyra Comissarier til Virginien, at fördela det bebygde Landet der sammastädes uti wisa Gränsor och skilnader/ hwilka wid samma tilfälle/ hafwa borttagit ifrån Holländerne/ i förstone theras förnämsta Stad Nya Amsterdam/ och strax der efter Fästningen och Staden Aurania och Arosapha, samt Castellet Delaware, som med Swenska och Tyska war besat/ drifwandes derjämte bort deras Gouverneur, och måste då de Holländska så wäl som the Swenska/ bekänna sig til Konungen af Engeland/ och wara honom underdänige/ ellest blef hwar och en efterlåtit at blifwa och besitta sina Huus som tilförene/ hwilket Richardus Blome uti sin Americaniske Beskrifning Cap. V betygar.

Altså kom/ och war denne Provincien Nya Swerige under Engeland/ in til Åhr 1681. då förbem:te Konung CARL den II. bortförärade den samma til en Adelig Person/ wid namn Wilhelm Penn, och det i anseende så wäl til deß Faders Herr Lord Penn wälbewiste tienster/ som hans egne meriter, både åt honom och hans Arfwingar til äwärdelig ägendom/ så mycket denne Provincien i sine Gränsor innehåller: skolandes allenast til en ehrkänslo af denne Förläning twenne Bäfrar åhrligen til Engeland inlefwerera/ som samme Konungs Donations Bref der uppå dat. West-Münster den 4. Mart. 1681. med mera utwisar. Sedan hafwer förenämde Sir. W. Penn föllande åhret 1682. den 1. Novemb. med 20 Skiep begifwit sig på resan til detta Landet/ hwareft när han efter 6. weckors seglande

lande lyckeligen war ankomen/ hafwer han först winlagt sig om/ at ställa sig wäl in med the Christine/ och sedan med de Barbarer som der i Landet woro. Til at så mycket bättre beweka the Christine til trohet och hörsamhet/ hafwer han/ förutan andre wackre tilsäjelser/ strax utgifwit en Stadga och Förordning/ bestående af följande puncter.

1. Så skal ingen utaf detta Landetz Bebyggare til sin tro eller religion blifwa incommoderat, utan hwar och en Nation wiß frihet efterlåtas/ at beställa och bygga Kyrkior och Skolar efter sit behag och godtfinnande.

2. Skal Söndagen til offentelig Gudstienst anwändas; och sålunda Läran om Gud med all ifwer och alfwar drifwen warda.

3. Til at så mycket beqwämligare uptuchta ungdomen/ skola de afsides boende Bönder alla begifwa sig tilsamman/ på det the hwar annan til Gudz Lof och et Christeligit Lefwerne måtte upmuntra och således jämwäl theras Barn der til wante blifwa.

4. Skola Rättegångs Dagar på wiß tjd offentlig hållas/ at den ena måtte afhöra den andra.

5. Uti de wid gränsande Städer och Byar/ skola wiße Domare/ som hålla Lag och Rätt wid macht/ förordnade warda.

6. Skal Swordom/ Gudz försmädande/ Gudz namns Mißbruk/ Trätor/ Bedrägerij/ Fyllerij och Dryckenskap med Hals-Järn afstraffas.

7. Skola alla Handtwärkare med sin förordnade Taxa tilfredz wara.

8. Skal hwart och et Barn/ som til sine tolf åhr kommit/ til något Handtwärk/ eller annan redelig Hantering hafdt blifwa.

Med de Indianer hafwer han ock sig sedan inställt/ och dem på sådant sät til wänlighet och fridsamhet bewekt: at han i förstone hafwer begåfwat de förnämsta af dem med åtskillige skänker och förärингar/ och sedan köpt utaf dem det ena stycke Landet efter thet andra/ så at de sig så småningen/ ju länger och längre up i Landet med sina boställen tilbaka wikit hafwa.

Sedan han således bekommit denne Provincien uti fullkomlig besittning / hafwer han begynt den samma at bebygga och efter sit namn kallat Pennsylvania: Staden som han der hafwer låtit anlägga / heter Philadelphia, och är belägen på et smalt strek Land / emillan de twenne floderna Delaware och Skulkjl, sträckandes sig i längden / ifrån den ena floden til den andra twå / och i bredden en Engelsk mjl. En half mjl wid paß ifrån Philadelphia hafwa ock en dehl Högtyske fått förlof af Konungen i Engeland at upprätta en Colonie; hwareft the ock åhr 1685. hafwa begynt at anlägga och bygga en Stad hwilken the Germanton eller Germanopolim kallat. Hwar om mera uti öfwannämde Sir W. Penns Relation och Fran. D. Pastorii beskrifning om denne Provincien läsas kan.

10. Capitel.

Om the Swenskas tilstånd uti Nya Swerige / sedan det kom ifrån Sweriges Crona: huru högloflig i åminelse Konung CARL den XI. öfwerskickar til dem Präster med Gudelige Böcker / och wid hwad tilstånd the dem wid theras ankomst funnit.

Hwad the ännu warande Swenske uti America widkommer; så förmåla the sielfwa om sig / uti sit Bref som the skrifwit der ifrån til Postmästaren i Göteborg Hr. Johan Thelijn 1693. hwar uti de begära at bekomma til sig / här ifrån Prästmän och Gudelige Böcker / med sådane ord: Hwad som anbelangar wårt algemena tilstånd uti detta Landet / så äre wi mäst allesammans Landt-män / som plöja och

och såå / och hantera Landbruk / och lefwa efter de lofliga Swenska seder uti math och dryck. Och detta Landet är et mächta kåsteligit fruchtbärande Land / uti allehanda slags Sääd / så at Gudj skie lof / det bär rjkeligen och ymnogt hwad wj såå och der på planta / så at wj hafwom rjkeligen wårt uppehälle uti math och dryk / och här utsändes åhrligen uthur detta Revieret til mesta parten utaf de omliggande Öyar både Bröd / Säd / Miöhl och Öhl / och här är ymnogt Gudj skee Lof / på allehanda slags Wildiur / Foglar och Fisk. Wåra Hustrur och Döttrar befljta sig och mycket med spinnande / både Ylle och Linne / och många med wäwande / så at wj hafwa rät orsak til at tacka den högste Guden för wårt dageliga Ljfs uppehälle; Gud han gifwe at wj och så måtte bekomma trogne Herdar och Siälesörjare som och så må spjsa oß med den andeliga Spjsen / som är Gudz Ordz Predikan och de helige Sacramentens åthniutande uti deß rätta bruuk. Wj boo och uti stor Enighet med de Indianer / som på många åhr oß icke hafwa någon skada tilfogat. ꝛc.

Widare / huru wj ärom och hafwom warit handhaf de här uti Landet / sedan det kom ifrån Swerige / så bekänne och bekräfte wj det uti sanning / at både uti det Hålländska / som och under Hans Kongl. May:t utaf Engeland / wår Allernådigste Konung hafwom wj wäl warit handhaf de / förty de Swenska hafwa warit med dem uti råd och dåd altjd / och ännu til denne dagen äre / så at wj altjd hafwa haft en god och nådig Öfwerhet / och wij lefwom med hwar andra förtroligen och uti enighet inbördes / ꝛc.

Nu ehuruwäl the Swenska hafwa lefwat och mått rät wähl der i landet/ både under Holland och Engeland/ sedan det kom ifrån Sweriges Crona; hafwer doch omsider Gudz Ords Predikan begynt för dem at mangla/ så at theras Siälar/ ehuru stor öfwerflöd the ellieſt af thetta timmeliga goda ägt/ likwäl hafwa begynt til at hungra och törsta efter Herrans Ord/ så at the sig ingen ro gifwit/ och ingen flit och möda haft ospard/ utan lätit det ena bref-wet efter det andra/ der om til sit K. Fädernesland öfwergå/ i förtröstan der uppå någon bot och wederqweckelse at ehrnå; om hwilken theras berömlige begäran och Gudeliga nit om den rena Ewangeliske Lärans Conſervation ibland dem/ the uti sit ofwannemde bref med deße följande Ord skrifwa/ och dem til en åminnelse här billigt införes.

Såsom wj nu ödmiukel. alle samptl. begierom/ at sedan det hafwer täcktz Hans Kongl. Nay:t at bewillja der til/ at det skulle med all expedition och haſt til oß sendas Päſter och Böker/ enär wj swar skrifwa uppå Edert kiäre och til oß komne Bref; så bedie wj at der må til oß sändas twenne Swenske Präſter som äre wäl lärde och wäl öfwade uti den helige Skrift/ som kunna/ både wäl förſwara sig och oß/ emot alla falska Läror och främmande Secter, hwilka kunde kring om oß komma/ eller må giöra oppoſition emot oß/ om wär sanna/ rena och oförfalskade Gudztienſt och Lutherska Religion, den wj och in för Gud och all Wärlden altjd bekenna och bekäña skolom/ at i fall om så skulle hända/ det doch Gud afwände/ så wiljom wj bekräffta det med wärt eget Blod: Wj bidie och at deße Präſtmän må wara

sådane

sådane som föra et sedugt och uychtert lefwerne/ så at wj och wår Ungdom genom deras Gudel. wandels Exempel, må och så föra et gudeligit och Gudj wälbehageligit lefwerne.

Der til med så är och wår ödmiuka begieran at wj må bekomma och oß tilhanda sändas 12. Biblar, 3. Postillor, 42. Manualer, 100. Handböcker och Andeliga Betrachtelser/ 200. Catecheser, 200. A, B, C, Böcker: Hwilka enär som wj deße Böcker undfå/ wiljom med all ärlighet och redelighet dem igen betala och contentera, ehwad som för dem kan fordras och begiäras/ såsom wj och skolom skicka betalning för dem til den Platz som oß utaf Eder skal förordnas. Och deße Präster för deras underhåld/ så förplichtom wj oß til det högsta/ at wj wiljom dem ärliga maintinera och underhålla efter wår förmågo. Och enär som detta wårt ödmiuka Bref är affärdigat/ så skolom wj laga för Kyrkian et stycke Land för Prästerna til at bo uppå. Widare skrifwa the härom: Och som wj nu alle samptl. uppå det aldrawänligaste och ödmiukaste begära/ at denne härwärträgne Bön och begiäran må nu uppå denne wår enfaldigste skrifwelses undfängning/ i Fädernes Landet nti wärketz önskande och hastiga fortställande skyndas/ såsom wj af alt hierta önska deß önskelige utgång och fortgång/ så willjom och skolom wj det samma altjd komma ihog uti wåra Böner och förböner til Gud Altzmechtig/ at den Stora Guden som wj wißerligen tro uti wårt Hierta hafwa och wille ytterligare hafwa sin hand uti detta så Christel. på begynte werketz fullförande; ty wj förhoppas at

Gud

Gud icke wil förlåta oß/ ändoch wj äre här uti et Hedniskt och främmande Land/ fierran ifrån wårt eget K. Fädernesland/ at deße Prästemän och Böcker må til oß komma med det aldraförsta och snareste/ alldenstund wj hafwa twänne resor allaredan skrifwit til wårt Fädernes-Land til Öfwerheten om Präster/ men hafwa icke swar der på bekommit/ derföre at brefwen/ utan twifwel/ äre intet framkomna. Bediandes fördenskul Eder Herr Johan Thelin at J willien giöra edert besta här uti/ och wj skolom Eder igen förskylla utaf alt wårt Hierta. ꝛc.

Så snart detta theras fören:de Bref/ som war dat: Pensylvania den 31. Maii, 1693 och utaf 30. Personer underskrifwit/ til Stockholm öfwerkom; förornade och befalte Hans Högst-Sal. och i åminnelse glorwyrdigste Konung CARL den XI. af högst-berömlig sorgfällighet om Gudz rena Ordz utwidgande/ samt en särdeles Konungslig Mildhet emot deße sina gamla Undersåtare uti America, at denne theras begäran skulle med det forderligaste i wärket ställas; på det theras/ så efter Gudz Ord hungrande och törstande Siälar/ någon wederqweckelse bekom̃a måtte: til hwilken ända ock bemelte Högst-Sal. och om Gudz Ord njtälskande Konung/ låt ofördröjel. der om öfwergå et Bref til Arckiebiskopen i Upsala salig Doctor Olaus Svebilius, sålunda lydandes.

CARL med Gudz Nåde/ Sweriges/ Göthes och Wändes Konung ꝛc. ꝛc.

Wår ynnest och nådige benägenhet med Gud Alzmechtig/ Tro Man och Erkiebiskop. Wij sände

Eder

Eder här med i Nåder en Afskrifft af ett Bref som den Swenska Colonien uti America på Södre Revieret har skrifwit til Postmästaren i Götheborg Johan Thelin, och han hit til wårt Cantzlie inlefwererat hafwer. Hwar af såsom Wij med stor hugnad hafwer förspört hwad för en särdeles Gudelig nijt och omsorg det folket drager om den rena Evangeliska Lärans Conservation ibland dem/ och för deras Barn och Efterkommande; Altså äre Wij och der af bewekte wordne dem där utinnan at handräckia och bifalla. Och fördenskul hwad deras begäran anbelangar at bekõma twenne Präster/ så är wår nådige Willje/ at J gören Eder flit til at upsöka och förese dem med sådane lärde och Gudfruchtige Män som de begära/ wiljandes Wj så snart som the äre resefärdige/ låta behörig anstalt göra om deras resepenningar. De Biblar/ Påstiller Psalmböker/ Andeliga Betrachtelse Böcker/ Catecheser och A, B, C, Böcker som de åstunda/ wele Wj låta anskaffa/ och dem där med benåda/ så at Prästerna må föra dem med sig dem tilhanda. Wij twifle intet med mindre J til Gudz Namns ära låten Eder angelägit wara/ at således som förbemält är anskaffa trogne Arbetare til denne Herrans Wijngård. Hwar med J och warde giö-

randes hwad Oß til nådigt behag länder. Och Wij befalle Eder Gud Alzmechtig nådeligen. Af Stockholm den 18. Februarii, Anno 1696.

CAROLUS.

C. Piper.

Uppå detta här Högst-Sal. Konungens Bref/ inkom strax Sal. Erkiebiskopen med underdånigt swar/ at han der om ofördröjeligen beställa skulle/ intercederandes där jämte för de Präster/ som dit skulle resa/ at the efter några åhrs förlopp måtte få resa hem til sit Fädernesland igen/ om dem så lyste; hwar på åter förb:te högst-salige och i åminnelse glorwyrdigste Konung således i Nåder swarade.

CARL med Wudz Nåde/ Sweriges/ Göthes och Wändes Konung/ ꝛc. ꝛc.

WÅr ynnest och Nådige benägenhet med Gud Alzmechtig/ Tro Man och Archiebiskop. Wij se af Eder wenl. skrifwelse daterat den 21. hujus, huru som J uthlofwa til följe af Wår Nådige befallning at willia giöra Eder flijt til at bekomma twänne lärde och Gudfruchtige Präster/ som skole resa til America och informera, de där warande Swenske uti den rena Evangeliska Läran; Men som J där jämte wenligen intercederen för dem hwilka där til lära utses/ at de måtte blifwa försäkrade til at

få

få komma tilbakars efter några åhrs förlopp och då blifwa med anständige Lägenheter i Nåder ihogkomne / på hwilken händelse / åter andra i deras ställen kunde djt sändas / emedan det ellieſt synes wara swårt at öfwergifwa sit Fädernes-Land / utan något hopp at komma tilbaka / och resa til så widt belägne Orter; Altså samtycke Wij der til i Nåder / och hafwe J at göra dem der om försäkrade. Hwar med Wij befalle Eder Gud Alzmechtig Nådeligen. Stockholm den 22. Februarii, Anno 1696.

CAROLUS.

C. Piper.

Blefwo altså wid Kongl. Academien i Upsala / trenne ſtickelige och lärde Präſtmän utſedde / ſom luſt hade at denne resa til America ſig at företaga; hwilkas namn woro / Andreas Rudman Geſtrikius, Ericus Biörk Vesmannus, och Jonas Auren Wermlandus: de twå förra woro rät ordinarii, men Auren ſtod det fritt at blifwa der eller ock resa tådan igen når honom behagade. Och på det the så mycket mera säkert och obehindrade måtte wara på denne theras föreſatte resa / hafwer ock ofwanbemälte högſt-ſalige Konung / med them affärdat ett bref til Kongl. Commiſſions Secreterarn wid det Kongl. Hoffwet i Engeland Herr Chriſtopher Leijoncrona, at han der å orten ſkulle draga förſorg för them / ſå at them för theras perſoner eller medhafwande Böcker och Saker / ey något hinder eller beſwär måtte tilfogas / utan faſt mera niuta god säkerhet och befordran / ſå på resan ſom på ſielfwa orten /

når the tijt framkommo: Hwar till ock Ärkiebiſkopen ſalig Doctor O. Svebilius mände them med behörig bref och bewijs til den Swänſka Förſamlingen uti America förſe/ til orden ſålunda lydandes ſom följer:

Then Chriſteliga och Hederwärde Swenſka Förſamlingen uti America, önſkas här med nåde/ frid och wälſignelſe af Gud Fader genom JEſum Chriſtum.

Såſom Eders Kiärligheter af berömlig ſorgfällighet och åhåga om den Evangeliſke Lärans wid macht hållåde uti den Swenſke Americaniſke Förſamlingen/ och then ther under beſtående Eders kiärligheters andeliga Wåhlgång och Saligheters befordran/ ſedan nu mera Eders kiärligheters förra lärare igenom dödē åro afgågne/ hos hans Kongl. May:t/ min allernådigſte Konung/ i underdånighet hafwa giort anſökning/ at bekomma twänne Lärde och Gudfruchtige Präſtmän/ ſom Gudz heliga Ord ibland Eders kiärligheter prädika och Sacramenten utdela måtte; Altſå emedan högſtbe:te Hans Kongl. May:t/ ſå i affeende der uppå/ ſom af den allmennelige Chriſtelige nit/ hwilken Hans Kongl. May:t ouphörigt drager för den ſanna Evangeliſke Lärans bibehållande och fortplantande i nåder har behagat mig anbefalla/ twänne ſådane Präſtemän at utſe och anſkaffa; Ty har och iag/ både til underdånigſt följe ther af/ ſåſom och i anledning af thet utaf Gud/ Hans Kongl May:t och Gudz Förſamling mig anförtrodde Embetzplicht/ ther til kallat

och

och utsett theße twenne Personer/ neml. Wähllärde Herr Andream Rudman Gestrikium, Philosophiæ Candidatum och Herr Ericum Biörk Vesmannum, hwilka efter föregångne Prof åro skickelige befundne med frucht och nytta at kunna utdela sanningenes Ord/ åre och uti lefwerne bekante af ett Gudfruchtigt och stilla förhållande/ warandes af thet Christeliga upsåtet/ at willia taga sig denna långa och äfwentyrliga resan före/ och efter de af Gud sig förlänte gåfwor tiena Eders kiärligheters församling med all troo och flitighet/ såsom the och af mehr Högstbemelte Hans Kongl. May:tz högstpriselige ynnest med resepenningar åro benådade och försedde/ önskandes man them ther til Gudz Andes nåde/ lycka och wälsignelse. Fördenskul hafwer iag ey underlåta bort/ hos samptel. then Swenske Americaniske Församlingens respective Lemmar och Ledamöter/ förbemelte twenne Personer til det bästa härigenom at recommendera. Skolandes theras arbete ther utinnan bestå/ at rent och klart lära och predika Gudz heliga ock saligiörande ord/ såsom det i then heliga Skrifftz Canoniske Böcker af Propheterna i thet gamla och Apostlarna i thet nya Testamentet uti then heliga Bibel widlöftigen är författat/ men kortel. uti then Christeliga Kyrkians allmenneligen wedertagne Symbolis, thet Apostoliske så wäl som Nicæno och Athanasiano, samt i synnerhet then Ewangeliske Församlingens antagne oförändrade Ausburgiske Bekiännelse och flere Symboliske Böcker förklarat/ alldeles utan någon Menniskelig superstition och bijlära. Ther jämte skola de ock rätteligen effter Gudz

instich-

inſtichtelſe och ordning adminiſtrera och uthdela the Högwärdige Sacramenterna, ſamt igenom flitigt predikande / förhör och underwiſande drifwa Catechismum och Barnelåran efter theß rätta förſtånd och grund. The ſkola och beflita ſig igenom ett Gudfruchtigt / nöchtert / ſtilla och oförargeligit Lefwerne at föregå och förelyſa ſina Åhörare uti alla Chriſteliga dygder och öfningar / förmanandes them ſammaledes ther til; uti en Summa, ſkola the ſig således både i Lärdom och Lefwerne ſkicka och förehålla / ſom the tänckia in för then öfwerſta Herden / tå han kommande warder / en gång ſkola och kunna giöra räkenſkap och anſwar: Och drager man ther emot til Edra kiärligheter / ſamtel. förbem:te Chriſtelige Församblingz Ledamöter thet wiſſa förtroende / at the theße Herr Anders Rudman och Herr Erik Biörk för theras rätta Siåleſörjare anamma och emottaga / ſamt them all then heder / lydna och hörſamhet bewiſſa / ſom thetta theras embete anſtår / therjämte them för thenna theras embetz möda / efter Gudz befallning och egit löffte / med theras nödtorfftigheter underhållandes warda. Hwar med iag troligaſt önſkar then Chriſtelige Americaniſke Församlingen all ſielf begärlig wählgång / lycka och tilwärande uti trones kundſkap och ſtändachtighet / uppå Saligheternes wäg / befallandes ſamt och ſynnerliga thes Ledamöter uti Gudz mechtiga beſkydd. Til ytterme hra ſäkerhet / hafwer iag detta med egen Handz underſkrift och Upſala Dom-Capitels wanl. Sigill bekräfftat / ſom ſkiedde Upſala d. 25. Iunii, A:o 1696.

OLAUS SUEBILIUS.
Archiepiſcopus Upſalienſis.

Theß-

Theße Präſtmän giorde ſig fördenſkul med det förſta reſefärdige/ begifwandes ſig på reſan här ifrån den 4. Auguſti ſamma åhr 1696. och äro komne den 5 til Daleröh. Den 7 hafwa de fått böhr och begifwit ſig til ſiös/ och anlåndt 23 til Helſingeöhr. Den 8 Sept. hafwa the lagt uth der ifrån/ och kommit den 10 Octob. till Londen/ hwareſt the woro öfwer winteren. Följjande åhret den 4 Febr. hafwa the åter ſtållt ſin reſa fort med ett Angelſkt ſkiep/ Jaffris benemdt/ ſom då ibland andra lopp till America, och ankommit ſå omſider lyckeligen fram till den Swänſka Colonien ſamma åhr 23 Junij 1697/ hwareſt the äro med ſtoor glädie emottagne och fägnade wordne: Hwar om/ ſamt wid hwad tillſtånd/ the Swenſka der wid deras ankomſt hafwa warit/ the uti ſine åthſkillige bref/ ſom de ſkrifwit derifrån widlöfteligen berätta/ utaf hwilka icke otiänligt ſynes här at införa Herr Erik Biörks, till Superintendenten Högwyrdige och Höglärde Herr Doct. Iſrael Kolmodin. dat. Chriſtinæ Kijl 29 Octob. 1697. der uti orden ſålunda lyda:

SEdan ſom jag hade then hugnad/ och blef af Högwördige Fadren med theß förnäme ſkrifwelſe bewärdat/ jag ther uppå och med mitt ringa ſwar upwachtade/ ſom och ett af den 4 Febr. af innehåll/ at wij tå ſkulle lemna Londen/ och gifwa oß om bord/ ther wij länge nog i hambnerna Deal och Porsmouth lågo/ innan Convojerne och Capitainen blefwo klara/ ſå kom doch omſider ſå wida/ at wij i Jeſu namn den 22 Martii hißade ankar wid Porsmouth, gående till Plymouth, men them förbij/ ſeendes aldraſidſt landet Lizard, den 24 Martii ett berg/ och ſedan intet förr än Virginien. Att uppehålla Högwördige Fadren i någon berättelſe om thenna wår ſiöreſa/ ther i ſkulle jag blifwa för widlöftig/ om jag thet begynte/ utan ſäger allenaſt thet/ hwad en ſiöfarande haar at beſpetza ſig på/ thet måſte wij alt undergå/ ſå mycket mehr och oftare/

tare/ som wägen längre war / nu mot/ nu med/ nu för mycket lungt/ nu för grymma stormwäder/ särdeles 5 gånger/ the oß stoor nöd och ängzlan påförde/ så at then förtröstan wij hade at see thetta folck och land/ hade stora anstöter/ doch som wårt ärende war Guds och Konungens/ samt alla andra gudfruchtigas/ och angick mängens salighet/ hwilkas böner med wåras/ Gud wißerl. anság/ så wälsignade han oß och med ett glädiefullt slut/ och halp oß at wij intet eller länge måste dricka gammalt watn. Tå på thenna resan wij hafwa erfarit en sådan Gudz Nåd/ at jag önskar mig kunna utföra then som jag wille/ och ther upwäckia andra then stora Guden tillijka med oß therföre at lofwa och ähra/ så för befrijelse af then nöd/ som mängen på wattn måste undergå/ som at wij i så ofridlig tijd/ dock så frideligen fingo segla; Men i the samma dagar war 3 dagar töckn/ at wij intet kunde see hwar annan/ woro allenast 5 skiepp af 28 tillhopa/ när töcknen hade gått bort/ doch sedan till 14 stycken samkades/ hwilket war den 27/ 28/ och 29 Martii, tå wij ännu under Ängelska och Franska wattn woro/ emedan winden war oß något emot/ och wij måste lovera.

När wij nu länge hafwa hijt och tijt/ efter som winden fogade sig/ seglat/ och wij särdeles/ som woro owana wid en sådan resa/ nu efter land började längta och koxa/ hände omsider oß den glädien/ at efter lods kastande några gånger förgiäfwes/ funno wij den 31 Maji efter middagen 34 famnars diup; och sedan middags tijd en större hugnad/ tå wij alle af däcket kunde see land för oß/ nem ligen Smiths öland litet nedan före wår ingång belåget. När wij nu så wore anlände/ kom en fruchtan som wår glädie wille förminska/ i ty sunnanwädret satte oß neder/ låg och ännu oß hårdt på sidan/ plägade förr aldrig länge stå/ utan gå i wäster och så nordwäst/ ett mächta häftigt wäder här å orten/ samt mycket farligt i sión/ at mängen warit så när/ at han skulle kasta ankar/ och måste doch för thet wäder till sióss igen/ och gå ther ibland länge nog/ som förledit åhr en måste i 5 weckor blifwa i sión/ innan han kom in igen. Wij måste ock ut/ loverade hijt och tijt/ tå Gud oß så gunstig war/ at thet sunnan/ som moot wanan länge stod/ som thet intet gick till bättre/ så blef thet oß intet wärre/ at wij omsider

der hinte up til wår ingång / Cap. Henrij den 2. Julii om morgonen tå thet aldeles blef lungt / och wij kaſtade Ankar på 7. fammar diup med glädie och tackſäijelſe etc.

Wij gingo ſedan dagen efter bättre up i ſäkrare Hamn til St. James Revier, hwareſt wij några dagar för Capiteins beſtällningar ſtilla låge / gingo ſedan den 10. Junii åt Mariland Neufort, Raphmoch, Patmech, Lookout (förſte pomten eller udden af Mariland) och Potaxen förbj til Gwern, mit för en platz Anapolis benämd ther Gouverneuren Francis Nicholſon bor / hwareſt Ankar den 19. Junii kaſtades. Jag wille / men kan icke / ey heller bör gå förbij hwad oß hos förn:de Gouver. hände / doch kortel. nämna: Wij gingo i Land dagen efter / tänckiande oß ſtrax om bord igen / men blefwo af honom hemkallade / ſå ähradе och tracterade; Wår allernådigſte Konung och deß Kongl. Huus ſå wördſamt ihogkom:nen / at om wij ſärdeles til denne man warit ſände ifrån Swerige / hade han intet mehr kunnat giordt / och thetta i ſit hus ſå länge wij ther woro nembl. i 4. Dagar; hade oß altjd med ſig når han ſpaßerade ſamt wiſandes allehanda ting. Och når wij omſider märkte ſkieppet ther något dröja / och wij längtade til wår ort / hwar til wij oß båt tingade / ſå tog han af oß alt bekymber / och han wille wara förſäkrad om then man oß ſkulle föra: ſamt huru wij ſkulle trygdt komma til wåra Swenſka. Thet war intet nog at han oß wid ſit bord i ſå många dagar fägnade / utan når wij togo affſked / följde han oß på en wacker platz til til wägz / gaf oß en ſumma Penningar och lät 2. Karlar bära ſå många Battlor ſom de kunde / i båten med oß / fulla med allehanda drick: Han är en ogifft man / men ſer ut ſom en kiäk Soldat / och then ſin Konungs bäſta ſöker / ſom han ock det nog wiſt / allenaſt på ett och ett halft åhr / han ther wid Annapolis har warit. Wij fore ſå om afftonen den 23. Junii ifrån ſkieppet med alla wåra ſaker / tå wij intet böra glömma Capiteinens godhet / ſom lät oß altſammans fritt utan ringaſte fracht en ſådan lång wäg / och med en god wind gingo wid paß 70. Ängelſke mihl til en platz nämbligen Tranktown ſlutet på Elk Revieren til andra dagen kl. 10. hwar ifrån en ängelſk mijl några af wåra Swenſka bodde / tit wij med glädie lade / wåra ſaker uptoge / öfwerſåge och funno alt Gudi Loff behållit öfwer en ſå lång reſa.

Innan wij ther ett dygn hade warit/ har icke allenaſt ryktet om wår ankomſt flugit otroligen omkring/ utan folket 10. a 12. Swenſka mil woro hos oß med häſtar/ at föra oß bättre up i förſamlingarna/ ſå fägnade oß/ at många för glädie greto/ och wille intet tro för än the ſingo ſe oß/ tå the och nu ſom bäſt hielp behöfde. Ty wid ſamma tid ſom wij owärdige til thetta höga ärendet utwaldes/ blef then enda the hade at lita til Mag. Jacob Fabritius död/ hållandes the ſedan ſig til ſin föreläſare Carl Chriſtopher Springer en ſlät och ringa man ellieſt/ doch igenom Gudz nåd/ ſom igenom ringa/ ſtora ting uträktar/ dem då til en god ſtöd/ är en man then all ſin flit och wälfärd för Gudz Ord ſkull har oſpard/ ſom iag ſtadigt märker.

Den 27. Junii höllo wij allenaſt en liten bön och tackſäjelſe med thenna nedre Förſamlingen. Den 29 foro wij til Philadelphia, en liten wacker Stad/ at angifwa oß hos vice Gouverneuren Wilhelm Marckam, hwilken oß ochſå mycket mehr fägnade ſom han ſåg wår ſäkerhet af wåra Paß at fara hit.

Den 30. Junii war den öfre Förſamlingen ſom är närmaſt til Philadelphia, Wikaka Förſambling kallad/ af patzen ſom kyrkian ſtår på/ tilſamman/ och hörde ſig hela wår reſos beſkaffenhet förehållas/ begynnandes af theras egit bref til Swerige/ ſå hans Kongl. May:tz etc. Thet ſamma giordes ſedan i thenna nedre Förſamblingen nu Tranhuks Förſambling nämd af thes kyrkios platz/ den 2 Julii then iag owärdig nu undre min ſkiötzel hafwer/ giörandes mit förſta tilträde i JEſu Namn den 11. Iulii de Iuſtitia Phariſeorum.

At nu något närmare tala om Förſamlingens tilſtånd/ ſå hafwa the fuller intet fullbordat hwad i theras ſkrifwelſe ſtår/ af orſak at the bo mächta owigt/ ty landet är öfwerflödigt watturikt/ at the om Kyrkioplatz/ ſom beqwämare än thenna är/ tjt wij alle öfwer wattn fara måſte/ intet hade kunnat komma öfwerens/ the ock endels welat lemna thet tills the ſkulle få ſe/ om the någonſin kunde få Präſter/ och thet ärende tå them hemſtälla/ ſom iag ock igenom Gudz Nåd/ om en annan platz mer beqwämlig har med them öfwerens kommit/ och at ther på en Kyrkia af Steen byggia mit öfwer Tranhuken ther hon nu ſtår/ på Chriſtina, lärer och kan ſkie bliſwa nämd Chriſtina Kyrkia/ eller ſom man med tiden kan finna/ ſom man

hop-

hâppas ther på intet öfwer et âhr lârer arbetas; ty Församblingen är förmögen och låter sig mächta wäl intala/ thet iag med fog och skiäl them förehåller etc. I jämförande af theras Gudztienst/ Ordningar/ Ungdomens förstånd i Catechesen och mehra slikt/ med någon Försambling i Swerige/ så är här oordentel. som hotar oß med et stort beswär och arbete/ så i anseende til wår Eed/ som wår egen hog ellieſt/ at få dem så lika som någon i Swerige är/ och möyel. kan skie/ hwilket intet är at undra på; i ty the Präster the haft/ serdeles thenne sidſte/ af ålder och siukdom utarbetad intet haft bekymmer om sådant huru thet skulle gå til/ och ungdomen uptuchtad bliſwa; men hoppas ther Gud unnar oß liſztiden/ här skal med Gudz hielp bliſwa bättre med Kyrkia/ Präſtgård/ Ordningar/ Catechiſmi förhör och annat sådant/ så at then som med tiden efter oß kommer/ skal finna then wäg rögd/ som wij nu orögd emottagit. Hwilket beswär som thet för oß/ så mycket större bliſwer/ som wij ensamme äre/ och ungdommen mycken/ lärer kan skie twinga oß til ombyte och liſa/ tå iag hoppas Högw. Fadrens Gunſt lärer oß intet fela/ om thet så wida med oß skulle komma/ twiſlandes så mycket mindre ther på/ om Gud thenne wår allernädigſte Konung/ wårt Fäderneſland til några åhr än i lifwet wil förunna/ thet wij troligen i wåra böner ibland annat ihogkomma.

Landet är ellieſt så kåſtbart/ som the någonſin thet beſkrifwit/ med allehanda wälſignelſe öfwerflödande/ hwar af Folket leſwer öfwermåttan wäl/ utan något twång och träle Arbete: Weta och af föga uthlagor; kalla sig bönder/ efter de sådant arbete bruka juſt som i Swerige/ men hålla sig i Kläder och annat som det hederligaſte Borgarefolck. Färſkt hafwa the allehanda så ur Wattn/ som uhr skog/ wetande af ingen briſt på någon ting som the andre Land här omkring/ the här ifrån som offtaſt behöfwa säd til bröd och dricka/ Gud låte them så leſwa nu här efter/ at the lika wäl signelſe måge niuta. Ingen fattig weta the af här ibland sig/ utan alla förſörja sig ſielfwa/ ty Landet står helt yppet/ och them til tienſt/ som macht har ther af något at bruka.

The wilde och wåre äro som ett folk/ mycket mehr förtrogne än med the Engelſke/ som the ock på sit språk kalla theße Swenſke sit

egit folk/ och wisa sig hel glade öfwer wår ankomst/ at the nu se at Swerige wara til/ther om the föga welat tro wåra tilförende/ efter the ingen sedt koma ther ifrån. The äro ock mycket benägne at höra Catechismum på sit språk tryckte/then wåre/ hwilka theras språk såsom sit egit kunna/ för them läsa/ så at en eller annan har talt wid förenemde Carl Springer, at lära den sina barn. Ho wet hwad then gode Guden wil uträtta/ wij och ther om bedie/ skole ey heller hafwa wårt omak ospardt/ när wij komma litet i roo och blifwa theras språk mächtige. The gå mäst nakna/men många och helt klädde/ mächta höflige/ och til at af umgänge med wåra något lära/ mycket benägne/ samt hel tienstachtiga och hulde om the Swenske/ at om the skulle få höra något ondt skie them af någon/ gifwa the sig intet roo/ för än the hafwa thet tilkänna gifwit/ hielpa sedan til thet at hindra.

Om thet står til at giöra; hoppas iag Gögw: Fadren hielpa oß til några af the nytryckte böcker af Hans Kongl. May:t såsom särdeles 2. Kyrkio-Biblar/ när Gud thet Tryck har til ända wälsignadt/ ty the leto alla Biblarna uhr händren på oß at wij ingen til Kyrkian kunde få behålla/ samt af the andre böcker; Ty ifrån Engeland och hijt är altid tilfälle. Jag kan och icke utan undran berätta/ detta folket til beröm/ at tå här knapt 3. Swenska böcker funnitz/ hafwa the doch warit så bekymrade om sina barn/ at the huru the lånt then ena med then andra/ så kunna the alla tämmelig wäl läsa innan til/ så at ingen bok af the Hans Kongl: May:t them benådat med/ ligger utan bruk: äro ochså delte/ efter som husen äro/ och the kunna nu läsa til/ så at then som nu bäst kunde sig af then eller then boken betiena/ then fick henne/ en annan en annor/ sålunda har hwar och en at fägna sig af Konungens skiänck/ som the och med glädie och tacksäjelse weta at ihogkomma: Then store Gud beware Hans May:t med hela thet Kongl. Huset och wårt Fädernesland i frid och glädie; oß til fägnad/ som så wida affädes äro/ och dock aldrig afläta then stund wij lefwe/ at wara/ fast än ibland the ringaste af theß undersåtare och önskel: wälständz förebediare jemte den skyldighet som wij nu medan wij här äre/ Gudz Ord likmätigt böre lefwa uti etc.

Så-

Sådant med mera bekräftar jämwäl Mag. And. Rudman uti sine Bref/ särdeles i det som han har skrifwit til Professoren i Upsala Herr Iacob Arrhenius, dat. Pensylvania den 20. Octob. 1697. utaf hwilket för korthet skul man allenast detta följjande wil här tillägga.

Skieppet (som the reste på) gick in til Virginien, och der ifrån efter afgjorde beställningar til Marijland, hwareſt wij lemnade skieppet den 23. Junii, och foro upföre Baijen med en Slup up i Elk Revieret, der wij straxt funno Swenskt Folk/ som sig hierteligen öfwer wår ankomst fägnade; rychtet for genom hela Landet/ de kommo strax/ med Hästar emot oß hela 30: milen ifrån/ och beledsagade oß längere up i Församblingen/ hwareſt sedan wij hade opwachtad Gouverneuren, Församblingarne ihopa kallat och för dem wåra Paß och Bref upläſit/ anträdde wij i Herrans namn wårt/Embete/ jag wid den öfre Församblingen/ som nämnes efter Kyrkioplatzen Wikako, och Herr Erich Biörk den nedre wid Christina.

Kyrkiorna äro gambla och skröpliga/ hwarföre wij befliita oß om genom Gudz hielp nya at bygga/ den nedre blir på Christina/ den öfre på Wikako eller Passajong/ der Präſtegården eller Präſtelandet är/ 4. Engelſke mijl ifrån Philadelphia, en wacker Stad af Qweker upbygd. Folket är mycket ströddt och boo gleſt/ doch allaut wed watnet/ så at somlige hafwa 16. mijl til Kyrkian/ hwilket oachtande de likwäl hwar Söndag komma til Gudz Hus etc. Och widare skrifwer han:

Theras Hus äro timbrade på Swenſkt maner/ reda och Qwinfolken maat efter Swenskt maner och bryggä godt Dricka; deß utan weta de giöra ätſkillige drycker af Äpplen och Perſikor/ hwilken förra de kalla Seider, mycket liuflig at dricka/ är ock befindtlig wara hälſoſam.

Til wår Kyrkjas bygnad samsättia the sig willja sammanskiuta 400. Pund Sterling förſt så länge: detta faller dem intet än då swårt/ utan alla gläddia sig öfwer oß/ lika som de hade fåt Änglar af Himmelen/ det de med många tårar och ord betygat hafwa och ännu betyga/ och wij dageligen se/ så at jag intet wet på hwad ort

i Wärlden en Präst skulle mer förnögd och älskad lefwa än äfwen här.

De Engelska sägna oß ock öfwermåttan wäl/ äro och åtskillige af dem som hålla sig til wåra Församblingar; Wij boo ströddt i kring/ op och ner ibland Engelska och Qwäker/ doch behålla de språket så rent som det någonsin talas i Swerige/ weta intet af synnerlig Högfärd/ det de säija är säkert/ äre in alles til talet wid paß 1200. Siälar/ kunna tala Swenska/ Wilska som sit egit Moders måhl/ Engelska/ Hollandska och somlige Fransöska/ merendels kunna the ock läsa i bok/ och nu står i Bygden en sådan läßning/ så at ens Hierta glädz och frögdas där öfwer/ de wetta besinna den Nåd Gud dem giort/ mer än de som sådant aldrig saknat hafwa.

Hwad Gouvernamentet angår/ tacka wij Gud/ at wij hafwa det helt roligt och lindrigt under Gouverneuren William Markam, som är oß mycket bewägen/ ja så at han tycker illa wara om wij intet komma offta til honom/ och hafwer gifwit oß frij dispoſition uti Kyrkio diſciplin. Uti Rätten äro åtskillige Swenske Rådmän/ dem de kalla Iadges; Många af wåra äro och satte til Officerare, Capiteiner; Conſtablar, Fändriker &c. Arbetet för oß är mycket/ wij äre ensamme/ Församlingarne widt kringströdde/ Ungdomen mycken och litet underwist/ Skolar bygges nu och Kyrkiorna lagas ock til etc.

Widare/ om theras Kyrkio-Bygnad/ huru the den begynt/ der med fortfarit/ och änteligen til ett önskeligt och wälsignat slut kommit/ berättar Herr Erich Biörk uti sit Bref/ skrifwit der ifrån til hans Ærewyrdighet Herr Carl Wijström den 19. Nov. Anno 1700. med sådane Ord.

Sedan iag strax efter mit genom Gudz Wälsignelse lyckel. anländande til denne aflägse Orth/ omsider fick Församblingen at komma öfwerens om en wiß och bättre Kyrkio-Platz/ än på Tranhocken war/ nembl. på Chriſtina, så satte iag an i Herrans namn at begynna/ fast än med litet penningar (doch bad Gud intet tilräkna mig min dårskap/ men hielpa mig för sin Ähros förfrämjande skul/ det iag och intet twiflade om) slutande med Murmästare och Timmermän/ hwilke bunde mig och sig så/ at thet wärk iag ellieſt intet tänkte på 2 a 3. Ähr åt minſtone få färdigt (måtte doch genom Gudz

til-

tilhielp) utan hinder gå immerfort; iag aldeles såsom en nys inkommen owan wid all ting här å Orten / war något bekymrat hwad ändemåhl thet wille taga / doch som förr är sagt / på Gudz Godhet lät gå an / läggandes iag den första Hörnstenen / som är på östra ändan och norre Hörnet den 28. Maij, Anno 1698. warande Kyrkian til storleken innom murarna / längden 60. foot / och bredden 30. höghden 20. och sielfwa Muren af hårda Gråsten up til Fönstren 3 och en half foot tiock / men sedan allenast 2. foot.

Dörar äro der på fyra en stor på wästra ändan / och en af lika storlek på södra sidan: men 2. smärre på norre sidan / ther af then ena är lemnat til Sacerstugu dör: Fönster äre 2. på norre och 2. på södre sidan af lika storlek / men ett större på östre ändan / och ett litet öfwer wästra dören som swarar emot rundeln på det i östra ändan; hwilka alle äro i trä af Timmermännerne efter Kyrkio-Fönsters maner / utarbetade. Taket är hwälfft med Trä och öfwerdragit in uti med Kalk / men det ytterſta taket är af Ceder-spån.

Alle bänkarna i Kyrkian äro af Furuträ på Stadz maner bygde med dörar före / men Choret rundt i kring / så wäl det närmsta til Altaret som det yttra stranket / är swarfwat af Wallnötsträ / såsom och hela Prädikstolen af samma slags trä: Choret är til den ena Wäggen 15. foot men 20. den andra / 5. foot smalare på hwar sida än Kyrkian är bred til. Thess afdelning är en stor gång / goda 8. foot bred ifrån Choret til stora dören / sedan en twärgång ifrån södra til norra dören: emellan Choret och sielfwa bänkarna i första qwarteret är och til åtskildnad en liten gång och sedan 6. bänkar på hwardera sidan til den omtalte twärgången / hwilka 6. bänkar gå intet til Wäggen / utan en smal-gång löper iust uppå hwardera sidan om Choret ifrån bägge dörarna / och äre långbänkar bygde ut med Muren ända upföre på Manfolks sidan ifrån södra dören åt öster ändan / ther den öfwerſta är för en Kläckare bänk / men ther ifrån en twärbänk hwareſt ingången är i Choret för en Prästbänk: på andra sidan lika så från norre dören til Prädikstolen / och sedan från den ämnade Sacerstie dörr / der til hörnet en bänk ärnat för en Prästhustru; åter derifrån en lika twärbänk / och sålunda på både sidor om Choret; Men thet andra qwarteretz bänkar nederom södre och nor-

norre dörarna til den wästra dören löpa alla från stora gången til muren/ som äro 8. på hwar sida.

Til sielfwa inwigningen lät och Gud mig winna mit upsåt för det namn iag ämnade på Kyrkian/ neml. at hon åhret efter/ som war 1699. H: Trefaldighetz Söndag/ inwigdes af Mag. Rudman, med den Text. af Ps. 126. v. 3. **HErren hafwer giordt stor ting med oß/ theß äro wij glade.** Och kallad den Treenige Guden til ära för detta första Wärk **H: Trefaldighetz Kyrkia.** Mag. Rudman och iag woro klädde i hwita Mäßr-särkar/ så wäl efter wårt maner giorde som här kunde skie/ men Mäßhakar kunde wi intet komma til wäga med: Herr Auren prädikade sedan andra prädikan tå Herrans Nattward utdeltes/ hwilken Söndag föll i pungen wid paß 200. Dal. Koppm.tt; ty här war många hundra Personer af allehanda Religioner, them iag efter åt sedan med mat och dryck/ så mycket giörligt war spisade/ samt Grannarna i kring/ som åtskillige af dem togo hem med sig.

Wid denne tid på åhret/ war ännu ingen steen lagd til den andra Kyrkiã; ty ther war ett så långt wäsende innan the kunde komma öfwerens om sielfwa Platzen; foro alt så the samma Murmästare och Timmermän här ifrån tijt/ och begynte så lyckeligen/ at den Kyrkio-Bygnaden inan åhretz omgång jämwäl blef färdig och inwigd af mig thetta åhr/ Dominica I. poſt Trinitatis den 2. Julii med den Text 2. Sam: 7. v. 29. **Så tag nu til och wälsigna tins Tienares Huus/ at thet blifwer ewigt för tig: Ty tu HErre HErre hafwer thet talat/ och med tin Wälsignelse skal tins Tienares Hus wälsignat warda til ewig tid.** Ther til så wida skie kunde lämpad/ och är nämd GLORIA, på Swenska **Gudz Åhros Huus/** som skedde lika så i en stor och förnäm Försambling/ af the Engelske och andra ifrån Philadelphia; för hwilkas skul iag ock giorde en ἀναπαλαίωσιν på Engelska/ at the mätte kortel. höra summan af mit tahl.

Thenna Kyrkia är af samma storlek/ allenast hörnen afskurne på östra ändan/ och en twärmur påbegynt/ på den wästra ändan/ som

som dock til en tid blifwer ståendе ofullbordat/ til man får se på hwad sätt Gud behagar med Klockor oß wälsigna: denne Kyrkia har allenaſt ſten til ſin Grund/ dock intet ändtå ſå god ſom thenne här nedre är hel och hällen bygd af/ och ſedan med tegel hel wacker och prydeſam / med hwart annat glaſerat tegel bygd; hwilka Kyrkiobygningar komma oß hwardera at ſtå i Swenſk räkning wid paß tiugutuſend Dal. Kopparm:t och något mehr / hwar af iag ännu står i 5000. Dahlers ſkuld / och min Medbroder och något ſå bort äth/ ey hafwande någorſtädes at ljta om hielp / utan hwartera Förſamlingen måtte ſökia huru at kraſla ſig igenom ſom the kunna etc.

Så hafwa wij (för hwilket then ſtore Guden ware här / och ehwart det ſpöries ewinnerlig ärat) förmodeligen gåt igenom the ſtörſta beſwär / och fuller fått wakra Kyrkior färdige / ſådane ſom än någonſin här äro bygde / i ſynnerhet thenna på Chriſtina, til ſin ſtorhet / ſå at ſielfwa the Engelſka / ſom nu doch hafwa regementet / och äro tuſendtals mot oß / jemte och i rjkedom / måtte undra der öfwer och ſkatta oß ſälle / ſom och nu nyligen twenne Gouverneurer med ſit följe kummo wid annat tillfälle at ſee wåra Kyrkior / en ifrån Virginien Francis Nicholſon wid namn wår ſtore gynnare / och then andra wid namn Blackſtone Gouverneur i Mariland måtte ock tillſtå; men oß fattas nu åtſkillig prydnad / the wij här i Landet intet kunna hafwa; ſåſom et par klockor hwartera / hwar ſin Altar-Tafla / wackra Kalkar och Patener ſamt Lius-Cronor / koſtelige rum hafwa wij ock för et litet Poſitiv eller Årgwärk och mer ſlikt. Sådant ther åtſkilligt ſom nämt är / behöfwa wij ännu / det ſkulle wara en ſärdeles Gudz ſtickelſe / om the ſom mächtige äro / ſom finge höra af ſådant / bleſwe rörde / at wåga något på oß för Gudz ähra ſkull / wåra Kyrkior till rjkedom och [illegible]ndnadt / lemnande ſine egne namn där på ſig til åminnelſe / jämpte [illegible]kians namn / hwilke bägge allaredan äre nämnde / til hwilka det ſkänckтes: hoo wet huru Gud må röra någons Sinne mehr / ſom älſka Beröm för Gudz Ähro / och ſee then gierna förfrämjas; Emedlertid äro wj ganſka wäl tilfredz med then wälſignelſe oß af then gode Guden är beſkärd / Gud afwände det Krig ſom wj höra at uptändas / om icke redan uptändt är emot Swerige! ſå hoppas wij med tjden hafwa åtſkilligt hugneligit ther ifrån /

i synnerhet Böcker/ at förwänta. Jag har ock omsider fåt en Skola til gångz igenom en stickelig Person/ som och tilljka föreståår Kläckare tienſten/ tå iag tilförene måtte wara så det ena som det andra/ men än intet fåt något på så stadig fot som iag wil/ i medler tjd måtte i thet/ som annat/ giöra som man kan etc.

Nu så wij alt mehr och mehr skiöta Församlingarna som thet och här en stor omsorg fordras/ som iag nu icke allenaſt/ och min Medbroder giör Församlingen en så fullkomlig Gudztienſt som i Swerige/ ther merendels två Präſter finnes wid hwar Församling/ med Catech: förhör efter åt med hela Församlingen/ förſt å Manfolks och sedan å Qwinfolks sidan/ alt i ordning uthföre; fordras ock besked för den andra prädikan/ tå större delen af Församlingen kommer fram i Ehoret/ ther iag åter och fram frågar det samma och samma/ til deß det någorlunda faſnar/ anwändandes ytterligare större delen af Wekan at fara i kring Församlingen Huus ifrån Huus åhret om/ så mycketgiörligit kan ſkie och som iag wet the behöfwa mig til/ at sålunda mehr och mehr fortsättia Gudz åhra ibland them/ etc.

II. Capitel.

Om the Swenſka Präſt-mån som förſt planterat Gudz Församling uti America och Nya Swerige.

Utterſt och til sluth/ om deße Swenſka uti America, i hogkommes ock billigt med några Ord/ the Präſter som förſt der sammaſtädes prädikat och planterat Chriſti Församling; Hwad fördenskul dem widkommer/ så hafwer man ännu intet funnit någon underrättelſe om flere än deße följande.

1. Hafwer warit en wid namn/ Reorus Torkillus, Oſtrogothus, om hwilken Mag. Campanius således anteknat hafwer: Dominus Reorus Torkillus Oſtrogotus är

föd

född hjt til Wärlden uti Fäßbärg och Myndala By etc. Han gick i Skolan uti Nylöös/ der han war i 5. åhr/ kom sedan til Lindkiöping/ hwareſt han giorde ſin bäſta progreſs i 10. åhr/ kom ſä til Skara/ der han war i 3. och ett fierdedels åhr/ och ſedan Superintendentia wart uti Götheborg vocerade M. And. Printz honom förſt at bliſwa Collega der i Skolan/ och ſedan til ſin Cappellan, det han berömligen i 5 åhr föreſtod: kom omſider till Virginien, hwareſt han war på fierde åhret/ och bekom der en Huſtru/ med hwilken han aflade ett Barn. Den 23 Febr: blef han ſiuk uti Chriſtinæ Skantz/ aſſomnade den 7 Septemb. ætatis 35. och begroſz 9 Dito ſamma Åhr 1643.

2. JOHANNES CAMPANIUS Holmenſis, hwilken är född hijt till Wärlden Åhr 1601 den 15 Aug. här i Stockholm/ hans Fader war Ionas Petri, Klockare wid S. Claræ Förſamling här ſammaſtädes. Sedan han gått igenom ſina Stycken wid Skolan och Gymnaſium hafwer han Studerat wid Kongl. Academien i Upſala/ hwareſt han ock Åhr 1633. den 19. Julii ordinerades til Präſt/ af då warande Erkiebiſkop Doct. Joh. Lenæo. Följjande åhret den 23. Martii, blef han antagen at följja the Swenſke då Fullmächtige Legater til Ryßland/ ſom wore Högwälborne Herrar Philip Scheding, Henrich Flemming, Erich Gyllenſtierna och A. Bureus &c. Efter ſin hemkomſt der ifrån/ war han förſt Skolemäſtare i Norrtällje och ſedan Präſt och Præceptor på Stockholms Barnhuus. Anno 1635. den 26. Sept. diſputerade han pro gradu uti Upſala/ De Natura. Anno 1642. den 8. Febr. gick han under Promotion och umfick gradum Magiſterij Philoſophiæ, då warande Promotor Mag. Laurentius Fornelius

nelius Poëseos Professor. Samma åhret den 3. Febr wardt han af höga Öfwerheten kallat / til at följja Gouverneurn Joh: Printz til America, och föreſtå de Swenſka Församlingarne der ſammaſtädes/ hwareſt han war i 6. åhr. Efter ſin hemkomſt der ifrån/ wart han förſt Predikant wid Kongl. Ammiralitet, och ſedan förordnad til Paſtor wid Fröſthultz och Herenwijs Församlingar i Upland/ hwareſt han D. Lutheri Catechiſmum med mera uppå det American-Virginiſke Språket/ ſom han i America begynt/ fulkomnat och renſkrifwit hafwer; der han ock efter en 33 åhrs tijd Gudel. och förnöyel. leſnad/ 1683. den 17. Sept. på ſit 82 ålders åhr i Herranom affomnade/ och wart uti bem:te Fröſthultz Kyrkia följiande åhret den 7. Febr. Hederligen begrafwen/ ſom hans Monument och grafſten i Hög-Choret der ſammaſtädes utwiſar.

3. Laurentius Caroli Lokenius, om hwilken man intet mera har kunnat finna/ än allenaſt at han är kommen til Virginien uti Gouverneuren Herr Iohan Printz tjd/ och hafwer warit the Swenſkas Prädikant och Siäleſörjare in til åhr 1688. då ock han omſider är i Herranom affomnader.

4. Skal ock der hafwa warit en Predikant uti Gouverneurn Ioh. Printz tjd/ wid namn Israel Holgh, hwilken efter ſin hemkomſt der ifrån/ ſkal blefwit Kyrkioherde uti Wäſter-Götland i Oo Sokn.

Förutan deße ſkola ock twenne Swenſka Präſtmän reſt til Virginien uti Gouver. Ioh. Riſings tjd; men intet längre der warit/ än allenaſt et åhr och 10. Månader/ emedan Landet då af the Holländſka blef borttagit: den ena ſkal warit wid namn/ Herr Päder = = = och den andra

andra Herr Mathias = = = / hwilka sedan efter deras hemkonst der ifrån / skola blifwit Kyrkioherdar / den förra uti Småland / och den senare i Helsingland.

Sidst hafwa the ock haft en Tyst Präst Mag. Iacobus Fabritius wid namn / hwilken hafwer predikat på det Tyska Språket och uthdelat H: Sacramenterna hos dem öfwer 16. Åhrs tijd: och fast än han förmedelst sin höga ålder mist sin Syn / hafwer han likwäl hållit Gudztienſten wid macht uti den ena Församlingen; Men i den andra hafwa the behulpit sig med en Swenſk man född här i Stockholm / Carl Christopher Springer wid namn / hwilken der förrättat Gudz-tienſten med Psalmer och Böner / och med Läsande utaf Prädikningar uti en Swenſk Postilla / som the uti sit ofwannämde Bref jämwäl berätta.

Then

Then Tredie Boken/

1. Capitel.

Om the Americaners Härkomst och Språk/wid Virginien och Nya Swerige.

Såsom man här til hafwer korteligen beskådat Virginien och der wid gränsande Orter/ til sielfwa Landets beskaffenhet/ och huru det af the Europeer är besökt och bebygdt wordet; altså föllj r ock nu om deß infödde Inwånare the American- eller Indianer, och [illegible] om deras Härkomst och Språk/ något at förmåla.

Hwad för meningar hos de Lärda finnes om the Americaners uhrsprung i gemeen/ det är redan något rört om uti den 1. Boken/ 3. Cap. af denne Tractaten; derföre wil man ock här tilse/ hwad som om deßes härkomst berätttas. Går man til dem sielfwa/ så finnes fuller så wäl hos deße/ som andra Americaniske Nationer, åtskillige traditioner om deras uhrspräng/ men synes hel narr- och fabelachtige; utaf hwilka man för korthet skul allenast wil

wil här en nämna/ som Herr Lud. Hennepin ibland andre uti sin beskrifning om America införer: The förtällia (säger han) at en Qwinna är ifrån Himmelen nederkommen/ hwilken en lång tijd hafwer swäfwat hjt och djt i Luften/ men intet funnit någon Plaß/ hwar på hon kunde sig nedersätta: här öfwer hafwa Fiskarna uti hafwet dragit medljdande/ och hållit fördenskul råd sin emillan hwilken dera af dem skulle taga henne til sig; hwar til sig Skildpaddan anbudit/ och derföre sin rygg uthur watnet uphögt/ hwaruppå sig Qwinnan nederlåtit/ och sin Boning på den samma utwalt: Sedan hafwer sig altjd skum och orenlighet af Hafwet/ lagt sig omkring denne Skildpaddan/ hwar utaf så småningen är Land blefwit/ och omsider hela det stora Landet/ som nu kallas America. Men efter det föll denne Qwinnan alt för långsamt wara allena/ at hon hade ingen/ til at fördrifwa tiden med/ och hon änteligen för ledsamhet skul insomnade/ är en Anda af Himmelen nederkommen/ hwilken nalkat sig oförmärkt til henne/ och med henne twenne Söner aflat/ som sedan af deß Lif utkomne äro. Deße twänne Barn/ kunde sedan aldrig med hwar annan förlijkas/ efter den ena war en bättre Jägare än den andra: Och som the dageligen hade Oenighet sin emillan/ kom omsider så widt/ at den ena/ kunde den andra icke mera lida/ aldenstund den ena war utaf en wild/ egensinnig och jordisk/ innat art/ drogandes et oförsonligt haat til sin Broder/ som war utaf en hel fruentlig och sachtmodig natur; nödgades fördenskul at söndra sig ifrån honom och begifwa

wa sig tilbaka åt Himmelen igen/ och der sin oskyldighet tilkenna gifwit/ låtandes öfwer sin Broders olyksalige Hufwud dunder höras. En tid der efter/ år åter den samma Andan til denne Qwinnan nederkommen/ och med henne en Dotter aflat/ utaf hwilken detta mycкna folket som nu denne stora delen af Werlden besitter/ härkommit är.

Så fabelachtigt som nu detta synes wara (skrifwer bemelte Autor) så blänker dock en liten sanhetz gnista der utinnan: i det at denne Qwiñans Sömn och de twenne Söners Bord/ synes peka uppå Adams Sömn/ under hwilken Gud tog et Refben utur hans sida/ och der af giorde Eva: deße Bröders oenighet/ förlikar sig ock icke oäfwen med det oförsonliga haat som war emillan Cain och Abel: den enas tilbaka gång til Himmelen/ ställer oß Abels död före/ och det dunder som lät sig höra af Himmelen/ synes nogsamt syfta på den förbannelse/ som Gud har låtit komma öfwer den obarmhärtige Broder-Mördaren.

Sådant och flere slike sällsamme och orimlige Sagor/ finnes hos the Barbarer sielfwa/ om theras härkomst; hwar utaf såsom man intet något wist kan utleta/ lemnar man fördenskul dem/ och går til de Christne som der warit och med dem omgåtz/ och ser hwad theras mening der om wara mände. Förenemde Lud. Hennepin är i den meningen/ at the skola wara af Judarna härkomne/ och det för deße orsaker/ efter de uti åtskillige ting med dem komma öfwerens; Såsom the bygga sina Hyddor som Judarna bygde sina Tiäll/ the smörja sig med Olljo/ the gifwa noga acht på Drömmar/ the begråta sina

och haſwa något ſärdeles högdt i ſig at bemärka: Widare, hwad för angenämhet ſielfwa orden haſwa uti ſig/ ſå heter Anna ſå mycket ſom Moder/ Isſimus en Broder/ Netap en god Wän/ usque oret mycket godt/ Pone Bröd/ merle äta/ matta intet/ hatta haſwa/ paijo komma; Sepaſſen, Paſſejon, äro namn utaf wißa ortet; Tamane, Secane, Menanſe, Secatereus äre wiße Perſoners namn. När någon hos dem eſt er någon ting frågar/ ſom the intet haſwa/ plägа the gifwa til ſwars/ matta ne hotta, hwilket om man wil ord ifrån ord på Swenſka öfwerſättia/ ſå lyder det ſå mycket ſom intet har iag det/ i ſtellet man ſkulle ſäya/ iag har det intet. Men widare/ huru detta Språket kommer öfwerens/ och hwad för gemenſkap det haſwer med det Hebräiſka/ wiſar Mag. Ioh Campanius på följjande ſätt:

TIRUE i. e. ropa/ eſt vox derivata ab Hebræa תְּרוּעָה Teruah h. e. Clangor, fractus Sonus, Num. 10. 5. Vociferatio 1. Sam. 4. 5. ett rop eller ropande.

TZACKAN bläſt/ derivatur ab Hebræo Tzaak, צָעַק hoc e. clamavit, inclamavit, exclamavit, vociferatus eſt, צָעָקָה Tzaakak, h. e. Clamorem ejus, Exod; 22. 23.

NISCHETI, then ſom intet haſwer/ utan begärer alt af andra/ i. e. Mendicus, â Radice Schaal שָׁאַל hoc eſt rogavit, petiit, expetiit, mendicavit. Nischeal נִשְׁאַל h. e. Exorari, precibus obtinere. Nischeol Nischeal, נִשְׁאוֹל נִשְׁאַל h. e. expetendo expetivit,

petivit, obtinxe petiit. NISCHEALTI, נִשְׁאַלְתִּי h. e. precibus obtinui.

CHARACHITTE, insignis nequam, à radice vocis קָרַק h. e. destruet, Num. 24. 17.

NOOK, i. e. Pater, ex Hebræo נוּף stillavit, perstillavit, de liquidis: suffivit, suffumigavit, de aridis, Præt: נָפָה perstillavit, Prov. 7. 17. Cubile meum Myrrha &c. Pih. נִפֵּף agitavit &c. נוּב progerminare, fructū proferre, sive producere. Futur. יָנוּב abundet vel abunde proveniat, Psal. 62. 11.

HANNA, h. e. Mater, ab Hebr. הָנָה meditari; & à mente ad os translatum, effari, eloqui: mussitare: gemere: quæ proprietas parentum & aliorum; ad huc tamen magis & proximius Matris, siquidem ipsi, intima sit cura de infantulo, cujus & correlati respectu, talis nuncupatur: nimirum quo Mater indigitetur.

ANNA, idem, ex Hebræo אָנָּה quæsò, obsecrò, Psal. 116. 4. אָנָּא Psal. 118. 25. vide amplius in אָ & נָ quia genuina sobolis genetrix, intimè precatur de prolis salute. Vel à radice חָנַן CHANAN misereri, quippe matrum id vel maximè proprium est natorum suorum misereri.

IONAKKAN h. e. Mamma & mammæ papilla, sive ubera matris, ex Hebr. יָנַק Suxit. יָנֵק sugentem,

gentem, lactentem cum viro cano, Deut. 32. 25. futurum אִינָק sugam, Job. 3.12. Hiph. הֵינִיק lactare, Præt: הֵינִקָה lactavit, Gen: 21. 7. Partic: fœm: loco nominis, מֵינֶקֶת Nutrix, Gen: 35. 8. יוֹנֶקֶת f: ramus tener, sic dictus, quod succum arboris exsugit, Aff: יוֹנַקְתּוֹ tener ramus ejus, Joh. 8.16. plura cum Aff: יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו ibunt teneri rami ejus, Hos: 14.7. i. e. propagabunt vel diffundent se יְנִקוֹת f: p: idem Aff: רֹאשׁ יְנִיקוֹתָיו summitatem tenerorum ramorum ejus, Ezec: 7. 14.

SACCAN, h. e. Ventus, ex Hebræo סָכַן prosuit: est autem magis Chaldaicum, quam Hebraicum, unde ad diversa significata traducitur, futur. יִסְכֹּן prodest, Job: 15. 3.

SKACKAN, procella, ab Hebr: שָׁקַע Submergi, in profundum deprimi.

NATAVIRSI, h. e exire, egredi ad feras captandas, ex Hebræo נָטָה inclinavit, extendit se, declinavit, Præterit: נָטְתָה extendit, Exod: 15. 12. נָטְלוּ נָטָיוּ declinaverant pedes mei Psal: 73. 2. &c. Niph. Præt. נִטָּיוּ extenduntur vel extendunt se, Num: 24. 6. futurum יִנָּטוּ extenduntur, Zach: 1: 16. יִנְטֶה inclinavit se, Jer: 6.4. item, נָגַשׁ Secessit, appropinquavit נָגַח ferit, petit, impetit Cornibus.

CACKWN, Tibialia, ex Hebr. כָּהָה Caligavit.

proprie

propriè eſt contrahi, ſtringi, ut ſit humore exhauſto, rugari, rugas contrahere, caligare, tenebreſcere, obſcurari, Præt; כֵּהֲתָה caligavit Deut: 34: 7.

SIPPACH, Calcei, Calceamenta, Hebr. סָפַח adhærere fecit, adhibuit, Pih: סִפַּח admovit.

CHARACHITTE, Nequam, ex Hebr. חָרַק frenduit, Striduit, Præt: חָרַק עָלַי בִּשְׁנָיו frendit contra me dentibus ſuis, Job: 16. 9. 10. חָרַר exarſit, exuſtus, adustus, uſtulatus fuit, Præt: &c. חַרְחֹר m. aduſtio, inflamatio, febris ardens, Deut: 28.22.

BACHANTA, Verberare etiam pro ictu & percutiendi actu intelligitur, ut percuſſio, item repercuſſio, reverberatio, &c. Simul & paſſivè ſubinfertur; plagas ab aliqvo ſuſtinere, cujus ideam repræſentat: reverberatio, ex Heb. בָּכָה flevit, deflevit, בֶּכֶה m: fletus, Esr: 10. 1. בְּכִי m: idem, Jer. 9: 10: בְּכוּת f: idem Gen: 35. 8. בְּכִית f: idem; Aff: בִּכְיתוֹ fletus ejus, Gen: 50. 4.

SAKHANG MOCHIJRICK, Turbo Domini, turbines, tempeſtas magna, ex Hebr. שַׂעַר סַעַר m: turbo, procella, tempeſtas. גָּדוֹל סָעַר tempeſtas magna Jon. 1. 4. סָעַר procelloſum eſſe, procellis agitari procelloſè, turbulenter agere.

CHISSOG, Sol, Luna, Nubes: ex Hebr. חָסַן Chald. fortis, robuſtus fuit, ſicut Sol in operando.

do. In Aph. אַחְסִנוּ apprehendit, poſſedit, Præt. אֲחַסְנוּ poſſiderunt Dan: 7:22. fut: וְיַחְסְנוּ & poſſidebunt v. 18. חֲסַנָא chal: robur, potentia, 2: 37. Aff: חַסְנִי roborare, 4:27. חֵסֶן m. robuſtus, Pſal. 89: 9. &c. Item Hebr. כָּסַם numeravit, computavit, in Summam redegit, Exod. 12: 4. כֶּסֶא כִּסֵּה m. feria ſtativa, tempus ſtatum, quod in numeratum Anni diem ſemper recurrit, Prover: 7:20. Pſal: 81: 8. Rabini vocant מוֹעֵד קָבוּעַ ſolennitatem fixam. Novilunium â כָּסָה tegere, &c. quod tunc Luna Sole tegitur

CUUN, Nix, ex Hebr. כּוּן aptavit, diſpoſuit, direxit, paravit, conſtituit. Pluvia in tempore pluviarum, eſt Signum charitatis Dei, ac benedictionis Divinæ; Sicut ergò pluvia diſponit terram, redditqne eam fœcundam & fructuoſam, ut nimirum optato ſit fructifera: ita quoque Nix, quippe quæ eandem ſervat naturam, reſpectu præparationis, ſecundum potentiam terræ ſive materiæ ſubſtratæ. Niph: נָכוֹן aptari, parari, ſtatui, conſtitui, firmari, confirmari; rectum firmum, ſtabile eſſe: Præt: נָכוֹנוּ parata ſunt. Prov. 19:29. Particip: נָכוֹן certum, ſtatum, firmum.

SCHATA, Herba fumoſa, quæ communiter in hujus Sæculi ſenectâ, apud omnes Nationes

nes invaluit, ex Hebræo שָׁתָה bibit, ebibit, combibit Tab: (quod hic loci intelligendum) compotavit &c. Præter: וּמַיִם לֹא שָׁתָה & aquam non bibit, Exod. cap. 34. v. 28. שָׁתִיתִי bibi 1. Sam. 1: 15. Infin. וְשָׁתוֹ & bibendum, Exod. 32. 6. &c.

Et ſic conſequenter cum reliquis: hæccæ autem ratione inſtituti, pro præſenti, ſufficiant; qui plura deſiderat, indaget in quantum libuerit.

2. Capitel.

Om the Americaners Art och Beſkaffenhet wid Virginien och Nya Swerige.

TWad nu widare theſſe Americaners beſkaffenhet widkommer; ſå åre the til wärten och ſkapnaden gemenligen något långa/ ſtarka/ wiga och wäl proportionerade: the hafwa breda Anſichten/ ſin i ſwarta Ögon/ ſlåta Näſor/ ſtora Läppar/ korta och breda Tänder/doch mycket hwita/intet Skägg/ men ſwart ſträft Hår/ af hwilket gemene Man bruka helt ſtackot/ ſom ſtår ända up i Hufwudet; men theras Sackheman eller Konung ſamt the förnämſta/ längt och uti Lockar i hopwridit/ doch ſåledes at the intet hafwa mera än ſom en/ men Konungen twänne Läckar/ hängandes en på hwardera ſidan om Hufwudet. Til färgen åro the icke aldeles ſwarta/ utan brun-eller golachtige/ hwilket ſig der af förorſakas/ at the intet bruka några Kläder/ utan gå mäſt nakna: der til med gnida the ſig ſom oftaſt öfwer

med

med Biörnfet och et slags swarta som der finnes uti Siö-stranden/ på det theras Kroppar måtte så mycket bättre kunna dura emot Solenes hetta. Qwinfolk hafwa the ock temmelig wackra/ med runde Ansichten/ höge bröst och rätt fina och fyllige til sine Kroppar.

Ellieſt hafwa deße Americaner et skarpsinnigt och klogt förstånd efter sin art; ty oansedt det är förmörkat uti Andeliga Saker och andre ſubtile Wetenskaper/ så äre the doch mycket behändige och spitzfundige uti Handel och Wandel/ och til at lära det som the se the Christne bruka/ och dem kan tiena til någon nytta: ja/ så behändige at när the kummo til at beſöka the Swenska/ och the då hade något för händer at giöra/ kunde the så behändigt stiela Konsten af dem/ medan the sutto och talades wid/ at the Swenske intet det ringeſta märkte/ förän the hade warit annorstädes och tilbyt sig sådane inſtrumenter och wärktyg som the samme Swenske der til brukade/ och giorde det sedan strax efter/ och ibland mycket nättare än the Europeer brukade sådant at giöra.

Emot främmande wisa the sig wänlige och upprichtige i omgänge om ock de them sådant igen bemöta/ men emot andra nog arge och skalkachtige; som til exempel/ Fran: Dan. Paſtorius förtäljer uti et sit bref/ skrifwit ifrån Penſylvania 1684. och i deß Beſkrifning infört finnes; At när han förſt war kommen der i Landet/ hafwer en American lofwat för wist prjs willia skaffa honom en Kalikon tilhanda/ men i det stället är han kommen dragandes med en Örn/ och wille aldeles bem:te Paſtorium inbilla at det skulle wara en Kalkon: När han nu förstälte American, hwad för åtskilnad det war emillan en Kalkon och en Örn/ och han der utaf märkte at denne Fogel war honom

bekant/ hafwer han wändt sig om och sagt til en der brede wid stå ende Swensk/ iag har intet kunnat tänkt at denne nyligen ankomne Hög-Tysken/ redan skulle känna Foglarna här uti landet.

De som ellieſt weta rätt med theſſe Barbarer at umgå/ at the icke bliſwa förtörnade/ så är det et troget och godhiertat folck/ såsom ock behiertade at gå i döden för sine goda Wänner/ som the sin wänskap och trohet tilsagt hafwa; Hwilket de ock nogsamt emot the Swenska hafwa låtit påskina/ när the af Holländärne 1655. med Fientelighet oförmodeligen i Nya Swerige bleſwo anfalne: i det de icke allenaſt them Swenskom der om förut warnade/ utan ock wid sielfwa anfallander/ hafwa de församlat sig och farit (faſt än the Swenske owetterligt) til theras Stad/ at hämnas på theras wägnar/ giörandes der stor skada/ och Qwinfolken som de til fånga bekommo/ hafwa de wåldtagit; så at der the Holländska icke så snart kommit i gewär emot dem/ och sökt at ställa the Swenska til fridz igen/ hafwa de them alle samteligen öfwerrumplat och theras Stad och Boningar i grund förstört/ som Ingen P Lindström iämwäl bewitnar. Emot sina wänner äro the ock mycket frikoſtige/ at the intet hafwa så kärt/ som the icke kunna meddela en god Wän med sig: the hafwa icke mycket til bäſta/ behöfwa ey heller mycket/ likwäl äro the altijd luſtige och glade/ sörjandes intet för Morgondagen eller sitt uppehälle/ emedan theras jagt/ fiſkerij och foglefånge/ står them altid som en frij taffel öpen; Men förundra sig faſt mera öfwer the Christna/ at the se them så mycken omsorg och möda anwända för denne timmeliga födan/ och bygga sig sådane starke och faſte boningar som the dem där/ til ewig tjd beſitja skulle.

Sin

Sin emillan äro the jämwäl mycket förtrogne och wänlige / lidandes intet at någon främmande skal tilfoga den ringesta af dem någon skada; men emot sina Fiender äre the nog grymma / som bättre fram skal wisas: theras enighet sin emillan kan ock nogsamt skönias af detta som sig tildrog medan min Sal. Fader och Farfader der sammastädes woro; Ty å har det en gång händt / at the Swenska begärade at bekomma en Mans- och Qwins-Person af theras Nation, at föra til Swerige och wisa dem sin Öfwerhet; hwilket the Indianer i förstone intet wille efterlåta / men efter the Swenska sådant trägit af them begärade / höllo the råd sin emillan der om / och kummo så öfwerens / at the änteligen wille them det samma efterlåta; doch med sådana wilkor / at the måste skaffa dem tjt igen / lefwandes och friska som the woro / när the dem emottogo / annars skulle the slå ihiäl them allesamman / hwilket Contract the Swenska intet wille med them ingå / utan låta dem håller med sina fara; som min Sal. Fader Mr. Johan C: Holm i lifstjden ibland mycket annat mig berättade.

Widare så finnes ock denne Americaniske Nation wara en ibland the skickeligaste uti America, och särdeles til den Christna religion benägen; hwilket så wäl Mag. Joh. Campanius uti sit Förtal til den uppå theras Språk öfwersatte Catechismum som Mag. And: Rudman och Herr Erik Biörk uti sine Bref / der ifrån skrefne / samt Franc. Dan. Pastorius i sin beskrifning om denne Provincien nogsamt bewitna. Uti seder och bruk hafwa the sig ock nu i åtskillige ting förandrat / fram för i förstone när the Swenska kummo tjt; men beklagl är det som Sir William Penn och andre berätta / at the utaf the Ehristne skola många laster och odygder lärt / hwilka sig ock särdeles förorsaka af

the starka drycker som de sig utaf the Christne tilhandla/ dem the tilförene aldrig hafwa wetat af/ utan låtit sig med godt och friskt Watn wäl åtnöja.

3. Capitel.

Om the Americaners Klädebonad.

BEtangande deße Americaners Klädebonad/ så bruka the inga andra Kläder/ utan allenast fyrkantige skiörten af åtskillige slags skinn giorde. När the hafwa något at giöra med the Christne pläga the ock hafwa fyrkantige kläden/ blå eller röda/ som the kasta omkring sig/ ellies gå the hel nakna och med blotta hufwuden; undantagandes om winteren/ swepa the wilde diurs hudar och fällar om sig/ wändandes det ludna in åt kroppen/ när det är kalt/ men uth när där är blidt wäder: På benen och fötterna hafwa the ock då sockor och skor af Hiortehud giorde/ intet mycket olike som Tartare eller Lappar bruka.

Sina skörten pläga the på åtskilligt maner Zira och måla/ i linier och rutwijs med röd/ blå och gål färga: på samma sätt utpryda the ock sine Kroppar såsom armar/ lår och ben (besynnerligen Qwinfolken) med strek och linier som ormar/ af åtskillig slags färg/ samt swarta fläckar här och där ibland.

När the skola wara granna/ hafwa the på halsen och armarna några slag omkring med Zeband, hwilka äre theras penningar och på tråd uptrådde lika som andra pärlor: Manfolken pläga ock hänga på halsen så många Tume-Knogar som the af sine Fiender dräpit hafwa/ til

at

at der med utwisa sin manhaftighet och tapperhet. Uti öronen hafwa the Meßings-eller Ten-ringar samt små penninge knippor hängande/ och i handen en famn lång Tobakspipa/ af trä som skrufwas ihop med leder/ at stödia sig wid. The förnämsta beprydа sina Hufwuden med fiädrar och brokota ormskinn/ hafwandes ämnwäl på sig nästan såsom axelgehäng af skinn giorde/ med fiedrar/ Zeband eller annat slikt efter theras art och maner utpryddе. Theras Sackeman eller Öfwerstar och några af de förnämsta hafwa ock på sidstone begynt at tilhandla sig utaf the Christne knäside Skiortor/ hwilka de låto sitta på kroppen otwättade/ så länge det war en slippa qwar: samt knäside räckar af Frjs/ den ena sidan på bröstet och tryggen röd/ den andra gul eller blå/ tyckandes de alt för mycket wäl om sådane granne Kläder.

4. Capitel.

Om the Americaners Math och Dryck/ och huru the den samma tilreda.

Hwad theras Math och Dryck widkommer/ så är skogen/ Marken och Floderna theras Spis-Camrar; ty de äta allehanda slags Diur/ Foglar/ Fiskar och Fruchter/ som der på Orten finnes/ ja/ nästan alt det som lefwer på Jordenne: Diuren och Foglarna skiuta the med Pjl och Boga/ Fiskarna fånga the på samma sätt/ ty när Watnet är högt/ gå Fiskarna up i de små Kjlar som löpa ifrån Revieret, hwilkas ingång the då igentäppa/ och när ebbaflod är utluppin/ är Watnet

grundt/ så at the kunna skiuta pilarna i Fiskarna/ dragandes dem således upp.

The äta så ofta som dem hungrar/ doch besynnerl. twå gånger om dagen/ neml. morgon och afton/ och betienar Marken dem både för bord och stolar. Kött och Fisk pläga the dels steka/ dels torka i solsken eller rök/ och således äta. Landsens Säd Magiis, eller Indianiskt Hwete/ bruka the på åtskilligt maner at anrätta: somt steka the i askan/ somt koka the med Watn och somt torka the/ stötandes eller knuggandes det sedan smått sönder/ på en sten som är något bred och wid/ med en annan trind sten/ eller uti en tiock afhuggen trä-stubbe/ bakandes så der af bröd i små kakor/ hwilka the med Magiis blad omswepa och sedan uti askmörjan grädda. På sådant sätt til at mala och grädda bröd/ hafwa jämwäl the Swenska mäst behielpa sig med/ när the först kommo tjt i Landet. The kunna ock när nöden så fordrar i några dagar bort åt fasta och hålla sig utan Mat; såsom när the åre på resor/ eller när the lägga sig i försåt för sina Fiender/ då pläga the hafwa med sig et slags kakor af Magiis och Tobaks-saft giorde/ hwilka skola wara mycket gode både till at släcka törsten och hungren med/ i fall intet annat wore för handen

Deße skola ock wid the Swenskas första ankomst brukat äta Menniskio-Kött/ så at när the bekommo någon til fånga ntaf sina Fiender/ hafwa de stekt och ätit dem upp; hwilket nogsamt af detta skönias kan. Der hafwer sig en gång tildragit (som min Sahl Fader mig berättade) at några Indianer bödo en Swensk man hem med sig til sina hemwist i skogen; hwarest när han kom/ fägnade the honom efter sit sätt på det bästa the kunde/ biudandes honom at få mat med sig/ hwilket han ock

giorde;

giorde; då war theras trachtamenter förnämligast stekt Kött och en rätt som war småhackad/ lika som sylta eller pläckfink: här utaf åt den Swenske med them/ men ljkade intet bättre hans Maga/ än at han strax efter Måltjden måste altsammans igen tilbaka lefwerera; hwilket när the Barbarer sågo/ tyckte dem det ganska illa wara/ efter the wille honom alt wähl: doch fick han intet weta hwad det war för mat/ förän något der efter/ sade en af them som war mycket god wänn med honom/ at the hade fåt fatt på en af theras Fiender (som woro andra der omkring gränsande Hedningar) och af den samma war det stekta köttet och den sönderhackade maten som the ätit hade.

Theras dryk hafwer för de Christnas inkomst der i Landet intet annan warit än godt friskt watn; men nu kunna the ock/ när de få/ deras dryker wäl taga til goda. Tobak röka the jämwäl gärna både Mans- och Qwins-Personer/ efter det der i stor ymnoghet wärer.

5. Capitel.

Om the Americaners Huus och Boningar/ samt Hus-geråd.

DEße Americaner hafwa inga Städer eller wiße Boställen/ utan fara mäst omkring ifrån den ena Orten til den andra/ och tyt som wankas något til bästa för dem och til theras uppehälle tienligt: Om Wären och Sommaren hålla the förnämligast til/ wid friske och fiskrike Watn/ men om Winteren begifwa the sig upp i Landet/ der som fult wildbråd är til finnandes. När the resa/ bära the sine mattor med sig hwa-

hwareſt the gå/ och när them ſå ſynes/ ſlå the dem up på ſtånger och boo ther under: När the behöfwa eld/ taga the en träpinne och Wrida omkring i gamle torkade trän/ ſom der altſå finnes uti ſkogen/ ſå at der blifwer eld utaf; på ſådant ſät kunde the med ſtor behändighet förſkaffa ſig eld/ at wärma både ſig och ſin mat med/ när dem ſå lyſte.

Huus bruka the intet andra/ än ſom Kojor af Mattor eller träns Owiſtar giorde/ hwilka the upſätta både i rund och fyrkant:/ och det på ſådant ſätt: the ſtöta förſt en ſtång i marken/ och upſpänna der omkring ſina Mattor ſom äre af Magiis Blad ſammanflätade/ betäckandes ſedan der nedan om med bark/ lemnandes öfwerſt et hol öpet/ at röken må der igenom utgå: På ſtången ſom mit nti ſtår/ giöra the ett trå/ hwar uppå the hänga ſina Kåtlar när the koka/ och nederſt på marken/ fram för ſtången ſtälla the en bred ſten/ hwilken den ſamma förwarar at hon intet blifwer förbränd: rundt omkring på ſidorna/ breda the uth ſina Mattor och Fällar/ på hwilka the pläga ligga och ſåfwa; Ty Sänger/ Bord och Stolar bruka de intet andra/ utan Jorden betiänar dem för alt ſammans. På ſina Huus hafwa the ock åtſkillige dörar; doch gemenligen twänne/ den ena ſöder åt/ den andra mot norr/ och när det bläſer hårt/ ſluta the then ena igen med bark/ den andra hänga the en Fäll eller Matta före. Somlige bruka ock til at befäſta ſig för ſina Fienders haſtiga anfall/ och bygga omkring ſine Hus med Plank-Wärk af ſtore Ståckar/ hwilke de neder i jorden fäſta/ och det både i rund och fyrkant/ ſom här wid bifogade afritning utwiſar.

Elliest

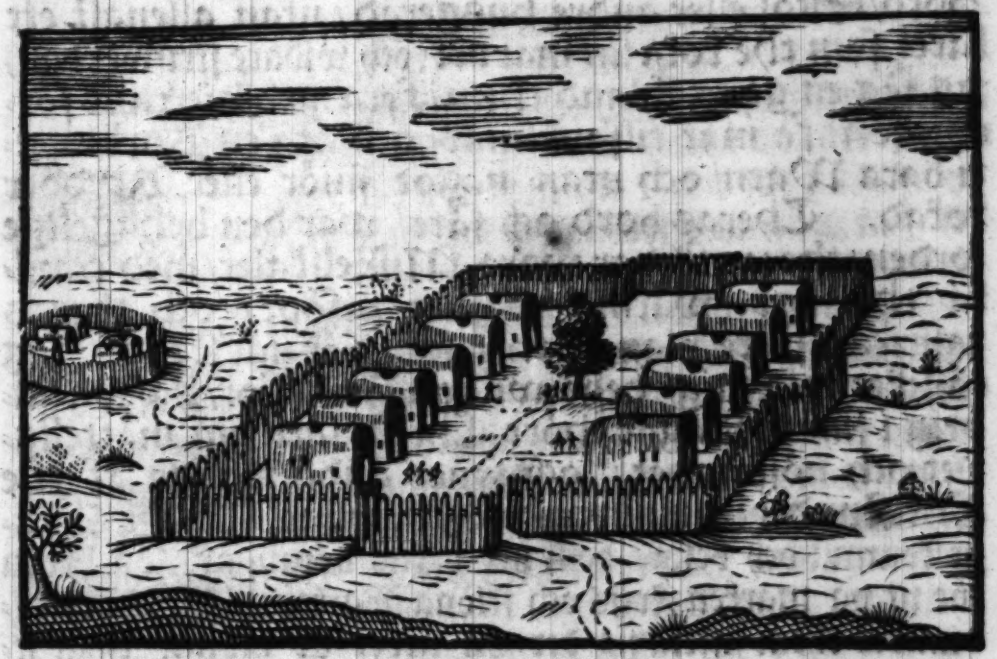

Ellieſt är theras förnämſta Husgeräd/ en Kättel hwar uti the koka ſin mat/ och faat eller ſkalar af Bark och Cedertrå giorde/ uthur hwilka the äta/ ſamt något drikz-käril ſom the dricka uthur; hwar til the mäſt bruka en ſlags wärt ſom der finnes/ hwilken kallas Callibas, och är af den art och beſkaffenhet ſom tilförene pag. 44. förmält är.

Deßutan pläga the ock gemenligen hafwa uti ſina Kojor et Eldfyre/ en Yxe och en Knif/ hwilka the ſig af the Chriſtne tilhandla; tilförene brukade the ſådane inſtrumenter af hård Sten eller Ben giorde.

Således näſtan om deße Indianers Huus och Husgeråd/ ſamt nöjachtighet/ förmäler jämwäl Herr Fran. D. Paſtorius med deße ord. **Theras Hyddor äre giorde af ſammanflätade eller ihopböide unge trän/ hwilka the med Bark pläga betäcka. The bruka hwarken**

Bord/ Stol eller andre husgeråd/ utan allenast ett kårel som the koka sin mat uti (och widare skrifwer han) jag såg en gång ibland them/ fyra med hiertans förnöjelse at få mat tilsammans/ och åta en Kurbis/ uti bara Watn/ och utan något smör eller Krydder kokad. Theras bord och säte/ war den behagelige jorden/ theras skedar woro Muszelskaler/ med hwilka the det warma watnet utsöpe/ och theras tallrikar/ store blan af trän som där när stodo. Jag tänckte wid mig/ dese wilde Menniskior/ hafwa aldrig i sine lifzdagar/ hört Christi lära om mätteligheet och nöjsamhet/ och synes ändå många af the Christne der utinnan wida öfwergå ꝛc. När the Christne komma och besöka dem uti deras boningar/ då breda the ut på marken Frijs och skiöna Matter eller hudar/ bediandes them sättia sig der på neder at hwila: taga sedan fram sådane matwahror som de hafwa neml. Bröd/ Hiorte-Kött/ Elg-Kött/ Biörn-Kiött/ färsk Fisk/ Biörn-Fläsk och Biörn-Ister i stället för Smör/ som doch mästedels är rått/ ty de steka det ey annorlunda än på Glöden. Dese rätter måste the icke försmå/ utan med all tacksamhet och berömmelse emottaga/ ellies warda de d:röfwer otälige/ så at deras wänskap snart kan wändas uti största owänskap. Men när de Barbarer koma til the Christne/ så måste the altid lämna sit bord odukat på den nedre ändan; ty när American kommer til sin gode Wänn/ der han wet sig hafwa sin frihet/ klifwer han strax up och sätter sig med fötter och alt uppå bordet/ läggandes benen i kors/ emedan han på Stol intet är wan at sittia: begärar så af then framsatte maten på bordet/ hwad som honom kan behaga.

6. Cap.

6. Capitel.

Om theras Giftermåhl / och Barns uppfostrande.

SÅ snart deße Americaner blifwa 17. eller 18. åhr gamla / taga the sig gemenligen Hustrur / och det merendels / när the Swenska först kummo der i Landet / en / twå / eller tri stycken / som them bäst förekom: the måste altid hålla sig in til sin Mann / wara honom hulde och trogne och följa honom ehwarest han toge wägen; bröt någoudera sin Mann emot / antingen med hoor eller på något annat sät / den samma dref han strax ifrån sig med hugg och slag / och tog sig en annan i stället igen.

När en Sackeman sig hos dem befrjar / då skal hans Brud wid åhr och dag gå hela den tjden uti sin Brudstrud / all öfwerkläd med theras upträdde Peëtingar uti allehanda figurer, hwar med håret / öron / armar och medtan alt in til knän utzirat är / samt med sinörjande hår och målat ansichte med allehanda slagz Coleurer, som et fasligt Skråbuke ansichte / warandes hon då på det bästa sättet / efter deras wjs beprydd.

När the Barbarers Hustrur äro hafwande / bruka the intet omgånge med sina Männ / plägandes ey häller då röra wid sin mat som the äta / med bara händerna / utan med träd eller sticka. The hafwa mycket lät före at föda barn; ty när theras födslo tjd är förhanden / gå the affides i skogen til någon beqwäm buska eller trä / hwarest det då på en liten stund blifwer beställt utan någon möda: När the hafwa födt / löpa the strart i watnet och twätta

sig tillika med Fostret; Dagen der efter äre the så friske som tilförende. Sedan swepa the in Barnet uti gamla klutar/ eller skinn/ och lägga det på et tunt Bräde/ som litet längre och bredare är än barnet/ lindandes det således fast der wid/ med trenne länge och brede Lindor/ på det thet må blifwa rätt utsträkt och rakt: den första linda the öfwer pannan/ den andra öfwer armarna och den tredie mit öfwer knään och omkring brädet/ knytandes det rät hårt til brädet/ sätta det sedan ifrån sig på marken/ böya så en båga der öfwer/ som på både sidor i Jordene fästäs/ der öfwer höllja de ett Hiorte-skinn: och när de taga barnet til sig at gifwa det dj/ tages det tillika med brädet/ så at det altid blifwer således der wid fast liggandes; ibland hänga de ock det på ryggen och gå hwarest de willja.

När the födas/ äro the til sine Kroppar hwita; men sedan gnida the dem öfwer med Biörnfett och et slags swarta som der finnes i siöstranden/ låtandes det sedan i Solen intorkas/ hwar utaf the blifwa icke rätt swarta utan brune och golachtige. The hålla ock mycket utaf sine Barn/ stöta dem wäl/ och gifwa dem sielfwe dj/ in på 3:die och 4:de åhret/ fostrandes dem således upp utan någon annan mat eller wilde diurs miölk/ hwar utaf the ock öfwermåttan wäl trifwas och altjd äre qwicke/ friske och wälskapade; så at man sällan skal der få see någon Krymping/ krokryggot eller på annat sät til sin Kropp lytter. Theras Barn lära gemenligen gå/ innan nje Månader äre förbj/ och hafwa intet något på sig för än the blifwa något stora: då bekomma the jämwäl namn/ och det af allehanda ting/ som med hwar och en bäst öfwerens stämmer.

Me-

Medan the äre Gåßar / öfwa the ſig på fiſkerj; men ſedan the blifwa något åldre / begifwa the ſig i ſkogen och befliita ſig om ſkiutande och jagande / och när the der utinnan hafwa wiſat något märkeligt prof på ſin manlighet / ſöka the at gifta ſig: elliest hålla the för ſkam at taga ſig någon Huſtru; men Flickorna blifwa när ſina Mödrar / och hielpa dem at beſtälla om hushållet / laga maten och bära ſina ſammanflåtade mattor och bördor: När the willia gifta ſig / ſom gemenligen ſkier på deras 13:de och 14:de ålders åhr / pläga the förtäcka ſina Bröſt / ſamt draga något på ſina Huſwuden / hwar utaf man ſådant ſee kan.

7. Capitel.

Om the Americaners exercitier och hantering.

Hwad deßes exercitier och hantering widkommer / ſå beſtår den förnämligaſt uti fiſkande / jagande och ſkiutande med pil och boga; der uti hafwa the en ſtor wetenſkap / efter the ſig der uppå alt ifrån barndommen öfwat: warandes ſå behändige och wiße på ſin hand / at the kunna ſkiuta en fogel i flygande / och annat diur i fult rännande. Om theras jagande förmåler ock Ingen: P. Lindſtröm uti ſin handſkrefne Tractat med deße ord: *Så ſnart winteren är ändat / begynna the med ſin jagning / ſom ſkier med en artig* invention: *den tiden är det höga gräſet ſom der wäxer / ſå tort ſom Hööh; När nu en* Sackheman *ſin jagning wil anſtälla /* då commenderar *han ſit folk tätt tilhopa uti en* Circumferens *på en half* 1. *eller* 2. *mil / ſom han är mächtig på folk til / förſt uti den* Circum-

cumferencen upryckandes hwar för sig gråset/ på 3. eller 4. alnar bredt/ at icke elden skal kunna löpa tilbaka/ begynnandes så hwar för sig at tända elden på gråset; hwilket sig märkeligen antänder så at elden gifwer sig undan in åt Centrum circuli, den the Wilda med hårdt anskrj efterföllja/ och alle de diur som då innom denne Circumferencen stadde äro/ sky för elden och theras anskrj/ begifwandes sig alt undan/ hwar igenom Circulus sig med sit minskande mer och mer ihoptränger åt Centrum: När the nu Centrum med en liten Circel omkring inne hafwa/ så at the sin emillan icke giöra hwar andra någon skada/ tå gifwa the löst med bößor och Bogar på diuren/ at icke ett kan dem undkomma; bekommandes således en stor myckenhet/ af allehanda slags diur som der wanka. Sedan når gråset således blifwer aforänt/ wårda the sig intet om at anställa sådane jagter mera/ utan skiuta diuren der de i skogen finna dem; hwilket the intet hafwa ondt wid at giöra/ emedan the hafwa wåderkorn af diuren lika som hundar. Uti deras sammankomster pläga the ock exercera sig med skiutande/ i det at theras Sackeman låter upsättia mycket högt i wädret en Kalkon/ hwilkens inälfwor äre uttagne och upfylter i stället igen med theras penningar: den som hittar på at skiuta den samma neder/ han bekommer då penningarna.

Och oansedt the i förstone når de Swenska kommo tjt/ intet hade några instrumenter eller wärktyg af järn eller annor metall, kunde the ljkwäl giöra allehanda med sina händer/ så konstigt och nät/ at the Christne

mätte

måtte sig der öfwer förundra. Sina bogar giöra the af segt trå som der wäxer / öfwer en Mans längd / och boga strängen wrida the samman af senor: Pilen giöra the af rör / halfannan aln lång / och det på sådant sät / at wid den ena ändan insätta the et stycke hårdt och segt trå / af et qwarters längd wid paß / och uti ändan på det samma infoga the hullingen eller udden på pilen / hwilken the giöra af swart flinta / och hårde ben eller horn / samt store fiskars och diurs tänder / insättandes den samma rät nätt med fisk-ljm / som är af sådan art / at det intet utaf watn eller någon an wätzska kan uplenas; men på den andra ändan af pilen / sätta the rundt om med fiedrar. Skinn som the der af mångehanda slag hafwa / kunna the ock mycket wackert beta och bereda / jämwäl på åtskillige sät efter theras maner måla. Af målade fogle-fiedrar / bruka the ock giöra mycket sköne och rare Fällar eller täcken / hwilka de först binda med maskor såsom Nät / dock mycket granne / sedan fästa de Fiedrarna uti maskorna så nät och starkt / at de förr skole gå twärt af / än som några fiedrar kan gå löse: the äro rät artigt och konstigt giorde / och öfwermåttan lätta och warma at hafwa uppå sig. Utaf bladen som wäxa på Magisen samt Säf / pläga the giöra Pungar / Mattor / Korgar och annat sljkt som the bruka. Sina pungar pläga the jämwäl rät artigt wirka och lika såsom bourdera med pennor / hwilka the på åtskilligt sät kunna färga: en sådan pung och twänne andra af Magiis blad / den ena liten och den andra större / kan jag ännu wisa som min Sal. Farfader med sig der ifrån fört hafwer. Mycket granne starke och konstige mattor giöra de också af granne målade granrötter och starke strån med allehanda figurer / at zira och kläda wäggar med och lägga under sängkläder tienlige.

Qwin-

Qwinfolken twinna ock tråd och garn af Nåsla/ Hampa och andre oß här obekante wärter. Gouver. Joh. Printz hafwer ock låtit deße Barbarer giöra och uptråda för sig en hel klädning med Rock/ Böxor och Gehäng/ af idel theras penningar/ hwilken skal warit mycket konstigmed allehanda slagz diur upträd och bearbetad/ och kommit på några tusende gyllen at kosta/ som Ingen. P. Lindström berättar.

Tobaks Pipor giöra the Barbarer af rör/ snart en mans längd/ och hufwuden der uppå af horn som går en wacker hop med Tobak uti; en sådan pläga the gemeyl. præsentera en god Wänn/ när han kommer och besöker dem uti theras Huus/ och the willja at han skal blifwa något länge qwar/ då han intet slipper bort/ förän han hafwer rökt ut sin Pipa. Ellieſt giöra the dem ock af rött/golt och blåt leer/ som der i landet finnes mycket fint: jämwäl af hwita/ grå/ gröna/ bruna/ swarta och blå stenar/ hwilka finnes der så blöta/ at the kunna med kniswen tälljas/ och der af giöra the Tobakz-Pipor til en half alns längd och länger.

Sina båtar giöra the af bark/ utaf Cedertrå eller Biörk/ som der finnes öfwermåttan stora och tiocka/ bindandes dem så nät ihop at the kunna lägga dem tillsamman och bära dem med sig hwareſt the taga wägen: och när the komma til några Kjlar som löpa upp ifrån Revieret, och de willia der öfwer/ ställa the dem i watnet/och fara så der med hwareſt dem lyſter. The brukade ock at giöra sig Båtar af Cederträn/ hwilka the med eld utbrände/ skärandes sedan det brända bort med Sten/ Ben/ eller Muſle-skaler.

8. Cap.

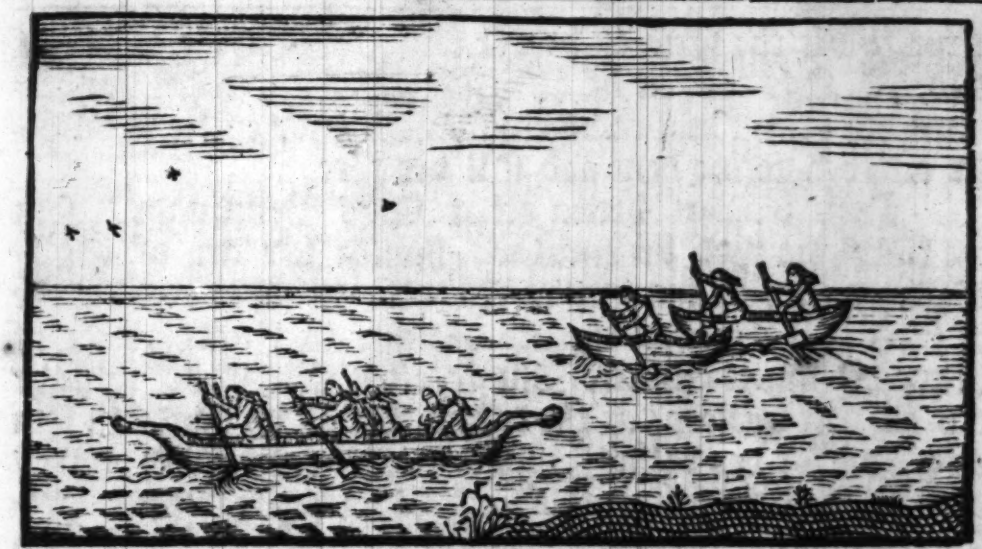

Navis ex arboris trunco igne excavata. Navicula è corticibus arborum.

8. Capitel.

Om the Americaners Köpenſkap och Handel/ ſamt Penningar.

DEſſe Barbarer wandla och kiöpſlaga altid med the Chriſtne/ och går deras handel måſt ut der på/ at the byta/ giſwandes wahror för wahror. Thet förnämſta the haſwa til at ſällja/ är allehanda ſlagz diur/ foglar/ fiſkar och fruchter ſom der på orten wankas/ och til mat tiena. Sådant haſwa the alt at ſällja/ och bekomma derföre igen frjs/ ketlar/ yxor/ knifwar/ ſmå ſpeglar/ gamla utſletna kläder både af ylle och linne/ jämwäl mat/ſåſom bröd och andra ſupanwahror ꝛc. På den tiden når min ſabl. Fader och Farfader der wore/ haſwa ock några Swenſke Qwinfolk ſig företagit/ at giöra ſmå Mößor åt dem af allehanda gamla klutar: öfwerſt

uppå måste the sätia en brokot tofs/ hwilken the giorde af kläde och tygs lappar af åtskillige färgor/ som the sönderklipte och sammanblandade/ sådane Mößor tyckte the myeket om/ och gofwo dem god skål der före.

Deße Barbarer bruka ock et slags Penningar/ som the kiöpslaga med sin emillan/ hwilka icke äro af Gull/ Silfwer eller någon annan Metall; ty sådant hålla the af intet wärde; utan the äro Stenar rätt nätt giorde af brune och hwite Snäcke-Muskle- eller Österskahl/ aflånge och hol unit igenom/ at the kunna trådas på band lika som andra pärlor och kallas Zäband. Uti kiöpenskap och handel/ utmäta the dem famntahls/ och gäller hwar famn 5. Holländske Guldē/ beräknat 4. stenar för hwar styfwer; doch äre the bruna stenar i högre prijs; emedan en hwit sten är i samma wärde som et öre Koppm:t/ men en brun sten är til valleuren ett öre Silfwermynt: warandes the til storleken och skapnaden som de här wid afritade finnes.

Om deße Barbarers penningar/ skrifwer ock Ingem: P. Lindström med sådane ord: Theras penningar äro giorde

giorde af den Kårnan som löper hwirfwetals in uti Kiſthoſte-ſkalerne/ ſom der finnes til ſtor mycken-het/ både hwita/ ſwarta och röda: och åre ſärdeles wilde tilſatte och förordnade ſom dem giöra/ och hinner en perſon intet mer at ſwarfwa och ſlipa om dagen/ än för 6. eller 8. ſtyfwer. När de igenom gammalt bruk bliſwa kanterne förnötte/ at the icke ſom glas falla tätt tilhopa på tråd/ ſå willia the intet känna dem för gode/ hwarföre probera the dem ſålunda/ at the taga hela tråd ſom penningarna åro upträdde på/ och ſtryka dem öfwer näſan/ tager då intet mot näſan/ utan far öfwer ſom ſlätt Glas/ då acceptera the dem för gode/ men tager någon emot/ ſå caſſera the dem; therföre måſte de mycket wål och nätt efter ſtorleken upträdas. Theras maner är at räkna dem ſtyfwer tals på tumme fingret/ hwar uppå the hafwa et wiſt mått/ ſom ifrån ändan af nageln/ til den förſta leden på tummen/ ſå åro Penningarna ſå juſt der efter fördelte/ at uppå den längden går 6. ſtenar/ af hwilka de hwita/ åre ſå mycket ſom en ſtyfwer eller ett öre Silfwermynt/ men de ſwarte eller blå twå ſtyfwer eller twå öre Silfmt.

9. Capitel.

Om the Americaners Öfwerhet och Regemente/ ſamt Lag och Rätt ſom hos dem föröfwas.

THe Americaners Regemente angående; Så beſtår det der uti/ at the hafwa en Öfwerſte eller Konung öfwer ſig/ den de kalla Sackheman, hwil-

ken igenom arfs-rät der til warder befordrat/ och det mäst af Möderne; ty de barn som Konungens åro/ komma intet efter honom/ utan hans Broder som är af samma Moder som han/ eller Syster och hennes dotters barn (Men en Qwinsperſon kan icke komma der til) orſaken här til är at ingen oächta ſkal komma til regementet. Sedan hafwer ock Konungen ſina beſynnerliga Rådherrar in niot 200. til talet/ hwilka äre the äldſte och förſtändigſte ibland folket: och warder intet något wichtigt företagit eller förrättat/ ſåſom om Krig/ Fred/ något Landz bortſälning eller annat ſlikt/ det icke der om förſt warder rådſlagit och öfwerlagt/ ſå wäl med Råden ſom gemene Mañ/ om det är något angeläget. I theras rådgiörande hålla the denne ordning: the ſättia ſig i rund lika ſom en halfmånad/ och Konungen ſielf mit uti/ hafwandes rundt om ſig på båda ſidor the gamla och wiſa/ ſåſom ſit ordenteliga Råd: ſtraxt nedan före dem/ ſitter det gemena folket uti lika figur och ordning. När nu Konungen hafwer föreſtält dem orſaken til theras ſammankomſt/ frågar han hwad theras mening der om mände wara/ befallandes der til med/ hwilken förſt der öfwer ſkal ſäja ſit betänkande: och ſedan det är ſkiedt/ gifwer den ſamma tilkänna då han ſin mening uttalat hafwer/ på det icke någon uti hans tal måtte infalla. Sedan hela Rådet ſåledes hafwer ſagt ſit godtfinnande öfwer ſaken/ utſäijer omſider Konungen efter theras willia Beſlut der uppå/ hwilket the ſamteligen ſedan bejaka/ at det der wid/ wiſt och faſt bliſwa ſkal; hwarom ock kan ſees af den ſammankomſt och Herredag ſom the en gång hållit öfwer the Swenſka/ medan min ſahl. Farfader der war/ den han ibland ſina Colloquia uppå deras Språk anteknat hafwer/ och wid ſlutet af denne

Tractat

Trachtaten läsas kan. När the försälja något Land åt the Christne / och the hafwa bekommit betalningen derföre / fördelar Konungen ut den samma ibland dem / behållandes sie lf minsta delen för sig.

Mäst alla Americaniſte Nationer uti denne Nordre delen af America, bruka ock et Fredz-eller Förbundz-Teckn / med hwilket the bekräfta alt hwad som i theras Råd beſlutit warder / det må höra antingen til Krjg / Frjd eller någon annan wiktig handel: detta kalla the Calumet, och är en Tobaks-Pipa af röd / hwjt eller ſwart Marmor giord / deß hufwud är utaf en ſkön röd / wäl polerat ſten / ſielfwa Pipan beſtår af en temmelig ſtark rör halftridie ſtoo lång / och är beklädd med en hop Fiedrar af åtſkillig ſlags färg / ſamt med ſnören af Qwinfolks Hår på åtſkilligt ſät utzirad; hwar wid ock ſatte äre twänne Wingar / näſtan på ſådant ſätt / ſom man Mercurii ſtaf här måla plägar. När nu the hafwa ſlutit något Contract eller Förbund / antingen med the Chriſtne eller ſine egne Landzmän / gifwa the dem at röka uhr denne Calumet, hwilket är et ſäkert och oryggeligit jnſegel til theras Beſlut / hållandes the före / at om de det ſkulle bryta ſom the ſåledes bekräftat / ſkulle dem derföre en ſtor olycka öfwerkomma.

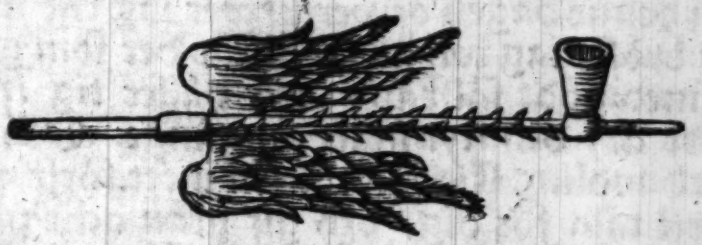

Den ſom något wil reſa omkring uti America, måſte ſig jämwäl en ſådan Calumet förſkaffa; ty när den

framwises/ märka Hedningarna straxt at han är fredelig/ och om de då sin der emot upwisa / kan han säkert koma fram och tala med them / gifwa the ock då honom röka uthur sin Calumet, så låter han dem röka uhr sinn igen/ och då äro the fullkoml. om hwar andras tro och wänskap försäkrade; hwar om Lud. Hennepin uti sine Americanske Beskrifningar uppå åtskillige rum widare förmäler.

När deße Barbarer skola utwälja någon til Konung / så se the icke så mycket på den som igenom arfs-rätt der til närmast wore/ utan fast mera på den som der til bäst och stickeligast finnes wara; hwilket jämwäl skönjas kan af det som Franc. Dan. Pastorius uti sin beskrifning om Pensylvania införer / dereft han således skrifwer: **En gång besökte Konung** Calkanicha **wår** Couverneur, (William Penn) **och wisste der hafwa stor** inclination **til den Christna** Religion **uti sit hierta/ han wart då oförmodeligen hos oß af opaßlighet bekagen /** resolverade **doch når oß at förblifwa/ och efter hans krankhet mera tiltog/ lät han til sig kalla sin Broders Son** Jahkiosol, **och förordnade honom uti åtskillige så wäl wåras/ som sinas närwaro til Konung i sin stad / med följande ord: Min Broder Son: j denne dagen öfwergifwer iag tig mit hierta i titt bröst / iag wil at tu älskar det som godt är/ umgår med godt sälskap / och håller tig ifrån det som ondt är / och flyr illakt omgänge. Och når någon förhandling skier/ så tala tu intet först / utan lät alla först tala för dig / och gif gran acht på hwad hwar och en säger/ och når du hafwer alt hört / så håll tig wid det som rätt och godt är / såsom och iag giort hafwer. Ehuru wäl iag wille förordna**

Schop-

Schoppii til Konung i mit ställe så har iag doch uttaſ min Läkare förnumit at Schoppii hafwer honom hemligen befalt/ at han intet skulle curera min kranckhet eller giöra mig frisk/ och när han war med mig uti Halling Scheads hus/ hafwer iag sielf set/ at han war mera til dryckenskap benägē/ än til at höra mine sidsta ord/ derföre hafwer iag ock upsagt honom/ at han intet skal blifwa Konung efter mig/ utan hafwer dig K. Broder Son i hans ställe utwalt K. Broder Son/ iag wil at tu rätt och slät skal umgå/ så wäl med the Christne som de Indianer, lika som iag giort hafwer. Jag är nu ganska swag derföre kan iag intet mera tala. Och strax efter det talet afled han ifrån Wärlden; hwilket hoos förbemelte Pastorium pag: 43. läsas kan.

Theras Rättighet som hoos dem föröfwas/ beror mästedels i böten; ty när en bedrifwer någon missgärning med mördande eller på annat sätt/ så kan den med en måltid eller något annat ringa försonat warda; Men om en Qwinsperson blifwer dräpen/ måste det dubbelt så mycket gifwas förden/ som för en man/ efter hon har kunnat föda barn til wärlden det en man intet kan. The träta eller slås mycket sällan sin emillan/ så framt de icke äro druckne/ och om skiönt det då skier/ så gifwa the doch hwar annan strax til igen/ säjandes at intet Manen utan druckenheten hafwer mishandlat. När någon hos dem blifwer dömd til döden (som doch sällan skier) går Konungen sielf ut til at söka honom/ emedan the icke hafwa några fäng hus/ utan missgärnings mann håller sig altjd undan i skogen/ och när han igen finnes/ skiuter Konungen först efter honom/ och hwilken som där näst träffar

far honom til dödz / han blifwer derföre högt upsatter; såsom til Höfwitzman eller annor Krigs-betient. Om någon af dē ena Americaniſke Nation/ slår någon ihiäl af den andras/ så skickar han strax en af sina underhafwande til dē samma Nation och låter nederlägga en af dem igen; hwar igenom då strax gemenligen förorsakas Krig dem emellan: widare någon rätt eller lag hålla the intet/ utan i hwad mätto någon oskäl den ena af den andra kan wederfaras/ så hemnas de strax p[illegible]r andra lika mot lika igen.

10. Capitel
Om the Americaners krig och wapn/ samt grymhet emot sina fiender.

Dese Jndianer pläga ock föra Krig med andra der om kring gränsande Hedningar/ såsom besynnerligen the Mynqueſſer och andra; mē med de Christne wägade the sig intet gärna i hop med/ efter the höllo dem före wara kloke til at kriga och Soldat-handtwärket betre förstå/ ānsom the: der til med woro the wid the Swenskas förſta ankomſt tjt; myeket rädda för theras wapn/ såsom Stycken/ Bössor/ Mosqweter/ Pistoler/ Wärjor ꝛc. ia så rädde att när de i förſtonne hörde skiutas/ torde the intet bida så länge the hörde skottet; fördenskul lefde the mäſt i Wänlighet med the Christne/ särdeles med de Swenska; Men med the Engelska hafwa the fuller i förſtonne hållit några skärmyſlingar/ som Engländaren Samuel Purchas deras strid dem emillan i sin tijonde Boks 4. del/ 6. Cap: beſkrifwer.

När

När the skola föra krig/ utrusta the sig hwar och en med Boga och godt förråd af Pijlar, hwilka the hafwa uti sine Pjlsäckar af Sääf sammanflätade på ryggen hängande: warandes deße förr theras förnämsta wapn; men nu skola the jämwäl hafwa lärt sig at skiuta med bößor/ hwilka the sig utaf de Christne tilhandla. Upp uti hufwudet och håret sätta de rödfärgade Kalkone Fiedrar/ til et teckn at the då wilja utgiuta blod/ och på den ena armen hafwa the en sköld af Elgshuud eller Bark giord; Sedan the fördenskul hafwa bragt sina Hustrur och Barn i säkerhet på en Ö/ eller uti någon tiokwärt skog/ fara the åstad/ utan någon ordning: och när the möta sina Fiender/ träffa the tilsamman med skrij och rop/ menandes the sig hafwa hållit et stort fältslag om 10. eller 12. man blifwa på platzen liggande. The som bekomma segren/ plåga flå huden af den förnämsta som the slagit hafwa/ och föra den hem med sig til et segerteckn. Der som har stät et stort slag/ eller något annat märkwärdigt händt/ bruka the ock gräfwa up en diup grop i jorden/ til åminnelse för resande/ at the måtte få weta hwad som sig der fordom tildragit hafwer/ och om hon gror eller faller igen/ upgräfwa the åter den saña igen/ som Cap. Reichard Waitborne i sin beskrifning om denne orten berättar.

När the hafwa erhållit en stor seger/ eller och blifwit befrijade för någon olycka/ bruka the at giöra up en Eld/ på det de offenteligen derigenom måbetyga sin frögd der utöfwer; wid hwilken eld allesammans både Man- och Qwinfolk danßa rundt omkring/ med siungande och händers klappande/ då och understunddm den Onda skal ställa sig in och danßa uti elden för dem.

Emot dem som the bekomma til fånga/ äre de mye-

ket barbarſte och grymme/ ſå at the ſteka dem leſwandes/ ſkårandes öron/ näſan/ och tungan uhr munnen på dem/ jämwäl finger och tåer/ ſamt remar och ſtycken/ hår och där af kroppen; hwar på de ſedan kaſta het aſka/ at ſtämma bloden med/ på det han dem intet ſkal förrinna/ och the ſåledes för haſtigt bortdö måſte. Slikt exempel hafwer ſig jämwäl 1646. der tildragit/ medan min ſal. Fader och Farfader der woro; ty the hade då en gång fåt fat på en af the Mynqueſſer, hwilken the hafwa tagit och faſtbundit wid et trä/ giörandes ſedan up en eld brede wid honom/ hwar wid han måſte ſtå och wända ſig/ tildes han plef ſå godt ſom half ſtekter/ ſedan ſläpte the honom lös/ gifwandes honom i hwardera handen en eldbrand/ the togo och hwar ſin/ manandes honom ſåledes at komma och ſächta med ſig: denne när han förmåtte icke längre ſtå/ utan föll omkul/ ſprång en utaf dem til/ och klöſte honom en ſkråma öfwer pannan/ in til ſielfwa hufwudſkålen med naglarna/ och drog altſå huden af hela hufwudet på honom etc.

II. Capitel.

Om the Americaners Tro och Gudztienſt/ ſamt hwad för hinder dem är i wägen/ at the ſwårligen warda til den Chriſtna Religion omwände.

HWad deße Indianers Tro och Gudztienſt widkomer/ ſå ſannas äfwen wäl det med them/ ſom den wiſſa Cicero lib. 1. de Leg: ſkrifwit hafwer; Ty oanſedt the icke hafwa någon rät kunſkap om/ huru med den ſanna och Alzmächtiga Guden är beſkaffat/ weta ey heller derföre/ at dyrka och tilbidia honom; ſå tro de

ljkwäl

ljkwäl och bekänna/ at en Gud är til/ som himmel och jord skapat hafwer/ sajandes the om honom på sit språk således/ som mig är berättat. Opom Saccheman mah matit, mah nijr noton, mahorite mah nijr pentor: Det är så mycket sagt/ Then öfwersta Guden i Himmelen han är intet illaker/ han giör oß hwarken ondt eller godt/ therföre kunna wj honom ey heller tilbedia; Men om den Onda tala the således! Manetto matitte renappe pentore Saccheman, manitto apitse perenape, ankarop: det är/ Fan/ wår öfwerste är illaker/ om wj icke giöra som han befaller/ så särar/ sargar han och döddar oß; Fördenskul dyrka och tilbedia the icke Gud/ efter han (som the mena) giör them hwarken ondt eller godt/ kommer ey heller och talar med them/ som then Onda giör: utan then Onda äre the rädda före/ och offra åt honom derföre/ uppå sina wiße ställen i skogen/ på det han inte skal tilfoga dem någon skada. När thet dundrar och liungar/ blifwa the så rädda/ at the bortgömma sig uti skogen så länge/ til deß det går öfwer; ty då/ säja the/ är den goda Guden wreder.

Elliest är ock det märkeligit som Ingen. P. Lindström om deße Barbarer berättar/ nemligen/ at the skola weta något historie wijs at förtälja om Christo och Apostlarna: i det the säja dem wara af manna minnet refererat igenom theras Fäder och Förfäder/ at det war en gång i förtiden en af wåra Qwinnor/ som wart hafwande af det hon drack utur en bäck/ och ingen af wåra Renappi hade haft något at beställa med henne/ likwäl wart hon hafwande och födde en Son; och när den wart något stor (som så här/ märka de före med handen i wädret) war det en artig och klok

poike/ at hans make kommer här aldrig mer/ han hade så mycket at säja/ at det war stor under åt/ och giorde många mirakel och underwärk. När han nu wart stor/ så drog han ifrån oß/ och for dit up i wädret (pekandes åt himmelen) han lofwade fuller at komma igen til oß/ men han kom aldrig mer etc. En tid efter honom/ så kom hit til oß en Stormunner med stort skägg/ sådan som Edra Stormunnar äro (sade the/ liknandes honom wid the Swenskas Präster) han hade och mycket af munnen här en tid/ den drog och up tit som den andra (pekandes på himmelen) han lofwade och at komma igen hit til oß/ men han kom aldrig etc.

Widare består theras Gudztienst som hos dem förofwas/ uti offrande och dansande: det förra anbelangande/ så bygga the sina Altare på markene/ och offra der uppå både kiöt/ fisk/ tobak och allehanda slags frucht som the först bekomma/ och det så ofta the komma hem ifrån något krig/ jämwäl och när the skola taga sig något sådant före; ellies mena the at det intet skal gå lyckeligen för dem: Wid theras offers förrättande/ hafwa the en ynklig lät/ bemödandes der jämte sina Kroppar underligen.

Det senare förrättat de med dansande i ring/ ibland med sång/ ibland med frögdeskrij/ och stå twänne mit uti/ som hålla up sången och raula på et bräde/ iholig stock eller tort skinn; hwilket skal wara rät sälsamt at se uppå: doch kunna the mycket nätt/ efter sit maner hålla tachten uti sin dans.

De hinder som äro the Indianer i wägen/ at de icke lätteligen warda til den Christna Religion omwände/ berättat Lud. Hennepin som han der sielf sedt och förfarit hafwer/ förnämligast wara träggehanda/ neml. Först

Först bestå de hos Hedningarna sielfwa/ i det the äro mycket ensinte uti sine tilförene fattade galna inbilningar/ och otrogne i det som the icke med sit förstånd kunna begripa; så at når man predikar för dem om uppståndelsen/ och at the efter döden/ der de wilja låta döpa sig och tro på Christum/ skola komma til himmelen och til et mycket härligare Land/ än de här besittit hafwa: då fråga the strax/ om ock der skal finnas godt förråd på jagt och fiskerij för dem; når nu dem swaras/ at the der intet skola behöfwa någon Mat eller dryck/ utan skola der af Gudz åskådande blifwa mättade/ gifwa the til swars/ dn måste wist wara en stor liugare/ kan och en menniskia utan mat och dryck lefwa? förtälljandes ock de twert om/ sine narrachtige Sagor igen. Der til med är ock theras ostadighet mycket dem til hinder/ at the intet länge blifwa på et ställe/ utan fara omkring ifrån den ena Orten til den andra/ så at når the och deras barn något hafwa lärt/ förgåta de altsamman igen når the komma bort sin emillan i skogen.

För det andra bestå och theras hinder hos the Christne/ i det de se många af dem giöra/ twärt emot det som de för dem säja och med munnen bekänna/ sökandes at narra utaf dem theras Wahror; blifwa förderfwat utaf deras obetänkta och ogudachtige lefwerne mycket förargade/ så at de intet gärna wilja til deras lära någon tro tilsättia/ utan fast snarare mena/ at the dem der med wilja förera/ och om så wore sant som de berättade/ skulle och de wäl annorledes sit lefwerne ställa.

För det trjdie bestå de hinder som äro the Barbarers omwändelse til Christendomen i wägen/ hos sielfwa Missionarios eller the Lärare som tijt warda sände/ i det the

först

först hafwa mycket swårt före/at lära theras Språk/som der så mångahanda finnes: sedan så weta de ey heller rätt och förſichtigt med them at umgå; och hwad ſomlige med munnen lära/ pläga the åter ſtraxt med ſit lefwerne förſtöra: der tll med ſe och några mera på ſin profijt / huru de ſig på ſådant ſät af detta timmeliga kunna richta/ än at de den utwalda hopen ſåledes förröka måtte; hwilket jämwäl en the Barbarers Höfwitzman ſielf en gång hafwer dem förebrått med deſſe ord: Så länge wj hafwa Bäfrar och andra ſkinwaror/ ſå bedia de med oß/ och hålla ſig hos oß uppe. Då underwiſa the wåra barn/ och lära dem Catechismum och der hos böner; då ſöndra de ſig ock aldrig ifrån oß/ utan bewiſa oß ofta den åran/ at the biwiſta wåra gäſtebod: Men ſedan wij äre blottade ifrån wåra wahror/ hafwa deſſe Miſſionarii trot/ at theras närwarelſe intet wore oß mera nyttig. Om ſådant mera/ kan widare hos förbemelte Lud. Hennepin läſas.

12. Kapitel.

Om the Americaners Död och Begrafningar/ ſamt ſorg öfwer the Döda.

SIdſt och til et ſlut om deſſe Indianer, wil man ock om deras död och begrafningar här något förmåla; Och aldenſtund the icke bruka någon öfwerflöd i mat och drick/ utan åta altid god och friſt ſpjs/ ſamt allehanda ſköna och hälſoſamme fruchter/ drickandes ſedan godt wattn der uppå/ äre the mycket friſke och hälſoſamme/ och ſällan underkaſtade några ſiukdomar eller krankheter: och om ſå händer at the bekomma någon

krank-

krankhet/ antingen in-eller utwärtes/ hafwa the så stort förstånd om örter och gräs/ at the strax weta bruka sådant/ hwar med the sig igen hela och läka kunna; Fördenskul the ock komma til en temmelig hög ålder/ så at många af dem lefwa långt öfwer 100. åhr. Theras medicamenter synas fuller ringa/ men äro doch underbare/ så at om det intet är til döden lagt/ weta de strax derföre bot; hwilket the doch för de Christne mycket dålt holla. Om någon blifwer skadat af de stora och förgiftiga Ormarna som der finnes/ så weta de ock strax bot der emot: hwar til de bruka et slags gräs-rötter/ som der kallas Ormgräs-rötter/ hwilka wäxa tät ihopsnärt/ såsom en tät fin kamb: dem tugga de sönder och med nykter spätt på säret och betet lägga; hwilket hafwer en sådan kraft med sig/ at det icke allenast underligen rager bort swuldnaden/ utan ock mycket snart helar och läker sielfwa skadan.

När the omsider blifwa döda/ begrafwa de dem tillika med det förnämsta som de lemnat efter sig/ på en särdeles platz: då pläga ock den dödas närmaste slächt/ lägga kostbara saker uti Grafwen hos den döda/ såsom et teckn af den kärlek de draga til honom; på det han måtte hafwa något i förråd/ til des han (efter deras mening) skal komma til et annat härligt land/ som är mycket långt bort wäster ut belägit/ hwaresť på öfwerflödigt jagande och fiskande ingen brist skal wara.

Grafwen göra the hel trind/ och fodra henne in uti rundt omkring och på botten med trä eller bräder/ för de förnäma. Sedan sätta de neder den döda/ med hans skiöld och wapn tredubbelt ihopböjder/ och händerna fastbundna/ en på hwardera sidan om hufwudet/ läggandes sedan grafwen igen med bräder/ och upkasta så en jord-

hög

hög der ofwan uppå / hwilken the för odiur skul omkring stängia med Gärdzgård eller plank / upresandes der innan före en lång randig målad stäng; på hwilkens ända the upsätta et teckn / til åminnelse efter den döda / såsom en fogel eller annat diurs liknelse af trä / om han hafwer warit en god skiött / och en fisks skapnad / om han har warit en god fiskare. Sedan gå hans slächt och wänner en gång om dagen i tre månaders tjd / och sättia sig omkring grafwen at begråta den döda; frägandes honom / hwarföre han så snart hafwer dödt ifrån dem / och hwarföre han icke längre wille blifwa hos dem / emedan han ju hade mat och dricka och hwad honom betarfwades? Theras sorgdrägt består ock der uti / at the swarta sina ansichten / hwilket wäl et helt Åhr warar. Ellieſt wärdera de ock mycket högt sina grafwar / hafwandes noga acht / at de intet må nederfalla / eller med gräs öfwerwäxa / på det de icke med tiden måtte förfaras och i förgätenhet komma.

Altså hafwer man ock nu kortel. beſet deſſe American- eller Indianer, och huru the här uti werldene lefwa och i sin hedniska wilfarelse wandra: Oß Christnom åligger / at wj det samma betäncka / och tacke then Store och Alzwäldige Guden / som oß / som ock intet uti mindre mörker famlat / så nådeligen ther ifrån til Liuset fört hafwer; Bediandes ock ther jämte / at samme gode Gud / wille ock theſſe Hedningar / til sin sanna kundskap och kännedom / komma låta; at jämwäl theras ögon måtte öpnade warda / och the fåſe Herrans Salighet / som allo Folcke beredt är: på det de måge omwändas ifrån Mörkret til Liuſet / och ifrån Satans macht til Gud: och at således Gudz heliga namn / måtte jämwäl ut af dem härligen lofwat / prisat och uphögt blifwa / här timmelig / och sedan ther emmnerlig!

Then

Then Fierde Boken.

En Ord- och Samtals-Bok/ på de Americaners Språk wid Nya Swerige/ eller som det nu kallas Pensylvania.

1. Capitel.

Om Gud/ Himmelen och Åhrsens tjder.

MAnétto. Gud/ Ande/ Engel.
Manétto N$\tilde{o}$k. Gud Fader.
Manétto Nissianus. Gud Son.
Chintika Manétto. Gud then H. Ande.
Pæntor chijr: j$\tilde{o}$ni Manétto, n átta nacha Manétto, Suck cuitte Manetto, hàtte taani chichæ. Thetta ár så tilförstående/ at samma Gud/ icke ár tre Gudar/ utan en Gud i Warelsen.
Mochæærick, Mochijrick h$\tilde{o}$rit, ock Vinckan Manetto. Then mächta store/ gode och nädefulle Guden.
Quinætzi sunwijvan manotuttut maranijto. Then som ár så wjs och förständig/ at han kan giöra mächta konstigt alt hwad han wil.

Hœritt Manètto. God Engel.
Manúnckus Manètto. Ond Engel.
Hocque, Hocquæſſung. Himmel/ Lufft.
Mochijrick Hockung. Then ſtora Boningen/ Himmelens Boning.
Hocquæſſung oromàt hatte. Himmeleu är långt ifrån oß.
Hocquæſſung mochaærick hœritt, ock mochæærick Saminácket. Himmelen är mäckta liuflig och ſkiön.
Hockockque. Måln/ Sky.
Hockockquæ vopéck. Hwjt Moln.
Hockockque neskæg. Swart Moln.
Chiſſogh. Sool.
Chiſchvickhe. Dag.
Nippe Chiſſogh. Måne/ Tungel.
Boquickan. Natt.
Aránck. Stiernor.
Kuun. Snöö.
Kuun pæwo. Thet snögar.
Súckra. Rägn.
Suckrat. Thet rägnar.
Suckrat mochijrick. Thet rägnar hårdt.
Tancketitt Suckra. Thet rägnar sakta/ duggar smått.
Pajáckok. Dunder.
Pajáckok pæwo. Thet begynner at dundra.
Schácknan. Wäder/ Blåst.
Mochijrick Schackhan pæwo. Thet komer et hårdt wäder.
Sådant hårt wäder kallas en Trawat/ hwilket är en wäderjl/ som kommer med itt swartblått måln/ och förer tull Ekarna uti Skogen som äre tre faunar tiocka/ samt Skeppen uppå hafwet.
Kattæærn. Ähr.

Chiſch-

Chiſchvicke, oppan. Dag.
Boquickan. Natt.
Ciútte oppan. En dag.
Apitzi Apòngo. Thet bliir ſtrax dager.
Apongor. I Märgon.
Niſſochkenácka. I öfwermärgon.
Oróckquæ. I går.
Sittbocк. Afton.
Sættbocк, Sippàhe. Om morgon bittida.
Oroquickan. I morgon qwäll.
Oroquicke. Middag
Apitzi piſcheeo. Thet blir ſtrax mörkt.
Sichkóngor, Sicquangh. Månen.
Mætzi Hócquem. Thet blir wacker tjd/ ſommarliкt.
Hwijnaminck. Sommaren.
Nippenæ. Midſommar.
Uránda. Warmt / het.
Nijr úranda hatte. Jag är warmer.
Takòcko, Takocкque. Höſt.
Knitz Takocko. Thet lyder äth Höſten.
Knitz Taroxo. Thet blir mycket orent.
Suckra mochijrick pævo. Thet kommer längſamt rägn.
Hurít Takócko Schächan. Wackert höſtwäder.
Rhoòngor, Sijkóngor. Winter.
Thávo Dakotze. Kalt.
Dakòtze Rhoòngor. En kal winter.
Mátta dakòtze. Det är intet mycket kalt.
Nijr dakòtze. Jag frys.
Tænda. Eld.
Jæni tænda mochijrick uranda pætton. Thenna Elden gifwer mycken wärma ifrån ſig.

Ciutte chiſchvickan. Dag och Natt/ et Dygn.
Haas Kucknuckhacki. En Weka.
Ciutte chiſſogh. En Månadz tijd.
Uska Rhomo. Många åhr ſedan/ längeſedan.

2. Capitel.

Om Menniſkian och hennes Delar.

Renáppi. Menniſkia.
Jäs, Muus. Kött.
Chicko. Siål.
Chickhicke. Lefwa/ ſtundom tages thet och för Siälen.
Hwijl, Wijr. Hufwud.
Mock. Blod.
Myrack. Håår.
Hackálu. Ánne.
Hwitangaa. Nacke.
Schinck. Óga.
Níſſa Schinck. Bägge Ógonen.
Wikijwan. Náſa.
Hittaock. Óra.
Chriſtáu. Hóra.
Chriſtáu, nijr apítzi orati muckan. Hör/ iag will rätt nu hålla ett tal.
Tän. Munn.
Siættän. Läppar.
Wichtän. Skägg.
Wíppit. Tand
Manænnu. Kindben.
Momáumanar. Ógnebryn.
Hyrano. Tunga.

Hucque

Hucque. Haka.
Quekángan. Hals.
Kuntackan. Strupa.
Pønæ. Ropa.
Nach, Olænſkan, Lænſkan. Haud.
Theromángan. Arm/ öfwerleden på Armen.
Hwiſquan. Armboga
Onáck. Nedra delen på armen/ iſrån armbogan til handen.
Wichan. En fambn.
Hopóckan Rygg.
Hutucki. Axlar.
Thorhái. Bröſt.
Chitto, Kitte. Hierta/
Tritææ. Tánckia.
Kotz chijr mochijrick Krinkomen tritææ. Hwij áſiu ſå i diupa tanckar.
Jønáckan. Bröſt/ Miölk.
Hwottei, Nøttæſſung. Buuk.
Room. Låår. Kut ogh. Knå.
Hickquóckan. Been.
Hoquijran. Tiocka benet.
Siææt. Senor.
Hoppææock. Ådrar.
Ziir. Foot.
Hicchas. Nagel.

3. Capitel.

Om Man- och Qwinkön.

RHènus. Mann.
Aquæo. Qwinna.

Nitæ-

Nitærvus. Huſtru.
Hirùſſus. Gammal Man.
Háuſis, Hauſiſſe. Gammal Qwinna.
Nœk. Fader.
Anna, Kahæſſ. Moder.
Mæmyndet. Lijte Barn.
Niſſianus. Son. Dotter.
Pinættæt. Goſſe/ Pilt.
Oquættæt. Pjga/ Dotter.
Nijlon. Fåſtemö.
Hiſſimus, Nijlum. Broder/ Syſter.
Rúnkaſis. Slåckt.
Dangus. Swåger/ Swågerſka.
Akoores. Swenſke.
Senaares. Angelſke/ Tyſkar/ Hollendare.
Akoores nitaato ajuttamen. The Swenſke åre gode och kloke krigsmån.
Sacchéman. Herre/ Öfwerman.
Sacchéman chintika. Andelig Man/ Präſt.
Mochijrick Saccheman Chintica. Biſkop.
Mâchijrich Sacchéman. Wårldzlig hög Herre/ wårldzlig Öfwerhet.
Mochæærick mochijrick Sacchéman. Högſta Regent.
Sirinque Saccheeman. Strång Öfwerhet.
Vínckan Saccheman. Nådig Öfwerhet.
Hœritz Saccheeman. En god och önſkelig Öfwerhet.
Saccheeman matta niſketij. Gifmild Öfwerhet.
Quinæéttſi nitáto. Then ſom år mycket konſtrjk til at giöra en ting/ ſå at ingen öfwergår honom.
Hœhætaa, Hœa. Allena.
Chalebackſchæetti. Fattig/ tiggare/ tienſtedråug/ tienſtepjga.

Puroque

Puróque. Skiöta.
Chicke. Han lefwer.
Minamærſo. Siuk.
Anckaróp. Död.
Hácking taato, Begrafwen.
Matta nijr minamærſo. Jag är friſk och ſund.
Nijr minamáſſo. Jag är ſiuker.
Nijr nickhicke. Jag har god hälſa.
Quirutteme. Träta / Kifwa.
Ajútte. Föra Krig / Örliga.
Ajutte mattáque. Enwiges kamp.
Speccie Renáppi. En wederljk.
Mattápping. Sitta neder och hwila.
Tàppin. Sitta.
Pack. Gråta. Krickſe. Lee.
Sevarænda. Bedröfwat.
Mochijrick Sevarænda hatte. Wara mycket bekymrad.
Pockquijra. Trötter.
Nijr pockquijra. Jag är så trötter.

4. Capitel.
Om Klädebonad.

Wope, Quijvan. Hwitt kläde / Lakan / Skiorta.
Sakock quijvan. Kiortel.
Quijvan tackquin. Kläde ſom the Barbarer haf-
wa om ſig.
Hææs tackqvin. Skinn ſom the Barbarer ha om ſig.
Hææs. Huud / Skinn.
Kackun. Strumpor.
Sippack. Skor.

Nøttas,

Nøttas, Nøttæſſung, Pung liten påßa.
Mochijrick Nøttæſſung. En Säck.

5. Capitel.

Om Huſet och deß tilhörigheter.

Wickømen. Huus.
Wickhing. Bygning / Koja / Boning.
Hockung. Höj Bygning / Himmel.
Ráckans. Skålar / Faat.
Nephoones. Skedar.
Paxickan. Knif.
Tamahickan. Yre.
Huperénna. Hacka.
Maſſáppi. Koraller / Stenpärlor / ſom äre glaſerade eller målade.
Etzkans. Nåål.
Parakickan. Bößa.
Aruns. Pjlar / Kulor.
Máhares. Hullingen ſom ſitter i ändan på Pjlen.
Apiſackan. Bågeſträng.
Quijvan. Kläde / Läreſft / Frjs.
Woope Quijvan. Hwit läreſft / ſkiorta.
Mæckhhchæck. Rött.
Mæckhhchéck Oquijvan. Röt Frjs / röt kläde.
Cavinn. Säng / ligga.
Catunga. Soſwa.
Sijs. Mehr.
Matta chijr ſijs cattunga. Sof intet mehr nu.
Hockung pæwo. Stat up.
Hockung pæwo ſixi. Stat up ſnart.

Hacking

Hácking taan. Gack neder uthföre trapporna.
Darraſymi, Rattſimo. Drömma.
Mamantickan Speel.
Malæckhickan. Book.
Aamaræckhickan, Mamaræckhickan. Bref/ Book/ Paper.
Gõs. Spijk.
Hopickan. Böſſa.
Punck. Krut.
Hacki. Stofft.
Tænda. Eld.
Mochijricк tænda. Stor Eld.
Sanckhickan. Eldföre.
Hopockan. Tobakspipa.
Huritt Siſcko Hopockan. En wacker Lerpipa.
Hùritt Aſſænn Hopockan. En wacker Stenpijpa; ſom de Barbarer giöra.
Mahales. Flinta.
Kiſкhickan. Bred Yxe.
Sínnus. Kittil.
Wickhanim. Koka.
Suckhòchan. Lijm.
Chirωкha. Band eller rem ſom man binder med.
Tackcheene. Låt up dören.
Tancketitt Skijk. Smått gräs eller höö.
Marrnijto tackhan. Hugga Wed.
Pææt táckhan. Bår hjt weden.
Maranijtó tænda. Giör up Eld.

6. Capitel.
Om Wattn.

Bij. Wattn.
Mochijrick Bij. Stoora siön.
Tancketitt Bij. En ljten siö.
Siteméssung. Siöstranden.
Sippussing. En Kijl/ nlopp/ inström.
Tamáckhan. Åbban/ når watnet faller 6 tjmar up.
Hickan. Åbban/ når watnet faller 6. tjmar uth igen.
Sackhang. Blåst.
Mochijrick Sackhang Bij hatte. Thet är stor storm på siön.
Mátta Sáckhang Bij hátte. Thet är stilla lugnet på siön.
Wissacka. Bäskt/ bittert/ starkt.
Wissacka Bisslúm. Starkt öhl/ dricka.
Mochæærick Wissacka Bissun. Brännewijn.
Nijr mátzi Arna mochijrick Bij. Jag wil fara siöwägen.
Sisko. Leer.
Máckæck sisko. Rött ler.
Wopæck sisko. Hwit Ler.
Neskæck sisko. Blåt Ler.

7. Capitel.
Om åtskillige slags Diur.

TAmaaque. Bäfwer-skinn.
Tijmmæ. Ulf/ Warg.
Tijmmæ Hææs. Warg-skin.
Hockus. Räf.
Sijmamis. Kaneel-diur.

Naha-

Nahanùm hææs. Aſpan ſkinn. Ser uth ſom Wargſkinn/ men år til ſtorleken mindere.
Húnnekij*k*. Utter.
Hwijningus. Mynck. Ser uth ſom foder Sablar.
Hanicquai. Ekorn. Finnes twänne ſlag/ gråå och ſwarta/ men inga röda.
Kwskus. Swju.
Hokook. Orm.
Hoppæck. Maſk.
Damáſkus. Rätta/ Desmansſkinn.
Arúm. Hund.
Kræænamen Arúm. Hålt faſt Hunden.
Kapton Arum. Bindt Hunden.
Hartω̃. Hiort.
Pæmyy, Hwijs. Fett/ Talg.
Mackh. Biörn.
Manunckus mochijrick Singwæs. Then onda ſtora kattan/ eller Leijon.
Singquættæt, Singwæs. Loo/ Katta/ Leyon.
Singues Hææs, Sinoquættæt Hææs. Looſkinn.
Mochijrick Sinquættæt Hææs. Leyon Huud.
Mackh Hææs. Biörnhuud/ ſkinn.
Nijr pætton màramon Hartω̃ Hææs. Jag bär med mig til at ſälja hiortehudar.
Chéko táiman. Hwad wil tu hafwa igen.
Quijvan áetticke. Hälſt wil iag hafwa Kläde.
Chéko. Hwad då?
Sinhws ock vope quijvan. Jag har en Kittel. och hwit Lärfft/ eller en ſkiorta.

8. Capitel.

Om Fiskar och Foglar.

LAmææs. Fisk.
Haamo. Sill/ then stora Sillen.
Haamæs. Then små Sillen.
Tùlpe, Tùrpa. Sköldpatta.
Mamaare, Dwalt. Et slags Fisk/ ser uth nästan som Lax/ men icke så stor/ och rödachtig innan som Laxen/ utan han har hwit kiött.
Hwissamick. Dickop/ ser uth som Lakar/ och är nästan så stor/ men har tunt och bredt hufwud och mun/ lika som en Simpa. Han har en läng hwaß tagg på hwardera sidan om munnen/ hwaßa som sylar. Har blötare kött än Lakan/ och är icke mycket benug.
Tzáckamææs. Ål/ ther finnes icke många stora Ålar/ utan små och nästan torrachtige.
Merætte. Kräfweta.
Kakickan. Abbor.
Mæckæck Skinck. Rödöga/ eller Mört.
Pæskωn Skinck. Nije ögon eller Neijonögon. The äre där/ stora som tämmelig ålar här/ och hafwa swart och torrachtigt kiött.
Sω̃ræns. Fogel.
Kinthω̃. Flyga.
Sickenem. Kalkon/ höns.
Wooæ. Ägg.
Homijmi; Mijni, Kaak. Dufwor.
Cahaak. Gåås/ Gäß.
Hwijquinck. Änder.
Pomuttamen Hwiquinch. Skiuta änder.

Skee-

Skeenach. Traſt.
Mæræck kaak. Grå Gåß.
Wopæck Kaak. Hwjta Gåß.
Mochijrick Wopæck Siórens Kaak. En ſtor hwjt fogel/ ſer uth ſom en ſtor Gås eller Swan/ ſom ther å orten wankar både winter och ſommar.
Turr. Swan.
Taræcka. Tranan.
Mochijrick mæræck Siorens. Then ſtora grå fogelen eller Tranan;
Ahas. Kråkan.
Manúnckus Ahas. En ond fogel/ Korpen/ Korpen och Kråkan åre der ljka til färgen/ kolſwarta båda/ liudet allenaſt ſtillier them åt.
Skappe. Ålkråkan.
Tzáckamææs Ahas. Är en ſwart fogel/ ſå når twå gångår ſå ſtor ſom en Änd/ och har ſådant Näf/ och halſen lång och ſmal/ duger intet för en Chriſten at åta. Han kallas Ålkråka/ therföre at han upſwälger/ ſmå Ålar/ och wiſtas förden ſtul mäſt wid watnet ſom något ſtrömt är.
Skeenack. Traſtar. Moopes. Loom.
Tanketitt manunckus Siorens. Små onda foglar/ eller Magiis Tiufwar. The åre ſwarta och hafwa en röd rand på wingarna; och åre de ljtet större än Swalan näſtan ſom Traſtar. The flyga ſkocketals / och ther en flyger neder/ ther ſlå the ſig alla ihop neder. The åre ſnåla på den Landz Säden/ ſom kallas Magiis, alt ifrån thet hon går i ax/ och in til deß hon om höſten inbärgas; therföre kallas the och Magiis Tiufwar.

9. Cap.

9. Capitel.

Om Trän och Fruchter.

HAcking. Skog.
Ooromat Hácking nijr taan. Jag går långt bort i Skogen.
Skæckung. Röör och hwad som wäxer wid siöstranden.
Hættog. Träd.
Chõo. Tall Träd. Sikàttag. Een.
Sijmi Táckhan. Walnöte Träd.
Tackquiménsi. Swart Nötebom.
Náckin Táckhan. Ek.
Sállsenbras. Låga Trän som hafwa grön barck / och äre wälluchtande.
Táhkan, Hwed.
Quiskhaamen Táhkhan. Hugga hwed.
Tappanáckhan. Spånor
NécKecK. Barck.
HácKing. Jord.
SkijK. Gräs som är och mycket i Skogen groft och högt.
Aana. Wág.
Púmsha. Gå sachteligen.
Schamèra, Löpa.
Mochæærich Schaméra. Löpa hårdt.
Undaque Aani, jõni Aana. Then ther swägen.
Hacchiháchan. Plantera.
Hacchihackan jæskung. Plantera Magiis, som är Landsens egenteliga Sådd.
Mamantickan. Persker / Plommon.
Mamantickan takhan. Persiker eller Plommontrå.
Schúntach. Pomponer / Pumpor.

Shij-

Shijtamen. Water-Lemon. The äre trinda som en Wäderbåll/ äre kalla innan som ijs/ söta och mycket saftfulla/ brukas mot den swåra hettan om sommaren/ ty the swalka och släcka torsten.
Sikattag mijn. Enebär.
Opijmi. Castanier.
Sijmi. Walnötter.
Mijn, Mijne. Kirsebär.
Skippo. Palsternackor/ Morrötter och andra rötter.
Jésquem, jæsskung, Magiisz. Turkiskt Hwete.
Nackin. Ollon/ Ekarnas frucht.
Hòppenæs. Rofwor/ Löök och andra trinda rötter.
Nωpan, Nωpωring. Sckáta ock siaatá. Tobak.
Hicka oraaton unnar. Giöm wål/ förwara detta.
Nijr rωe Kitzi. Jag säger sant.

10. Capitel.

Om deße Barbarers sätt til at räkna.

Ciutte.	1.	Atack Næuwo	14.
Nissa.	2.	Atack Parenach	15.
Nácha	3.	Atack Guttas	16.
Næuwo	4.	Atack Nissas.	17.
Pareenach	5.	Atack Haas.	18.
Ciutas	6.	Atack Pæschun	19.
Nissas	7.	Atack Thææræn	20.
Haas	8.	Nissinacke. Idem.	
Pæschun	9.	Nissinacke ciutte.	21. &c.
Thæræn	10.	Ciutábpach	100.
Atack Kiutte.	11.	Ciutábpach Cuitte	101.
Atack Nissa	12.	Ciutábpach Nissa.	102. &c.
Atac Nàcha.	13.		

Pijri

Pijri Simæckan,
eller
Samtaal.

Nω̃e itta. Kom hijt.
Checkω táiman. Hwad wil tu hafwa.
Kónna nusque tèroah. Jag säger så ellieſt.
Taan Kωmæn. Hwadan kommer tu.
Utarijo ωoromat. Långt bort ifrån.
Keko pætton. Hwad bär tu med tig.
Jω̃s pætton, mochijrick hwijs hatte. Jag bär kött med mig/ ſom är uog fett.
Kékω táiman. Hwad wil tu hafwa derföre.
Zææband ætticke. Til äfwentyrs penningar.
Mijrikon. Wij willja byta.
Kekω Kommijre. Hwad wil tu gifwa igen.
Aquijvan. Kläde. Paxickan. Knif. Tamhichan. Yxe.
Hyperænn. Hacka. Maſſappi. Coraller. Etzkans. Nålar ꝛc.
Chehω rωænſe Hwad heter thet..
Matta nooto. Jag wet icke.
Tackтaan. Hwad går tu/ tager du wägen.
Natahwirſi. På jagt.
Taan Atappi. Hwar är Bogan.
Wiching hatte. Han är hemma i min Koija/ i mit Hus.
Ættiche ınacha Atappi. Kan ſke jag tör hafwa twå eller tre bogar.
Pomuttamen cijr. Wil tu ſkiuta.
Moshjuttamen. Jag hafwer ſkutit.
Pææt jω̃s. Wil tu låta mig få Köttet.

Mara-

Máramen. Jag wil köpa af tig.
Mah. Sj der är thet.
Matta hæritt. Thet är icke godt.
Mátta rùtti. Thet duger plat intet.
Simáchat. Thet luchtar illa.
Kotz mátta bachit an. Hwi häfwer tu icke bort thet.
Kipatz. Ja/ rät ſom tu ſäger/ ſom tu förſtår tig på.
Mátta nijr Sinkattan. Nej thet giör iag intet.
Kotz mátta miraana. Hwj gifwer tu icke bort thet då.
Máramæn. Nej iag wil ſäljat.
Mátta checco maramen. Tu får ingen ſom köper thet heller.
Ættiche. Hoo wet.
Narráhwo rankunti. Jag ſköncker tig thet.
Chécho nijr mijre. Hwad ſkal jag då gifwa tig igen.
Ættiche. Det må tu weta.
Chææh Skomerijne. Jag ſkal gifwa tig Penningar igẽ.
Nænnar,, nænnar. Rätt ſå/ rätt ſå.
Tancketitt poon och. Litet ſtycke bröd til.
Sijs chékitti. Något lijtet til ån.
Mátta hattéw. Jag har intet.
Tanundin. Hwar ſkal iag tagat.
Pææt. Få hijt. Pææt mitzi. Gif mig äta.
Pææt Bijſum. Gif mig dricka.
Kotz. Hwarföre. Kónna. Therföre.
Nijr mátzi. Jag går bort.
Tackaan. Hwart då.
Romùngve. Långt bort ſin koos.
Singa æmpaa. När kommer tu igen.
Rwòngor. I winter. Sijkóngor. I wår.
Apòngor. I Morgon.

Niſſochкenácка. I öfwer morgon.
Mattápping. Sit neder och hwila.
Mátta nijr tappin. Nej jag har intet tid til at ſittia.
Háppi. Töfwa. Mitzi Sappan. åt förſt.
Apitzi tharáſſi. Thet bliſwer ſtrart alt.
Mochij. Ja wäl. Chiſſoo nijr. Jag är mätt nu.
Mióne. Thet är beſtält/ jag förmår intet mera äta.
Kræænamen chijr. Känner tu mig.
Mochij nijr Krænamen chijr. Ja/ jag känner tig.
Nijr ocк chiir. Jag ock tig.
Renáckot huritt. Så ſå/ thet är rät.
Nijr rarokütto. Jag är mycket hungrog.
Pææt Poon mitzi. Gif mig bröd at äta.
Mátta nijr pætton. Nej jag gifwer tig intet.
Kotz mátta. Hwarföre icke.
Mátta mockæærik nij hätte. Jag hafwer intet mycket ſelf.
Ætticke ckijr nitáppi. Äre wj icke goda wänner.
Mátta chéko nijr hätte pætton. Jag hafwer intet til at gifwa.
Poon ættickе tancketitt. Men litet bröd hafwer tag.
Pææt. Gif mig thet.
Mochij apitzi. Ja / ſtrart ſkal tu få.
Rõkſi Poon. Skär ſönder brödet.
Keene, Keene. ſtor tack/ mycken tackſäielſe.
Pææt Biſſum. Gif mig dricka.
Mätta Bij hätte. Här är intet wattn uppe.
Hiõ mätzi. Så går iag bort.
Mächij matzi. Thet må tu giöra/ gack din koos/ i.e. far wähl.
Mæætzi, matzi. Jag går rätt nu bort.
Nijr æppe. Jag med.

Mætzi

Mætzi næmæn. Thet är borta.
Siringve. Jag blifwer rät nu wreder.
Kotz chijr Siringve. Hwarföre blifwer tu så wred.
Kónna chir kommuta nirωna paxickan, manúm charakitte. Therföre at tu hafwer tagit bort wår knijf/ tu skalker.
Màtta, mátta nijr kommota, suck Kónna pàpi nijr tàiman chijre paxickan, matta nijr Kattunare. Nej/ Jag wil intet taga bort tin knjf/ utan iag tager honom så elliest för lust skul/ iag är ingen röfware heller.
Pææta, ætticke nijr apitzi bakànta. Få mig honom igen eller får tu rät nu hugg.
Chiir siringve, mátta nijr hwisâsse. Hå ó åstu wred/ iag är icke mycket rädd.
Nω̃e bakànta, chijr ock nijr ajuttamen. Kom och slå til/ så få wj nappas båda.
Màtta niir bakànta, Kónna niir tahóttamen chiir. Nej Nej jag näns intet slå tig eller/ ty iag håller tig kiär.
Nænnar. Rät så/ iag förstår wät thet är så.
Nω̃e itta. Kom hjt/ tu eller j.
Ætticke. Jag wet icke thet.
Nωe, nωe. Kom/ kom hijt Chèckω. Hwad wil tu.
Chiir Lamæska. Är icke tu som har namnet utaf fisk/ ty tu plägar fiska.
Matta naato. Jag wet icke.
Mochij. Ja/ thet är iag then samma.
Chijr Nitàppi, pææt Lamææs rankunti. Tu är min gode wän/ therföre så gif mig något fisk med tig.
Matta hatte rankunti, chijr maramen. Jag hafwer intet til at skänka bort/ kiöp så får tu.
Sevarænda, màtta chææk hàtte. Thet wille iag gerna

giöra/ om iag hade pemmingar: men iag är bedröfwad/ tycker illa wara/ at iag hafwer inga.

Kotz matta hatte. Hwi hafwer tu icke.

Tanúndin. Hwadan ſkulle iag få.

Màtta nijr cékꝰ hàtte maramen. Jag hafwer ingen ting at ſällja.

Ætticke chiir chalebackſchætti Jag tänker tu är en paraſit, ſom ingen ting hafwer til bäſta.

Mochij nijr matta chéckco hàtte. Ja/ iag äger ingen ting ttl bäſta.

Nijr pææt chijri jõni rankùnti. Jag gifwer tig thetta för intet/ dock ſå at tu ſkalt gifwa mig något igen.

Keene itta, nijr pææt jõni nùtſkꝰ. Stor tack/ men iag ſkänker tig thetta igen och begärar inga igengåfwor.

Hocquæſſung ock Hackingz mochæærick, mochijrick Sachéman hõrítt manetto hõha mochæærick Krinckõmen mochæærick tritææ, ock manotùttut ſuhwijvan maranijto. Himmelens och Jordenes ſtora Herren Gud allena/ han ſkådar wjda omkring/ och giör altſammans wiſſligen och wäl.

Om

Om en Sammankomst och Herredag som de Barbarer åhr 1645. hafwa hållit öfwer the Swenska i Nya Swerige / hwar uti deras Sackheman eller Konung först talar med sin Son / om Menighetens tilhopa kallande.

M. H. Taan hàtte Achoores? Hwarest åre the Swenska / Tyska?

A. H. Hopokahàcking hatte ock TænnaKong. The åre somlige i Christinæ Skantz / och somlige uti Nya Göteborg.

M. H. Chéko rœe Achoores? Hwad säja the Swenska och Tyska nu?

A. H. Rœe, kotz Renàppi manùnckus, kotz rœe bakanta Achoores ancKaròpp; Apitzi huritt, apitzi pæwo mochijriK Mòckor, ock hatte Suhwijuan huritt taan Achoores Tutæænung. The säja / hwj åre the Barbarer så onda på oß / hwj låta the så ordet utgå / at the willia slå ihiäl oß Swenska och utrota oß. Thet bliswer strax godt / thet kommer snart et stort Skiep / med allehanda skòna saker ifrån the Swenskas Land / eller gamla Swerige.

M. H. Sacchéman Mátzi chijr, taan pijri Saccheman ock Renappe, christau, chéKœ rœe. Far omkring til the andra Officianterne och gemene Man af wåra / och hör åt hwad the säja.

A. H. Rœe, chijr Renappe Nitappi, nœe nijr hatte mochijrick Oquijvan, Sinhuss, Punck. Hopickan, ock chéckœ chijr maramæn. The säja / J Hedningar och wj (Wenste / Hollándske / Angelske) hållom god freundskap oß emillan / åre goda wänner / kommer til oß / wij hafwa

mycket

mycket kläde/ kitlar/ krut/ bössor/ och alt hwad i willen kiöpa.

M. H. Pæntor, chèckω chiir Agga Horn Nissianus rωe? Jag förstår/ hwad säger tu Agga Horn min Son här om.

A. H. Nijr rω:: matta bakanta, ættícke Achoores nitaatω ajuttamen. Jag säjer som mig tycker likt wara/ at wj welom intet slå uppå dem/ ty de Swenska äro kloka til at kriga.

M. H. Nissianus, qui sixi mátzi taan nirωna Nitappe, Saccheman, ock pijri Renappe, tirue, chijr maranijto simòcκan. Min Son/ tu måste fort draga hijt och tijt/ til wåra goda wämner Officerarna, och the andra Gemene Man/ påbiudandes och befallandes dem/ at the straxt præsentera sig hos mig/ at wj mågom få råd slå tilhopa/ hwad wj skolom giöra.

A. H. Nænnar, nijr matzi. Ja rät så/ iag wil åstad/ reser nu bort.

M. H. Mochij, pæwo sixi. Gör thet/ men war intet länge borta.

Sonen kommer igen och hälsar sin Fader.

A. H. Itta Nωk, Matta Horn. Min Fader M. H. i. e. god dag min k. Fader.

M. H. Nijr, nijr, nissiaanus Agga Horn. Ja/ här är iag K. son A. H.

A. H. Nωk M. H. nijr hatte maraniito, chèkω chiir tiirue. Fader M. H. iag hafwer nu beständt thet J så högt befalte.

M. H. Uritt Nissianus, uritt, checkω rωe Sacchèman? Thet är wäl min Son/ thet tycker mig wäl wara: kære Son hwad swara Herrarna?

A. H.

A. H. Rœe, pæævo Niſſochkenacka. The ſwara ſå: at the willia komma i öfwermårgon hjt til oß.

M. H. Chijr Niſſianus A. H. ock Renappi, moſjutamen Hartœ, ætticke Saccheman rarocütto ſinga pæwo. Tu min Son A. H. och the gemena / måtte gå och ſkiuta några Hiortar i förråd / til åfwentyrs / the gode Herrar kunde wara hungruga når the komma.

A. H. Pæntor, apitzi nijr matzi pomüttamen. Jag förſtår wäl thet / iag wil och rät nu ut och jaga.

The ſom hafwa jagat / komma nu dragandes med Wilddiuren.

M. H. Hatte pomüttamen? Hafwer tu jagat?

A. H. Mochij hatte. Ja / hafwer iag ſå.

M. H. Cheko hatte? Hwad hafwer tu fått?

A. H. Mochijrick Mws ock Hartœ mochijrick. Wj hafwa fåt både Älgar och Hiortar fult up / ſå mycket ſom behof giöres.

M. H. Sickenem matta moſiüttamen? Kalkoner hafwer tu inga ſkutit.

A. H. Ætticke atack niſſa Sickenem. Jag menar mig ock hafwa tolf Kalkoner.

M. H. Tæppat, tæppat. Nog af / nog af då.

Nu är Herredags folket förſamlat.

M. H. Chijre Nitáppi? Åren J här goda wänner?

Herre dags Männerna ſwara.

Nijre. Ja / här äre wj.

Huritt, huritt chijr pæwæ. Thet är wäl och godt / wære wälkomne.

Chijr mattapping. Sitten neder och hwilen eder.

Herredags Männerna ſwara:

Mochij, nijr pocquijra. Ja gerna / ty wj äre helträtte.

M. H.

M. H. Chiir rarocútto och. Äre J ock hungruga.

The främmande swara.

Ætticke. Ja kan ske wj äre hungruga.

M. H. Nooto, chijr olomat ana pûmska, chijr ock rarokútto: apitzi chijr mitzi. Jag wet i hafwen gått långan wåg / så äre J och fuller hungruga: rät nu skolen J få mat.

The församlade swara.

Hùritt. Thet behagar oß.

M. H. Jωni hatte, mitzi, mitzi suhvijvan Nitàppe. Ther hafwen J/ äten/ äten alla goda wänner.

Mochij nijr mitzi. Jo/ wj skolom giöra wärt bästa/ få mat.

M. H. Bissum mitzi? Lyster Eder och dricka.

Pææt Bissun. Gif oß dricka. Winckan bij. Thet är söt/ godt wattn.

Hiω chjsbo, Kéne, Kène itta. Wj äre nu rät mätte och wäl plägade / stor tack/ stor tack.

Konungens Oration til de förnämste och gemene Man.

M. H. Suhwijuàn Nitáppe, matta chijr siringve, kotz Nissianus Agga Horn pωhω nóe itta, Kònna Achoores hatte nijrωna Tutænung, ock vickωmen mochæærik hatte, maramen chèkω, matta Achoores hatte, Kalebackschètti Achoores. Nijr apitzi bakántamen Achoores anckaroppan ock sinkattamen; Kónna ock matta bakánta, matta bachittan, chèkω nijr maranijto, matta nooto. Kotz nijr ock tahóttamen chijr pæœwó: Konna chijr ock nijr maranijto Simockan, chekω maranijto. Chijr Sacchéman ock pijri Renappe, chèkω rωe chijr? Tandarijton Achoores: matta hatte oquiuan, matta Sinhus, matta Hopickan, matta Punck, matta arùns, matta chekω hatte marameu; Senaares hatte suhvijvan hùritt. Mina goda Wänner/ then ena med then andra

dra/ tagen intet til miſstyckio/ at min Son A. H. haf-
wer Eder hjt til oß kallat/ ty the Swenſka bo här vå wårt
Land/ och hafwa många Skantzar och Bygningar til ſina
wåningar: men til at ſällja åt oß några waror/ thet finn:
wj intet/ icke heller hafwa the något godt i förråd ſom
oß tienar/ at wj kunna få kiöpſlaga af them. Om wj ſko-
la då nu gå åſtad och ſlå ihiäl the Swenſka och aldeles ut-
rota dem; eller om man ſkal låta der med blifwa. Hwil-
ket wj ſkole giöra/ wet man intet: Therföre är iag glad/
at J kummo hjt/ at wj måge wara til rådz om thetta ä-
rendet. J Officianter ſamt och Gemena/ hwad råd gif-
wen i här til? Hwad ſkole wj giöra med the Swenſke?
the hafwa intet kläde (h. e. rött/ blått eller brundt Frjs)
intet hafwa the kettlar/ meßing/ böſſor/ krut/ lod/ ingen
ting hafwa the ſom the willia ſällja åt oß; men the En-
gelſka och Hollänſka hafwa allahanda goda waror.

Några af the förnämſta ſwara.

Niir ock Achoores ſeú nitáppe, tahòttamen Achores.
Wj på wår ſida och the Swenſka/ hafwom intet ondt
emot hwar annan/ utan wj hållom af the Swenſka.

Pijri Sacchèman rõe: Ætticke bakittan Achòres Kònna
mattarùtti, matta hatteú chéhω nijr maramen. An-
dra Commendanter ſwara: Thet wore ſå godt om man
ſloge ihiäl the Swenſka/ ty the hafwa intet i förråd/
ſom wj kunna få kiöpſlaga af dem.

Gemgne Man ſwara.

Kótz bachittan Achoores, Achoores Nitàppe, màtta-
Sheu Kalebackſchétti, apitzi hatte mochijrik Mockor
chisbo ſuhwijvan huritt. Hwarföre ſkola wj ſå ſlå i-
hiäl och utrotha the Swenſka/ the äre ju uti god wän-
ſkap med oß/ wj hafwa intet at ſkylla dem/ oförtöfwa

få the hjt en ſtor farkoſt eller ſkiep / full med allehanda goda Saker.

Andra Gemena ſwara.

Chijr rãe huritt, nijr ock renáckot rãe. Tu talar wäl och rät / wj gemene man / ſamtyckia ock det ſamma.

M. H. Matta bakanta ock matta ſinkattan Achoores? Så ſkola wj då intet ſlå på the Swenſka och utrota them.

The ſwara.

Mátta, kitzi matta, kònna Achoores huritt, apitzi hatte mochijrik Mockur chisbo. Ney ingalunda / ty the Swenſka äre goda nog / och ſtrart hafwa the här / et ſtort ſkiep fult / med allehanda ſköna waror.

Konungens Beſlut.

Nænnar, nijr ſuhwijvan Renàppi, tahóttamen Achoores nitáppi, nijr Renappe ock Achores ſheu maramen checko hatteú ock matta ajúttamen, matta bakittan, kitzi. Ja rät ſå / wj alle Landſens folk / infödda / welom älſka the Swenſka / the Swenſka ſkola wara wåra goda wänner / wj och the Swenſka och Tyſka / ſkolom altjd kiöpſlaga tilhopa / hwad wj kunnom hafwa / wj ſkola intet kriga på them och utrota them. Och thetta ſkal wara wiſt och ſant / ware ther wid.

Hela Menigheten beiaka det ſamma alla med en mun.

Niir ſuhii ſuhviiuan pãhw, mochii kitzi! Wj alla ſamteligen ropa / ja / thet ſkal ſå ther wid wara wiſt och ſanfärdigt.

Mæætzi mátzi. Nu reſom wj då wår koos.

M. H. Ock piiri: Mochii matzi. Ja / j må nu fara / h. e. valete. faren wäl.

Taack-

Tacktaan? Hwart ut dragen J.
Mechakanzioo. Til wårt Plantaas Land
Pæntor. Jag förstår.
Ætticke jæskung kiſte. Magiiſen, i.e. Säden är nu full-
mogen.
Kitzi kiſte. Ja / wiſt är hon mogen.
Hiwh, matzi. Nu så faren då wähl.

Mæætzi Taráſſi.
Thet är nu Ända.

ADDENDA.

ADDENDA.

I. Capitel.

Om the Myncqueſer eller Mynckuſſar och theras Språk.

Förutan deße Americaner ſom här redan omtalte och beſkrefne äro/ hafwer man ock wid the Swenſkas förſta ankomſt å denne Orten/ på 18 mjl der-omkring/ kunnat räkna 10. å 11. andre Americaniſke Nationer, ſom hwar och en för ſig hade ſit ſärſkilte Språk/ och ſin egen Sackheman eller Öfwerſte öfwer ſig; ibland hwilka the Myncqueſſer eller Mynckuſſar woro de förnämſta/ och ſärdeles för deras ſtridzbarhet de namnkunnigſte. Theße Hedningar bodde 12. mjl ifrån Nya Sverige/ och woro dageligen hos de Swenſka och köpſlagade tilhopa: En illak wäg war til deras land/ ſtenog/ full med hwaßa gråſtenar/ ibland moras/ backot och ſomligeſtädes med inſtrömmar/ at de Swenſka måtte gå och marchera i wattnet/ ſå at det gick up under armarna på dem när the ſkulle djt/ ſom gemenligen ſkedde en/ eller twå gånger om åhret/ med Frjs/ Kettlar/ Yror/ Hackor/ Knifwar/ Speglar och Koraller/ til at handla om Bäfwer och andra dyrbare Skinwaror; ſåſom ſwarta Räfwar och Fiſkare (hwilka äre et ſlags ſkin ſom ſer ut ſåſom Sablar/

men

men med längre hår / och ſilfwerhår ibland / lika ſom de bäſta Sablarna (och helſmidda bäfwer-ſamt ſwarta Ekornſkins fällar etc. Sådana dyrbara ſkin / hade de Myncqueſſer mäſt at ſälja. The bodde uppå et högt berg / ſom war mächta ſwårt at komma upföre branten, ther hade the en Skantz eller befäſtning i fyrkant bygd med Palzater omkring / hwilken de bodde in om / på ſådant ſät ſom tilförene pag. 129. finnes afritat: dereſt de ock hade Stycken / ſinå jernbaſare / at ſkiuta och defendera ſig med / om det ſkulle bära til kriegs. The äro ſtarcka och ſtyfwa både unga och gamla / et reſeligit och oförſkräckt folk. När de ſkola ſtrida emot någon / bruka de intet Hare-wärjan / utan ſtå alla ſom en mur / ſå länge det är en qwar: De twingade ock the förra omtalte Barbarer, at wara rädde för ſig / ſå at de måtte wara dem underdånige och ſkattſkyllige; ty de woro intet ſå manliga at föra krig ſom Myncqveſſerne, derföre de och woro ſå rädda / at the intet torde kny / mycket mindre gå til ſlags emot dem; men ſkola doch nu denne tiden wara mäſtedels igenom örlog och ſmittoſamma ſiukdomar utödde och förminſkade.

Fördenſkul efter min Sal. Farfader M. Joh. Campanius, hafwer jämwäl detta om deſſe Hedningar / jemte et litet Vocabularium uppå deras Språk antecknat / hafwer man ock welat det här införa och tillägga / til at wiſa den åtſkilnad ſom är emellan deſſe twänne ſammangränſande folkz Språk.

Itæætſin. En Man.
Achonhæffti. En Qwinna.
Jáſe. Swåger.
Generoo. God Wänn.
Agændeero. Wj äre goda wänner.

Chanooro

Chanooro hiſſ. Jag håller mycket af tig.
Jihadææro. Min ſynnerlige gode wän.
Otzkænna. From / god.
Zatzioore. Koka.
Orocguæ. Kött.
Mnadra, Canadra. Bröd.
Onæſta. Säd eller Magiis.
Oneegha, Caneega. Watn.
Canequàſſa. Dricka.
Tzátzie. Sitt och hwila.
Siſchijro. Äta.
Næhhæ. Ja. Tæſta. Ney.
Honon jaijvo. Jag är mätter.
Hije. Jag. Hiſſ. Du.
Gaija. Har du.
Hijwe. Andra ſaker.
Téſta gáije. Jag har intet.
Ahghoora. Zaband. Äre the Barbarers Penningar / om hwilkas art och beſkaffenhet tilförene p. 138. förmält är.
Skajaano. Fiſkiare ſkin / ſe ut ſom Sabel / och äre dybara.
Sandergarjaago. Bäfwer.
Kanjooga, Ajung. Biörnhud.
Nodahare. Eſpanſkin.
Hrõha. Älgzhud.
Siſſo. Räf.
Skáiroha. Kalkon.
Háque. Skinn.
Kajunckekeháque. Swarta ſkin.
kaatzie. Kom hjt.
Zatznõri. War ſnar.
Achòxa. Strart.

Avarunſi.

Avarúnsi. Stor tack.
Katzha gaiie. Hwad har tu.
Kareenach. Knjf.
Kareenack tésta hije gaijω̃. Jag hafwer ingen knjf åt tig.
Næhhæ hiss gaije Kareenach. Jo/ du har knjf.
Tæsta Zωroncka. Jag förstår intet.
Hije Zωroncka. Men iag förstår.
Serωquacksi. Du åst elack/ ond.
Tæsta, tæsta. Ney icke heller.
Ænhoduraada. Hwad wil tu.
Skaddanijnu. Wil tu sällja eller köpslaga något.
Anhooda. Hwad.
Katzera. Kläde.
Anjωza. Skiorta.
Khaalis. Strumpor.
Atáckqua. Skor.
Kahωroonta, Karωda. Bößa.
Kazeequara. Swärd.
Tinnijgo otthohωrha. Huru mycket penningar wil tu hafwa derföre.
Cωntack. Gryta/ Kettel.
Kaatzie. Faat.
Karωωnta. Steen.
Chanoona. Tobaks Pipa.
Ojeengqua. Tobak.
Onússe ojengua. At röka Tobak.
Adωgen, Hadoogan. Yxe.
Uthsiista. Eld.
Zaruncka Kahωiéhω uthsiista. Kan du giöra up Eld.
Koona. Stor. Stúnga. Ljten.
Tzidtze. En Katta.

Abgariiω.

Abgariiω. En Hund.
Teſta ſis chiierω. Hunden bites intet.
Haagω. Hiort.
Sarakaliω Haago. Skiuta Hiortar.
Kaſsha ſchæænu. Gif mig detta för intet.
Chotſis chijrω. Si här iag wil giſwa tig.
Hie kakhto ſchæænu. Jag giſwer tig detta igen.
Hoo. Må giöra / det må ſå wara.
Hoona Sattaande. Jag går nu bort.

The Myncqueſſers Räkning.

ónſkat	1.	Raiène Schaaro	14.
Tíggene.	2.	Wiſck Schaaro	15.
Axe	3.	Jaiack Schaaro	16.
Raiène	4.	Tzadack Schaaro	17.
Wiſck	5.	Tickerom Schaaro	18.
Jaiack	6.	Waderom Schaaro	19.
Tzadack	7.	Tykeni å. Washa	20.
Tickerom	8.	Washa ne Washa	100.
Waderom	9.	Washa ne Waſsha ónſkat	101.
Wásha	10.	Washa ne Waſsha tiggene	102.
Onſkat Schaaro	11.	Washa ne Waſsha Axe	103.
Tiggene Schaaro	12.	Wusha ne Waſsha rajene	.
Axe Schaaro	13.	&c. &c.	104.

2. Capitel.

2. Capitel.

Om några märkwärdige och sällsamme ting uti America.

SAsom man hafwer begynt denne korte Tractaten om America igemen; altså wil man ock den samma der med ända / och den curieuse Läsaren / några märkwärdige och undersamme ting / der uti til et slut som kortast meddela. Ibland de många och åtskillige slagz Foglar i America, som böra ihogkommas / synes här wäl wärt at nämnas en som kallas Canades, och hålles före wara den skönesta af foglarna på jorden: Han är ohngefer så stor som en Fasan / och hafwer på ryggen och halfwa delen af wingarna en hel lius himmels blå Färg / men under buken och wingarna en watachtig och spelande auror färga. Stierten och de störste fiedrarna äro med en glänsande Köttfärg bemängde / och med Himmels-blå insprängt; öfwer ryggen är han gräs-grön och glänsande swart / hwilket träflig ifrån det gula / blå och de andra fiedrarna affsticker. Det skönesta på denne fogel / är hufwudet / hwilket med brun-röda fierdrar är betäckt / samt med gröna / gola och blekblå sammanblandade / som gifwa et härligt sken ifrån sig. Ögneläcken äro hwita och ögnesten gol och röd / seendes ut lika som en i gull infattat Rubin / up i hufwudet hafwer han ock en Cinober-röd fiederbuske / hwilken lyser såsom et glödande Eldkål. Denne fogel skal ock wisa sig mycket mild och förtrogen emot bekante / men emot främmande grym och yfrig / skal ock wara hel benägen åtskillige Språk och melodier at efterapa.

Ibland de små foglar uti America äro ock icke the de

ringaste/ som af somlige nämnas Colibry, Humming Bird eller Summenden-Vogel/ dem man och billigt kan kalla de minsta foglar i wärlden/ emedan deras hela krop/ är föga längre/ än en led af et finger/ hwilka doch intet genereras som insecter, utan ordenteligen wärpa ägg och uthur dem bryta ut sina ungar. Det angenähmaste och som mäst är förundran wärdigt på/ desse små foglar består i deras fiedrar/ hwilka i höga färgor/ samt glantz och wedersken/ wijda öfwergå de skiöneste Påfogle-fiedrar/ så at de gröna fiedrarne i glantz och lustre kunna jemföras med de skönste Smaragder, samt de röda med Rubiner. Desse foglar wistas samt sökia sin föda på de sköne Americaniske Blomfälter/ flygandes från den ena blomman på den andra/ uthur hwilka de såsom bijn suga honing sig til föda/ och/ så länge de sittia på blommorne/ flächta och darra de med sine wingar/ så at en sådan fogel tillika med blomman då gifwer et så liufligt och härligit anseende/ at man billigt kan likna dem begge tilsammans wed en Juvel, hwar uti en lefwande ädelsten sitter: och fast än de tillika med lifwet en stor dehl af sin skiöna glantz och fägring bortmista/ så blifwer doch hos dem jemte färgan/ en mycket kostelig och angenähm lucht qwar; Hwarföre och de Americaniske Qwinfolken brnka dem til örhängen/ och för en serdeles dyrbar klenod och prydnad wid sine öron hänga. Desse foglar öfwerföras optärkade til åtskillige orter i Europa, der de som en särdeles raritet uti Konst Cabinetter upwisas/ såsom iag och några sådane i Assessorens Herr Eliæ Brenners Cabinet sedt hafwer/ til storleken och skapnaden ongefer som här hos fogade figur utwisar.

Ibland

Ibland fiskarna uti America, är ock wäl undran wärt et slag som på Tyska kallas See-Papageyen: de hafwa rätt helt sköna och glimmande ögon/ hwarutinnan ögnestenen så lius och klar är/ såsom en krystall/ och uti en ring insluten/ så grön som en Smaragd: utaf samma slags färga är ock deß fiell. De hafwa inga tänder/ utan käftarne så wäl den öfre som undre/ bestå utaf härdt och starkt ben/ af samma färg som fiellen äre: de lefwa utaf allehanda mußelfisk/ och kunna emellan deße nämde käftar/ likasom emellan twenne qwarnstenar/ ostron/ muslor/ och annor sådan skalfisk sönderbraska/ och således maten der utur bekomma; denne fisk skal wara mycket god at äta/ och så stor/ at många utaf dem wäga öfwer 20. marcker.

Uti Brasilien finner man twänne mycket fisktike Siöar/ uti hwilka när det är dunder eller stormwäder/ finnes der til stor ymnoghet af en sådan feter fisk/ så at Inwånarna bruka den i stället för smör och smälta på sin mat.

På några orter uti America finnes ock et slags litet och öfwermåttan artigt fyrfotat diur/ som kallas Flycatcher eller Fliegen-fånger/ somlige utaf dem äro lika såsom med Guld och Silfwer alt öfwer bestickade/ och somlige med gröne/ gule och andra angenähma färgor utstirade;

de giöra sig så gemena med menniskian / at de utan någon rädhoga ställa sig in hos dem uti derns hus / hwareſt de ingen skada giöra / utan faſt mehra ränsa huſet ifrån flugor och andra sådana odiur; hwilket de med en sådan klokhet och behändighet förrätta / så at man kan sig wäl deröfwer förundra. Ja de äro så tamde / at de ock wed måltjder komma och ställa sig in på bordet / och jaga bort flugorne utaf dem som der wid sittia; deße lägga sinå ägg / hwilka de med jord betäcka / och låta dem sedan utaf Solstenet utkläckas. Så snart en sådan blifwer ihiälslagen så miſter han ock sin skiönhet och blifwer helt bleker.

Ibland de diur som kallas inſecta, är ock et märkeligit uti America, som på tyska nämnes den Fliegenden-Tiger. Deñe är på kroppē med åtskillige färgor beſprängd / lika som et Tiger-diur / och til storleken så stor som de stora Torndyflar; deß hufwud är spitzigt och hafwer twenne stora ögon / som äro gröna och lysa som en Smaragd: deß mun är med twänne hårda och mycket skarpa klor bewäpnat / hwar med han det som honom warder til rofz fasthåller / medan han det förtärer. Deß hela liff är med et hårdt och swartachtigt skal betäckt. Under sina wingar som ock äro utaf en tiock och faſt materia, har han och fyra sinå wingar / så lena som et Sidentyg / och är för det öfriga med 6. fötter förſed / hwilka hwar och en hafwer twänne leder; om dagen fångar han flugor / och andra sådana små diur / men om natten sitter han på trän och siunger.

Der finnes ock et slagz store flugor som de Indianer kalla Cucuyo, hwilka nattetjd gifwa et så starkt sken ifrån sig / at man icke allenaſt på reſor / kan bruka dem i stället for lius och wägwiſare; utan ock der wid skrifwa / och

den

den grannesta styl låsa. När de Indianer om nattetid willia anställa sin jagning/ så pläga de binda sådana wid sina händer och fötter/ hwarigenom de då så wäl kunna den samma förrätta såsom om dagen. Sådane lysande Flugor hafwa ock en gång om en nat uti Skansen Christina i Nya Swerige/ skrämt alle Soldaterne i gewär; i det at the fingo se et stycke der ifrån sådane flugor til stor myckenhet tätt och liust lysa/ mente the intet annat än at fienden med brinnande luntor skulle kommit anmarcherandes.

Uti Peru wäxer et slagz gräs/ af hwilket om en sinck får något i handen/ och han blifwer der öfwer ängslig och bedröfwat/ blifwer han säkert död/ men wisar han sig glad/ så kommer han til hälsan igen.

I Chili uti dalen Lampaa 15. mjl ifrån St. Jago, finnes ock en ört som ser ut som Ocymi eller Basilica, en hand hög/ hwilken dageligen om Midsommarsmånad är öfwertäckt med Salt-korn lika som pärlor/ achtas af de Amemericaner mycket högt och hafwer en fin delicat smak.

Uti Virginien wäxer et slagz gräs som af the Engelska kallas Silcke-grasse eller Seuden Graß: det hafwer länge och smale blan/ uppå hwilka är en fijn glänsande Substans, den samma tages och spinnes der af god Siden; hwarutaf sedan åtskilligt slagz tyg blifwer wäfft.

På jorden wid N. Swerige finnes öfwerflödigt med Mußlor och allehanda skaler/ samt annat som der i watnet och Siöstranderne ligger; hwilket synes gifwa tilkänna/ som det landet fordom skola städt under watn. Jordmån hafwer ock der den art/ at man kan så ut Räg och få Korn igen/ och undertijden så ut Korn och bekomma Räg igen/ som Ing. P. Lindström berättar.

Wid

Wid N. Sverige wäxer ock et litet trä/ som ser ut nästan som Enebärsträ/ och kallas der Savan, hwilket skal hafwa den kraft/ at det et Stod kan giöra ofruchtsamt/ och innan några timar ett otidigt föhl frambringa/ om man allenast en half hand full der af gifwer henne in: som Mag. A. Rudman berättar.

På Ön Hiſpaniola är et gantska högt berg/ wid hwilkets fot är en wijd och stor kula 500. steg ifrån Hafwet belägen: ingången eller gapet på denne kulan är ljk en stor port eller dör på et stort Tempel i bochtwjs formerad. I dänne kulan hafwer sig en gång en skeppare / efter den Spanske Gouverneurens befalning/ wågat med några skiep; hwarifrån han med största lifzfara änteligen är kommen/ och berättat/ at der uti många floder igenom förborgade Canaler/ löpte tilsammans såsom til et hol eller pump/ som förorsakade åtskillige wattuwärflar och buller samt brusande.

Uti Florida, en half mjl ifrån de Fransöskas Fästning/ år åhr 1549. 29. Aug. en Liungeld af Himmelen nederfallen/ hwilken förbränt all gröddan på markene och foglarna i luften / samt upwärmt så watnet/ at fiskarna til stor myckenhet åro der af döde blefne. Sedan denne Elden hade i 3 dagar bränt/ förorsakade det en osund Lufft och mycken stanck/ hwarutaf ock många menniskior åro blefne döde/ som Capit. Laudonniere ibland åtskillige andra märkwärdigheter i sina skrifter förmäler. Ja sluteligen: **Store åro HÆRrans Wärk i alle Land/ och ibland alt Folk/ then som achtar ther uppå/ han finner af sådant stor Klokhet.**

De Feel som inkomne äro i Trycket skola således rättas.

PAg. 8. lin. 21. Adventuum, läs Ad Ventum. p. 19. l. 23. hwaror/ läs wahror. p. 27. l. 18. tik/ läs til. p. 44. l. 2. Berſchen/ läs Párſchen. p. 52. l. 1. någre/ läs några. p. 52. l. 9. án/ läs åre. p. 55. l 16. fruhtbarhet/ läs fruchtbarhet. p. 57. l. 4. Africam och Magellanicam, läs Africam, Americam och Magellanicam, ibid. l. 30. Cammiſſiarier, läs Commiſſarier. p. 60. l. 28. förkofranae/ läs förkofrande. p. 61. l. 31. waß/ läs paß. p. 90 l. 18. wenl./ läs underdånige. ibid. l. 24. wänligē/ läs underdånigſt. p. 91. l. 14. hade at denne/ läs hade/ denne. p. 111. l. 30. fruentlig/ läs freuntlig. p. 138. l. 16. ſtoreken/ läs ſtorleken. Ellieſt finnes ock här wäl några flere små Tryckfeel/ ſåſom Bokſtäfwer och Comata antingen förſatte eller utlåtne/ hwilke den gunſtige Läſaren ſielf behagar til at rätta.

Ariton

Magnus Gagge

Stokholm

d. 13. July

Stockholm 1775

d. 14 July

Georg Gagge